ГРАМАТИКА

ЦРКВЕНОСЛОВЕНСКОГА ЈЕЗИКА

ЗА СРПСКЕ ПРАВОСЛАВНЕ БОГОСЛОВИЈЕ

САСТАВИО

ЈОВАН ЖИВАНОВИЋ

ДРУГО ИСПРАВЉЕНО И ПОПУЊЕНО ИЗДАЊЕ

У СР. КАРЛОВЦИМА

Издање и штампа Српске Манастирске Штампарије

1912.—343.

ВИСОКОМ ОДЛУКОМ
ЊЕГОВЕ СВЕТОСТИ ПРЕУЗВИШЕНОГА ГОСПОДИНА
ГЕОРГИЈА БРАНКОВИЋА,
патријарха српскога
од 27. марта 1895. бр. М. 108. ex 1895. одобрена је ова књига за уџбеник у православној српској богословији карловачкој, а ријешењем високославнога саборског одбора од 15. марта 1895. бр. С. О. $\frac{1259}{17}$ одређен јој је дар од 300 фор.

Приступ.

Међу свијем словенским језицима најкласичнији је старословенски језик. Његови класични облици казују нам, да је он најближи заједничком језику свијех Словена, који данас не живе. Народ се, који је говорио старословенским језиком, звао *Словенима*, а језик његов зовемо ми старословенским за разлику од *словенскога*, који говоре Словенци у Крањској, Штајерској и Корушкој. Отаџбина је тијех Старих Словена по њекима Панонија а по другима Бугарска, који старословенски језик називају старобугарским. По њекима је опет отаџбина старословенскога језика између Солуна и Цариграда, а по њекима између Радопе и Пинда. Али била отаџбина тијех Старих Словена у Панонији или гдјегод на Балканском полуострву, језик се њихов не смије друкчије звати него (старо) словенским, јер историја зна само за њихово име *Словени*, дакле и језик (старо) *словенски*, а не старобугарски. Св. Ћирило и Методије превели су св. књиге на тај старословенски језик, који је данас мртав, а сачувао се у овијем споменицима:

I. Глаголски споменици 1.) Glagolita Clozianus, издао Б. Копитар 1836. 2.) Асеманов или ватикански еванге-листар, издао Др. Фр. Рачки у Загребу 1865; а год. 1878. издао га Др. Иван Чрнчић у Риму. 3.) Quattuor evangeliorum codex glagoliticus olim Zographensis nunc Petropolitanus edidit V. Jagić. Berolini 1879. 4.) Quattuor evangelium, versionis palaeoslovenicae codex Marianus edidit V. Jagić. Berolini 1883. 5.) Euchologium. Glagolski spomenik manastira Sinai brda. Izdao Dr. L. Geitler. U Zagrebu 1882. 6.) Psalterium. Glagolski spomenik manastira Sinai brda. Izdao D. L. Geitler. U Zagrebu 1883.

II. Ћириловски споменици: 1.) Monumenta linguae palaeoslovenicae e codice Suprasliensi edidit F. Miklosich.

2048918

Vindobonac 1851. 2.) Саввина књига, издао J. J. Срезњевски у: Древніе славянскіе памятники юсоваго письма. 1868.

Старословенски језик има своје књижевне дијалекте: рускословенски, српскословенски, хрватскословенски и бугарскословенски.

Стари Срби од светога Саве па све до пресељења у Австроугарску монархију славили су Бога у својим црквама на српскословенском језику. Књиге, које су написане српскословенским језиком зваху наши стари Србуљама. Али се Србима, који се преселише у Австроугарску монархију, набрзо показа потреба за штампаним црквеним књигама, јер Србуље почеше понестајати. У тој невољи шиљаху нам Руси своје црквене књиге рускословенским језиком штампане, које се код нас временом одомаћише тако, да се напошљетку и заборавило на српскословенски (србуљски) језик, којим су наши стари Срби од св. Саве до пресељења у Австроугарску монархију славили Бога у својим црквама. Али и још прије него што су се Срби преселили под патријархом Чарнојевићем у Австроугарску монархију, нијесу могле напошљетку српске штампарије на Цетињу, у Руђну, Мркшиној цркви и т. д. конкурисати са поклонима руским, зато се рускословенски језик у цркви нашој почео полагано ширити по свијем земљама српским још прије него што смо се преселили у Австроугарску. Са црквеним књигама, које добивасмо из Русије, уђе и рускословенски језик у наше цркве и он је данас црквени језик православних Срба. Рускословенском језику обичније је име код нас црквенословенски језик, зато ћемо и ми тај језик звати црквенословенским и зато смо и дали натпис овој књизи: Граматика црквенословенскога језика. За граматиком црквенословенскога језика осјећа се код нас у богословији већ одавна велика потреба, зато смо ову граматику и написали хотећи њом ту велику потребу намирити. Ми смо имали на уму практичну сврху, кад смо писали ову граматику, али смо ипак морали овдје ондје црквенословенске облике испоређивати са старословенским, јер се без знања старословенскога језика не може ни замислити потпуно разумијевање црквенословенскога језика. А друго црквено-

словенски језик ништа друго није, него књижевни дијалекат старословенскога језика, којему су измијењени њеки гласови према руском језику и који је стојећи под утјецајем рускога језика измијенио и њеке облике према руским облицима. Из овога се дакле лако може видјети, да је рускословенском језику темељ старословенски и да се без старословенскога језика не може никад с потпуним разумијевањем изучити рускословенски језик.

Ми ћемо овдје навести један примјер из старословенскога језика и његових књижевних дијалеката, српскословенскога и рускословенскога за углед:

Српскословенски.	Старословенски.	Рускословенски.
Вѣроую вь (ва)* єдиного Бога отьца вьседрьжителя (васедрьжителя) творьца небоу и ѕемли видимыимь же вьсѣмь (васемь) и невидимымь. И вь (ва) єдиного господа Исоуса Христа сына Божиа єдинороднаго, оть отьца рожденаго прѣжде вьсѣхь (васехь) вѣкь. свѣта оть свѣта, Бога истиньна, рожденъ а несьтворенъ, (несатворенъ), єдиносоуштьна отьцоу, имьже вьса (васа) быше, Нась ради чловѣкь и ѕа наше спасениє сьшьдьшаго (сашадьшаго) сь (са) небесь и вьплштьша (вапльштьша) се оть	Вѣроуѭ въ єдиного Бога отьца вьседржителя, творьца небоу и ѕемлꙗ видимыимъ же вьсѣмъ и невидимымъ. И въ єдиного Господа Іисоуса Христа, сына Божиꙗ, єдинороднаго, иже отъ отьца рожденаго прѣжде вьсѣхъ вѣкъ. свѣта отъ свѣта, Бога истиньна отъ Бога истиньна, рожденъ, несътворенъ єдиносѫштьна отьцоу, имьже вьсꙗ быша. Насъ ради чловѣкъ и нашего ради съпасениꙗ, сьшьдъшаго съ небесъ и въплъщивъшаго сꙗ отъ доуха свата и Марїꙗ дѣвы, и въчловѣчьша сꙗ.	Вѣрую во единаго Бга оца вседержителя, творца небѣ и ѕемли, видимымъ же всѣмъ и невидимымъ. И во единаго Гда Іисса Хрта, сна Божїа, единороднаго иже ѿ оца рожденнаго прежде всѣхъ вѣкъ. Свѣта ѿ свѣта, Бга истинна, ѿ Бга истинна, рожденна, несотворенна, единосвщна оцѣ имже всꙗ быша. Насъ ради человѣкъ и нашегѡ ради сніꙗ, сшедшаго съ нбсъ и воплтившагосꙗ ѿ дѣха ста и Мріи дѣвы и вочловѣчшасꙗ. Распꙗтаго же за ны при

*) Ријечи у загради забиљежене су по својем изговарању.

доуха света и Марие дѣвы и вьуловѣуьша (вауловѣуьша) се. Распетаго за ны при понитьсцѣмь Пилатѣ, страдавьша и погребена и вьскрьсьша третий дьнь (дань) по писаниемь. И вьзьшьдьша на небеса и сѣдешта о десноую отьца. И пакы гредоушта сь (са) славою соудити живымь и мрьтвымь, егоже царьствию нѣсть коньца. И вь (ва) доуха светаго, Господа животворештаго, иже оть отьца исходештаго, иже сь (са) отьцемь и сыномь сьпокланиаемa (сапокланиаема) и сьславима (саславима) глаголавьшаго пророкы. Вь (ва) единоу светоую сьборьноую, (саборьноую) и апостольскоую црьковь. Исповѣдоую едино крьштение вь (ва) оставление грѣхомь. Чаю вьскрьсеньа (васкрьсенна) мрьтвымь и жизнь бѫдѫштаго вѣка. Аминь.

Распятаго же за ны при понтьйстѣмь Пилатѣ и страдавъша и погребена. И въскрьсъшаго въ третий дьнь по писаниемъ. И възъшьдъшаго на небеса и сѣдаща о десноую отьца. И пакы грѧдѫштаго съ славоѭ сѫдити живымъ и мрътьвымъ, егоже царьствию не бѫдетъ коньца. И въ доуха святаго, Господа животворѧштаго, иже отъ отьца исходѧштаго, иже съ отьцемь и сынъмь съпокланѧема и ѩславима, глаголавшаго пророки. Въ единоу ствоу, соборноу и апльскоу црковь. Исповѣдоу единно крьщение во оставление грѣховъ. Чаѭ въскрьсения мрътьвынъ. И жизни бѫдѫштаго вѣка. Аминь.

понтїйстѣмъ Пїлатѣ и страдавша и погребенна. И воскр҃шаго въ третїй день по писанїемъ. И возшедшаго на небеса и сѣдѧща ѡдесноу ѡца. И паки грѧдоущаго со славою соудити живыимъ и мертвыимъ, егѡже царствїю не бѫдетъ конца. И въ дх҃а ст҃аго, Гд҃а животворѧщаго, иже ѿ ѡца исходѧщаго, иже со ѻ҃цемь и сн҃омъ спокланѧема и ѩславима, глаголавшаго пр҃рѡки. Въ единоу ствоу, соборноу и апльскоу цр҃ковь. Исповѣдоу едино кр҃щенїе во ѡставленїе грѣхѡвъ. Чаю воскр҃нїѧ мертвыхъ: И жизни бѫдѫщаго вѣка. Аминь.

Споменици и штампане књиге рускословенскога или црквенословенскога језика знају само за ћириловска слова.

* * *

Којима сам се ја дјелима помагао при састављању ове граматике, а колико опет има мојега при израђивању ове књиге, то ће лако погодити они, који се разумију у овом послу. Овдје морам споменути, да сам њеким облицима морао сâм тражити потврде у црквеним књигама, јер се никако нијесам могао користити онијем граматикама, које су прије ове моје изашле на свијет. Ја сам имао пред собом црквенословенску граматику од Мелетија Смотрицкога од год. 1755; **Ѳлавенскꙋ граматикꙋ сочиненꙋ Георг. Захріѧдисомъ, ꙋ Бꙋдимꙋ** 1832; **Рꙋководство къ славенстѣй граматіцѣ од Аврама Мразовича, въ Бꙋдинѣ** 1840; **Граматикꙋ церковнославѧнскагѡ ѧзыка сочиненіе Ѳеѵгеніа Іѡанновича во Віеннѣ** 1851; Граматику славенског ѥзика, саставио Сава Сретеновићъ. У Београдꙋ 1859. Имао сам још три граматике црквенословенскога језика на руском језику, али морам признати да се њима нијесам могао користити, него сам морао сам тражити потврде за многе облике у црквеним књигама. Да се види, како се није знао наћи у својој граматици Евг. Јовановић, ево шта вели на стр. 38: **Аще бы кто здѣ всѧ прикести хотѣлъ, ꙗже во смотреніи надежей, частѡ же и родѡвъ во свѧщенныхъ книгахъ, ѵвы, неправилна ѡбрѣтаютсѧ, ѥдва бы кое правило постоѧло и могли бы двѣ грамматіцѣ себѣ противныѧ писатисѧ съ примѣры изъ свѧщіеннагѡ писаніѧ.** А на стр. 132. вели: **Прѡчаѧ правила глаголѡвъ чтеніемъ добрагѡ словарѧ познатисѧ могꙋтъ.** Па таке су и све друге граматике, које сам овдје споменуо. По томе може сваки видјети, да сам имао доста труда, док сам многим облицима потврде нашао у светим књигама и док сам им нашао мјеста у врстама и раздјелима граматичким.

Прије четрнаест година изишло је треће издање моје граматике старога словенскога језика и онда сам ја мислио, да се старословенска граматика може с успјехом употребити и у богословији. Али сам се преварио, јер у богословији долажаху ученици и са дру-

гих гимназија, гдје се није учио старословенски језик, као што се учи у карловачкој и новосадској гимназији.

Стога се показивао успјех из црквенословенскога језика врло неједнак. Који су ученици изучили с добрим успјехом старословенски језик у гимназији, тијем је био црквенословенски језик играчка, а напротив за оне, који нијесу старословенскога језика у гимназији учили, за те је био велики терет изучавање црквенословенскога језика. Зато сам се одлучио, да напишем црквенословенску граматику, да је дам у руке онијем ученицима, који нијесу никад учили старословенскога језика и да им олакшам изучавање црквенословенскога језика издањем овога уџбеника. Да се овај уџбеник изда на свијет, изазвала је пријека потреба, која се осјетила у нашем богословском заводу. А та ће потреба бити и на другим српским заводима богословским. Али осим тога, што сам мислио овом књигом да намирим пријеку потребу у нашим заводима богословским, имао сам још и то на уму, да овом књигом још чврће утврдим читање рускословенско у нашој цркви. Прије шест, седам година покренуше њеки књижевници,*) да се све књиге у нашој цркви преложе са рускословенскога језика на српскословенски или србуљски језик. Године 1887. у Србији ондашњи министар просвјете М. Кујунџић у писму свом на митрополита Теодосија изнео је и како да се тај приједлог оствари. Али ја у том приједлогу не видим никаквога добра, него држим, кад би се остварио, да би за собом врло рђаве пошљедице повукао. Старо се читање српскословенско данас сасвијем заборавило, а рускословенско је читање ушло већ одавна у крв нашу, и ми не само да појемо са побожношћу и одушевљењем црквенословенске, црквене пјесме у цркви, него свуда и на сваком мјесту, о крсном имену, при свадбама и при ма каквом весељу. Србину је најмилије црквену пјесму црквенословенски отпојати. Па кад поје црквену пјесму, видиш чисто како је с усхићењем и с поносом поје. То је ушло већ Србину у крв и у то данас дирати и њеке новости заводити, које не воде никаквој сврси,

*) Види: Језик старе српске цркве од Стојана Новаковића, у Београду. 1889.

ја држим да је опасно по само православије особито у данашње доба, кад назаренство својим отровом полако трује по гдјекоје малоумне чланове и одводи из заједнице православија. Ја не видим у том приједлогу никакове практичке сврхе, него осјећам њеку бојазан, да не би добро било, кад би се мијењало оно, чим се ми одушевљавамо и које је стога чврст ступ православију. А не би било ни мудро данас пјепкати се тијем од остале православне цркве, која слави Бога на том истом језику. И стога дакле, да се још боље учврсти рускословенско читање у заједници српскога православија, дајем својим ученицима овај уџбеник у руке, да изучивши овај језик доцније као пароси пјесмом црквеном усхићавају своје младе парохијане, како би им пјесма црквена за срце прирасла, као што је нама и нашим оцевима.

* * *

У овој је граматици изложена наука о гласовима и облицима и нешто из синтаксе. Уз науку о гласовима додано је још о правопису. То тако мора бити, јер у црквенословенском има њеких слова без гласовне вриједности. Правопис је дакле у црквенословенском историјски и по томе за њега мора бити њеких правила осим закона гласовних. Наука о гласовима и облицима исцрпена је потпуно и кратко, јер само с потпуним знањем науке о гласовима и облицима може се доћи до потпунога разумијевања црквенословенскога језика. Из синтаксе узето је само оно, што се не слаже са српским језиком. А што се слаже са српском синтаксом, то смо засад изоставили претпостављајући, да ће сваки ученик то знати прије него што ступи у богословију и имајући на уму, да засад што је најпотребније дамо у руке својим ученицима, а доцније и цијелом синтаксом*) овај уџбеник у другом издању да допунимо.

Карловци, 1895.

Јован Живановић.

---

*) Нијесмо ово учинили у овом другом издању, јер предајући у богословији црквенословенски увјерили смо се, да је сасвијем непотребно, да цијела синтакса уђе у ово друго издање.

А. Наука о гласовима.

I.

Слова и други знаци.

1. Слова.

Ћириловска слова	Имена словима	Критичка имена словима	Слова знаци бројевима	Одговарају нашим словима
А.	азъ	азъ	1	А.
Б.	бꙋки	боукы	—	Б.
В.	вѣди	вѣдѣ	2	В.
Г.	глаголь	глаголи	3	Г.
Д.	добро	добро	4	Д.
Є. є.	есть	єсть	5	Е.
Ж.	живѣте	живѣте	—	Ж.
Ѕ.	ѕѣло	ѕѣло	6	—
З.	земля	земля	7	З.
И.	иже	иже	8	И.
І.	і	і	10	—
К.	како	како	20	К.
Л.	люди	людиѥ	30	Л.
М.	мыслѣте	мыслите	40	М.
Н.	нашъ	нашь	50	Н.
О.	онъ	онъ	70	О.
П.	покой	покои	80	П.
Р.	рцы	рьци	100	Р.
С.	слово	слово	200	С.
Т.	твердо	творъдо	300	Т.
Оу. ꙋ.	оу, оукъ	оукъ	400	У.
Ф.	фертъ	фрьтъ	500	Ф.
Х.	хѣръ	хѣръ	600	Х.

Ћириловска слова	Имена словима	Критичка имена словима	Слова знаци бројевима	Одговарају нашим словима
Ц.	цы	ци	900	Ц.
Ч.	чєрвь	чрѣвь	90	Ч.
Ш.	ша	ша	—	Ш.
Щ.	ща	шт	—	—
Ъ.	єръ	ѥръ	—	—
Ы.	єры	ѥръı	—	—
Ь.	єрь	ѥрь	—	—
Ѣ.	ѣть	ѣть	—	—
Ю.	ю	ѥсъ	800	ју.
Ѡ.	ѡ	ѡтъ	—	о.
Ꙗ. Ѧ.	ꙗ	ꙗ	—	ја.
Ѯ.	кси	ѯи	60	кс.
Ѱ.	пси	ѱи	700	пс.
Ѳ.	ѳита	ѳита	9	—
Ѵ.	ѵжица	ѵжица	—	—

҂а҃ = 1000, ҂в = 2000. ⓐ = 10.000, ⓐ = 100.000, ⓐ 1,000.000.

ѕ се изговарало као грчко ζ. У црквенословенском се изговара као и з и пише се само у њеким ријечима. Какав је глас за слово є, а какав за ѥ, казаће се у чланку о правопису. Тако исто казаће се за слова ѹ и ꙋ. ъ и ь данас се у црквенословенском не изговарају никако, а у старословенском по науци изговарали су се: ъ као кратко отворено ѵ или као кратко затворено о, а ь као кратко затворено ѥ или кратко отворено и. ы се изговара данас као и, а изговарало се као ы у рускоме језику. ѣ се изговара данас као *је*, а изговарало се у старословенском по свој прилици као затворено њемачко *е*. О слову о и ѡ биће говора у чланку о правопису. ꙗ, ѧ и ю су прејотовани вокали: *ја, ју* и биће говора о њима у чланку о правопису. ξ, ф. θ, υ су грчка слова. ѱ се изговара као *шч*.

2. Дијакриски знаци.

Дијакриски су знаци у црквенословенском језику ови: ˄, ˀ, ⸗, ‘, ··, *, ˘.

α) Знак ˄ зове се у црквенословенском **облеченна** и биљежи се а) на сваки самогласник, којим почиње ријеч, н. п. **ѐгда ученикъ, Іωаннъ.** б) биљежи се у множини на облике, који су једнаки са облицима у једнини н. п. **рабъ** ген. множине за разлику од номинатива једнине **рабъ. ученикъ** ген. мн. за разлику од ном. једн. **ученикъ. слѣпыѧ** акуз. множине а **слѣпыѧ** ген. једнине женскога рода. **пѹтй** множ. и **пѹти** једн., **чада** множ. а **чада** једнина.

β) Знак ˀ зове се **исо** и састоји се из „**облечене**“ и акцента оксије ˊ, н. п. **йдетъ, ѹбѡ.**

γ) Знак ⸗ зове се **апостроф** и биљежи се за разлику једнаких облика и за разлику једнаких ријечи, н. п. **йхъ** ген. множине, а **йхъ** акуз. множине; **ймъ** инструм. једн. а **ймъ дат. множине**; **оу** адвераб а **оу** приједлог.

δ) Знак ‘ је **апостроф** и биљежи се мјесто избаченога полусамогласника н. п. **ѡбемлютъ; пред Гдемъ.** Тај знак зову и **паерокъ.**

ε) Знак ·· биљежи се над **ѵ** кад је самогласник, те гласи **и** н. пр. **Мѡѵсей, Мѵроносица.** Какав се глас биљежи још **ѵжицом,** биће говора у чланку о правопису.

ϑ) Знак * опомиње читаоце на примједбу доле испод црте.

η) Знак ˘ биљежи се над **и** кад стоји на крају слога, а значи ј. н. пр. **край.** Тај знак зову **слитнаѧ.**

3. Знаци застајања.

Знаци су застајања запета **,**, тачка **.**, двије тачке **:**, знак питања **?**, знак заграде **()**, знак растављања **—**.

4. Знаци за празнословљење.

Знак је за празнословљење ˙ и зове се **титла** н. п. **Апл҃ъ=апостолъ, Бг҃ъ=Богъ, бл҃гъ=благъ, гл҃ъ=глаголъ, оц҃ъ, Іс҃ъ,**

Мѳи, йво, сѵ҃ъ=свѧтъ, сл҃ице=солице, сн҃ъ=сынъ, сн҃с. Хр҃=Христосъ, два=дѣва, Єѵ҃гліє=Єѵаггеліє. У ријечима, у којима долази **с**, биљежи се знак за празнословљење ҂, (**с** под титлом) н. п. **гдь цр҃твіє, нб҃ное, Іер҃лимъ.** У којима ријечима долази **о**, у тијем се биљежи **о** под титлу, н. п. **тако изгнаша пр҃роки, тр҃ца.** Мјесто саме титле биљежи се и које друго слово под титлу н. п. **проповѣдаѧ єѵ҃ліє** или се само које слово из ријечи биљежи над ријечју без титле н. п. **пр҃пвенъ, пр҃теча, ср҃це, мр҃ость; уча на сонмища҃, ѿ=ѡтъ, ввержено вѹдє т҃ в' гієннѹ огненнѹю. возрите.** По томе, које се слово потписује под титлу, зову се титле: **слово=титла, добро=титла, глаголь=титла, рцы=титла, онъ=титла** или **ончикъ.**

5. Знаци за акценте.

Као у руском тако исто и у рускословенском језику има само један акценат, који се биљежи овако ˋ н. п. **кора̀бль, вѣ̀ра.** Ако се ријеч свршава на самогласник и на послѣдњем слогу има акценат, онда се тај акценат биљежи овако ˋ н. п. **рѹка̀, грѣси̇̀.** За акценат у рускословенском језику могло би се уопће ово правило ставити: Гдје је у српском језику у ријечима јаки кратки акценат ˊˊ или јаки дуги ˆ, ту је и у рускословенском н. п. **Бо̀га, Бо̀га, си̇̀на, сы̇̀на.** Гдје је пак у српском језику слаби кратки ˋ или слаби дуги ˋ, ту у рускословенском иде акценат за један слог натраг н. п. **на́род, наро́дъ, жи̇̀вот, живо́тъ, о̀ца, отца́, ко́нца, конца̀.** Кад енклитичне ријечи **мѧ, тѧ, ми, ти, же, бо, бы, ли, сѧ, ны** и т. д. стоје послије окситонона, онда окситонон има акут, а не гравис, мада се на самогласник свршава н. п. **вопію ти, лѹблю тѧ, посла́ мѧ.** Енклитика **сѧ** стојећи послије глагола стоји с њим под једним акцентом, те се зато с њиме заједно пише. Ако између глагола и енклитике **сѧ** дође која друга енклитика, онда се све троје пише заједно п. н. **поклонитисѧ, постивсѧ, рождшеѳосѧ, поклонишимисѧ, молимтисѧ.**

II.

О правопису и гласовним законима.

а) Правопис.

1) **Ꙗ** се пише гдје се чује његов глас. Али се пише и у страним ријечима мјесто **ѧ** послије вокала. н. п. **ѱꙋхологіа, Іѡсіа, Єзекіа, Озіа, Літꙋргіа, Иліа.**

2) **є** се пише у почетку ријечи и изговара се као је н. п. **єдинъ єгда, єсть, єже. є** се изговара као **є** кад се пише у множини за разлику падежа у једнини н. п. **отецъ** ген. множине, а **отецъ** ном. једнине; **отцемъ** дат. множине, а **отцемъ** инстр. једнине. **Фарісєє** ном. множ., а **фарисєє** вок. једнине; **ꙋченикъ** ген. множине, а **ꙋченикъ** ном. једнине; **знаменіѧ** ном. ак. множине, а **знаменіѧ** ген. једнине, **церкви** лок. једнине, а **церкви** ном. множине; **мрежи** множина а **мрежи** једнина.

3) **є** се пише у сриједи и на крају (само не у почетку) и изговара се као наше е, ако не долази послије самогласника. Ако долази послије самогласника, онда се изговара као је н. п. **пришелъ** изговори пришел, **запрети** изговори запрети, а **моєѧ** изговори мојеја, **моєю** изговори мојеју, **ꙋдобѣє** изговори удобјеје, **спасеніємъ** изговори спасенијем. **є** се изговара као је, ако ријеч почиње самогласником **є**, а сложена је **с** приједлогом н. п. **ѡбємлю**, а пише се и **ѡбємлю, прєємникъ.**

4) **ѣ** се пише гдје му је по етимологији мјесто, а гдје се пише као наставак, о томе учи наука о облицима. Изговарају га српски свештеници као је, што се противи науци.

5) **ї** се пише увијек пред самогласником и пред прејотованим самогласником н. п. **Иліа, Літꙋргіа, Захаріа. Озіа; спасеніє, спасеніѧ, бывшїи сіє, мыслію, прїидоша, абіє. і** се пише у њеким ријечима, као: **віно, віноградъ, міръ** (свијет) за разлику од **миръ** (мир). **ꙗ** се пише у њеким страним ријечима н. п. **Тіверій,**

Плїнїй. На свијем другим мјестима, гдје се чује глас **и** пише се **и**. н. п. **искати, близъ, моими, имъ, сотворити.**

6) **ы** се пише, гдје му је по етимологији мјесто. Гдје долази као наставак код номина, прономина и глагола. О томе учи наука о облицима. Овдје се пак има забиљежити, да се **ы** пише увијек послије **ц** кад се чује глас **и** н. п. **ученицы, рцы, рцыте, убїйцы.** **ы** се пише у множини за разлику падежа у једнини н. п. **свѣщы** множина и **свѣщи** једнина, **вещы** акуз. множине за разлику од ген. дат. лок. једнине: **вещи.** Та се разлика у истијем црквеним књигама биљежи и на већ споменути начин т. ј. **вещи** множина, а **вещи** једнина. Код партицина praes act. и praet. act. I. пише се увијек **ы** у акуз. множине и дат. множине за разлику од генитива једнине женскога рода и инструментала једнине мушкога рода и средњега рода н. п. **глаголющыѧ** акуз. множине мушкога рода и ном. и ак. множине женскога рода, а **глаголющїѧ** генитив једнине женскога рода; **глаголющымъ** датив множине свијех родова, а **глаголющимъ** инструментал једнине мушкога и средњега. **ы** се пише кад **ъ** од приједлога дође до глагола, који се почиње са **и**, те се **ъ** са **и** споји у **ы** н. п. **взыскати** (од **възъ-искати**).

Овдје треба споменути да се послије грлених сугласника никад не биљежи наставак **ы** него **и** н. п. **человѣки** акуз. и инструментал множине мјесто старословенскога **чловѣкы, грѣхи** мјесто **грѣхы, Боги** мјесто **Богы.**

7) **ѡ** се пише у ријечима, које почињу приједлозима **ѡ, ѡт, ѡб.** н. п. **ѡбѣмлютъ, ѿиде, ѿвѣщати.** **ѡ** се пише у множини за разлику падежа у једнини н. п. **рабѡмъ** дат. множине, а **рабомъ** инстр. једнине, **вѡѧ** акуз. множине, а **воѧ** ген. једнине, **похѡти** множина **похоти** једнина, **мѡѧ** множина, а **моѧ** једнина

женски род, **прѡрокъ** ген. множине, **пророкъ** ном. једнине, **плѡдъ** ген. множине, а **плодъ** ном. једнине. Код прономина и придјева мушкога рода пише се ген. једнине са **ѡ**, а акуз. са **о**: ген. **добрагѡ**, **тогѡ**, а акуз. **добраго**, **того**. **ѡ** се пише за разлику ријечи н. п. **рабѡвъ** ген. множине, а **рабовъ** придјев, **пророкѡвъ** ген. множине а **пророковъ** придјев. **оубо** (савез), а **оубѡ** (адвераб): **жатва оубѡ** (заиста) **многа, дѣлателей же малѡ. Молитеся оубо** (дакле) **Гдⷭ҇инꙋ жатвы, ꙗкѡ да изведетъ дѣлатели на жатвꙋ свою.** У њеким издањима црквених књига између плурала и сингулара прави се разлика »**облеченомъ**« мјесто **ѡ** и **о** н. п. **моѧ** ном. ак. множине жен. рода или ак. множ. мушкога рода, а **моѧ** ном. једнине жен. рода.

ѡ се пише и на крају прилога н. п. **такѡ, малѡ. тамѡ, ꙗкѡ** (кад је прилог, а кад је савез требало би да се пише **ꙗко**) **ѕѣлѡ, всѧкѡ.**

8.) **оу** се пише на почетку ријечи **оученикъ, оучитель,** а **ꙋ** у сриједи и на крају: **слꙋжебникъ, порꙋганіе, сынꙋ зеведеѡвꙋ, пꙋть.**

9.) Гдје се **ъ**, а гдје се **ь** пише, то ће се видјети из науке о облицима. Овдје се може уопће рећи, да се супстантива мушкога рода са наставком **ъ** биљеже са **ъ**, па се онда могу биљежити са **ъ**, и кад је пред **ъ** палатално слово. Само ријечи, које пред наставком **ъ** имају **л, н, р,** биљеже се увијек са **ь** н. п. **рабъ, мꙋжь** а и **мꙋжъ, возложъ** и **возложь**, али само **царь, учитель, конь.** У ријечима, које пред наставком **ъ** имају **ц**, биљежи се послије **ц** увијек **ъ**: **отецъ.**

ь се пише увијек код ријечи с наставком **ь** како мушкога, тако и женскога рода: **Господь, голꙋбь, пꙋть. гортань лакоть, ноготь, зѧть, звѣрь; милость, радость, кость** и т. д. Као год именице женскога рода с наставком **ь**, тако исто и бројеви **пѧть шесть** и т. д. пишу се са **ь**, јер се по истој врсти и мијењају.

Са ь се пишу и прилози, који се на тај глас свршавају н. п. **днесь, вспѧть, внѹтрь** и т. д. Гдје се пише још ъ и ь, то ће показати наука о облицима.

10.) ѵ се пише у страним грчким ријечима, гдје тај глас долази и кад је у почетку и послије сугласних и послије ѡ, онда се изговара као самогласник и: **ѵпостась, ѱѵхологіа, Мѡѵсей**; а кад пред ѵ стоји а или е, онда се изговара као в; **Ѧѵгѹстъ, Паѵелъ.**

11.) ꙗ се пише свагда у почетку ријечи: **ꙗрость, ꙗкѡ.** Само се пише једна ријеч у почетку са ѧ: **ѧзыкъ** (језик) да се разликује од **ꙗзыкъ** (народ) и ѧ̄ ак. множине свијех родова.

ѧ се пише у сриједи и на крају ријечи: **свѧтъ, спасеніѧ, моѧ.** Мјесто ꙗ у страним ријечима биљежи се **Іа: Їанѹарїй, Їакѡвъ.**

12.) ю је прејотован вокал ју: **юность** = јуност, **двою** = двоју. Мјесто ю у страним ријечима пише се **Іѹ : Їѹда.**

13.) Г пред г, к, χ и ѕ у грчким ријечима изговарај као н н. п. **аггелъ, Пагкратїй, Ѧгхісеѕъ.**

14.) щ изговара се као шч: **ищѹ** = ишчу, **глаголюще** = глагољушче.

Ако се ријеч почиње са ч, а пред њом је приједлог с крајњим гласом с, з, онда се с, з, са ч не спаја у щ, него се свако за себе пише: **счастїе, счетанїе, изчести.**

15.) ѕ се изговарало њекад у старословенском језику као грчко ζ. Тај се глас чује код Срба у ријечи зинзов (изговарај дзиндзов) зора (дзора). У црквенословенском језику изговара се као з. Пише се само у њеким ријечима: **ѕвѣзда, ѕѣлѡ, ѕлакъ, ѕло, ѕміѧ, ѕвѣрь.**

16.) Правопис је црквенословенски етимологијски, те само з кад дође пред к, т, п, χ, ц, с претвара се у с н. п. **искѹсити, исцѣлити, востати.**

Напомена. Код нас Срба свештенство чита у црквеним књигама ријечи онако како су написане. А

то на многим мјестима није добро. При читању изгубили смо из вида, да су садашње црквенословенске књиге под утјецајем рускога правописа, те по томе као што се у руском језику од **волѧ** не изговара ген. једн. воли него вољи тако исто и у црквенословенском треба изговарати вољи ген. воли. Па тако исто и инстр. **волею** не ваља изговарати волеју него вољеју. То нам јасно показује ном. и основа те ријечи **волѧ**=воља. а основа остаје код сваке ријечи непромењива у свијем падежима. Ваља дакле пазити на основу ријечи, јер као што се у руском језику друкчије пише а друкчије изговара, тако исто мора то и у црквенословенском језику бити. Дакле **въ пꙋстыни** није добро изговорити пустыни него пустыњи, а инстр. не пустынеју: **пꙋстынею**, него пустыњеју. Нетачно се ово читање код нас увукло мора бити одмах како су се Србуље замијениле црквенословенским књигама. Свештеник наш у то вријеме до којега је он увијек у Србуљама гледао написано **волею, поустынею**, па тако и изговарао, кад је добио у руке рускословенске књиге, у којима стоји написано **волею, пꙋстынею**, мислио је да тако треба и изговарати како је написано. Отуда потјече дакле забуна и нетачно читање.

б.) Закони гласовни.

1.) Самогласници се дијеле у црквенословенском на тврде: **а, о, оу (ꙋ), ъ, ы** и меке: **е, и, (і). ь, ѣ.** У црквенословенском нема назалних самогласника **ѧ, ѫ**, него се ти замјењују гласовима **ꙗ (ѧ), оу (ꙋ).** Назалном самогласнику **ѧ** одговара црквенословенски прејотован самогласник **ꙗ (ѧ)**, који се послије непчаних сугласника замјењује самогласником **а** н. пр. **свѧтъ = свѧтъ; чѧдо = чадо.**

2.) Сугласници дијеле се по својој природи на тврде: **б, д, г, в, з, ж, ј** и меке: **п, т, к, с, х, ш, ч;**

а по органима гдје се изговарају на грлене: г, к, х, на зубне: д, т, на пискаве: з, ѕ, с, ц на уснене: б, п, в, на непчане: ј, ж, ч, ш, жд, н̂, л̂, р̂, щ, на налазне: м, н, и на течне: л, р.

3.) У старословенском могу бити р, л и самогласници, а у црквенословенском су увијек сугласници н. п. врѣгѫ = вергꙋ, врѣхѫ = верхꙋ. Кад су рѣ, рь, лѣ, ль у старословенском самогласници, онда њима одговарају у црквенословенском ер, ор, ел, ол н. п. чрьвь = червъ, грѣдъ = гордъ, крѣмити = кормити, длѣгъ = долгъ, жльтъ = желтъ. Кад су пак у старословенском у групама рѣ, рь, лѣ, ль, р и л сугласници, а ѣ и ь имају своју гласовну вриједност, онда тијем групама одговарају у црквенословенском ро, ре, ло, ле, н. п. крѣвь = кровъ, крьстъ = крестъ, плѣть = плоть, сльза = слеза

4.) *Промјена самогласника у коријену.* а.) е — о н. п. текꙋ, токъ, рекꙋ, пророкъ; несꙋ принесъ; е се мијења и на ѣ: рекꙋ, рѣчь рѣхъ.

б.) ь, н — и — ѣ (пред самоглас. ой) н. п. чьтѫ; чисти (а у црквенослов. чтꙋ: чести, као да је у старослов. чьсти).

У црквенословенском не бива та промјена самогласника, него или ь ишчезава у њеким облицима или се мијења на е по изговору рускословенском. вити, вѣнецъ, повой.

в.) ъ ы — оу (пред самогласн. ов.) бдѣти (бъдѣти) бꙋдити; дохнꙋти (дъхнѫти) дꙋхъ; крыти кровъ.

г.) ьн ьм (пред сугласн. ѫ, црквенослов. ѧ) — ен ем (пред сугласницима ѫ, рускослов, ѧ) — он ом (пред сугласн. ѫ, рускослов. оу) н. п. пнꙋ (пьнѫ) пѧти (пѧти) опона, пꙋто (пѫто).

д.) ьр — ьл (пред сугласн. р л) — ер ел (старосл. рѣ, лѣ, рускослов. ре ле) — ор ол (црквенослов. ра, ла вид. 9. Метатеза.) н. п. мрꙋ (мьрѫ) мрети (мрѣти) морѧ; брати (бьрати) берꙋ, соборъ; стелю, столъ.

е.) ѣ — а: лѣсти излазъ

ж.) о — ѣ: доити, дѣтѧ

з.) о — а: стоѧти станꙋ.

и.) ъ — о: дмꙋ (дъмѫ) дꙋти (дѫти *домти).

5.) *Промјена самогласника у корију итеративних глагола* а.) Примарни глаголи, којима се корије свршава на самогласник, добивају наставак ва да постану итеративним глаголима. н. п. быти: бывати, крыти: закрывати, дѣти: ѡдѣвати, знати: познавати. Њеки итеративни глаголи постају наставком ѧ: лити: пролїѧти, бити: оубїѧти. Изведени глаголи првога раздјела пете врсте и првога раздјела треће врсте постају интеративнима такође наставком ва: клеветати: ѡклеветавати, ѡдолѣти: ѡдолѣвати.

б.) Од примарних глагола, којима се корије свршава на сугласник постају итеративни наставком а и промјеном самогласника у корију. н. п. брати (бьрати): бирати; мрꙋ (мьрѫ) оумирати, звати (зъвати) зывати. Код овијех итеративних глагола мијења се ь на и, е на ѣ, о на а, ъ на ы н. п. брати (бьрати): бирати, драти (дьрати) раздирати, гребсти: погрѣбати, бости: избадати, коснꙋти: прикасатисѧ, дохнꙋти (дъхнѫти) дыхати, звати (зъвати) зывати.

6.) Свака ријеч у црквенослов. језику свршава се на самогласник.

7.) Ријеч се не може никад почињати самогласницима е, ѣ, ь, ъ, ы.

8.) ъ и ь долазе само на крају ријечи и немају никакве гласовне вриједности. У средини ријечи или ишчезавају или се замјењују самогласницима о и е н. пр. сънъ = сонъ, отьць = отецъ, издъше = издше, оусъпе = оуспе, рьци = рци. Ипак се налази у гдјекојим књигама црквеним као у »Требнику« и у средини ь особито послије л: прльстиша, вѡльнаѧ и невѡльнаѧ, апостольскый шестьдесѧть татьба,

тельца, мольба, горькое. И овдје нема **ь** никакве гласовне вриједности.

9.) *Метатеза.* Првобитне групе **ер, ел, ор, ол** пред сугласником мијењају своја мјеста и продужују **е** у **ѣ**, а **о** у **а** у старословенском језику, а у црквенословенском остаје **е** не промијењено н. п. *) **велкж** = **влѣкж** = **влекꙋ, влѣшти** = **влещи**; ***колти** = **клати**, *) **борти** = **брати**, ***терти** = **трѣти** = **трети**; **жерти** = **жрѣти** = **жрети.**

Првобитне гласовне групе **ьр, ър, ьл, ъл** пред сугласницима мијењају само мјеста у старословенском језику, а у црквенословенском не мијењају него замјењују **ь** самогласником **е**, а **ъ** самогласником **о**. н. п. ***пълнъ** = **плънъ** = **полнъ**, ***пожьрти** = **пожръти** = **пожерти**, **вьрхж** = **връхж** = **верхꙋ.**

10.) *Зијев.* Зијев долази само код сложених ријечи н. п. **златоꙋстый, наꙋчити, проити.**

11.) *Изједначивање и сливање самогласника* бива код сложених придјева. ј између самогласника испада н. п. **добра** + **ѥго** = **добраѥго** = **добрааго.** Контраховано: **добраго.** Само контраховани облици налазе се у црквенословенском. **Добрѣ** + **ѥмь** = **добрѣѥмь** = **добрѣѣмь.** А црквенословенски само контраховано **добрѣмъ.** Тако само контраховани облици долазе и у имперфекту у црквенословенском: ***текѣахъ** = **течааахъ**, а црквенословенски **течахъ.**

12.) *Утјецај непчаних сугласника на самогласнике* Послије непчаних сугласника и пискавога **ц** мијења се 1.) **о** на **е** н. п. испореди **рабомъ** са **мꙋжемъ** и **отцемъ, несомь** са **знаемь, рибою** са **волею** 2.) **ѣ** на **и** н. п. испореди **рыбѣ** са **дꙋши, рабѣхъ** са **торжищихъ**, 3.) **ѣ** на **а** н. п. испореди **видѣти** са **держати слышати, молчати, бѣжати.** 4.) **ъ** на **ь** н. п. испореди **рабъ** са **конь, пророкъ** са **оучитель.** 5.) **ы** — **и.** н. п. **рабы** акуз. множ. са **краи, пророки** (инстр. множ.) са **кра̑и.** Што се у црквенословенском не ми-

јења ѣ послије ц на и, то је основано на мијешању раздјела, које чини аналогија н. пр. испореди **рабѣхъ** са **отцѣхъ, рабѣ** са **отцѣ** или од утјецаја рускога језика, гдје је ѣ наставак у једнини и у првом и у другом раздјелу о — врсте.

13.) *Утјецај самогласника на сугласнике.* Грлена сугласна пред наставцима, који почињу самогласнима е, і, ѧ (ѧ), ѣ, и мијењају се на непчана, к на ч, г на ж, х на ш н. п. **Богъ Боже, человѣкъ человѣче, дꙋхъ дꙋше, пекꙋ, печеши, жегꙋ, жежеши, верхꙋ вершеши, Богъ Божество (Божьство), страхъ страшенъ (страшьнъ), отрокъ отроча (отрочѧ), страхъ страшити, *слыхѣти слышати.**

14.) Грлена се пред наставком и и ѣ мијењају на пискава к на ц, г на з, х на с н. п. **Богъ Бозѣ бози, рꙋка рꙋцѣ, человѣкъ человѣцѣ человѣцы; страхъ страсѣ, слꙋга слꙋзѣ, владыка владыцѣ, рцы рцемъ** (старослов. **рыцѣмъ**), **толикъ толицѣхъ.** У ријечи **волхвъ** утјече и преко в на х, те гласи у множини **волсви.**

Пасха мијења х на ц: **пасцѣ,** као да је ном. **паска.** ск пред наставком е мијења се на щ (**ске = сче = ще**) н. п. **иске — ши = исчеши = ищеши,** с ц се мијења пред и и ѣ на ст (**сц = стс,** а пошљедње с отпада као у српском кутњи мјесто кућњи ћњ = тјнј, од чега прво ј отпада.) н. п. **Ꙗдеистѣмъ, Ꙗдейстїи** од **Ꙗдейскій.**

15.) ц, з се кад су постали од кј, гј пред наставцима е, ь мијењају на непчана: **отче, кнѧже, отечество (отьчьство), кнѧжество (кънѧжьство)** а и пред и, кад није наставак падежни: **кнѧжити.**

16.) *Утјецај сугласника ј на сугласнике, који стоје пред њим.* к + ј = ч, г + ј = ж, х + ј = ш н. п. **плакати, *плакјꙋ = плачꙋ, *плакјеши = плачеши; алкати, *алкјꙋ = алчꙋ, *алкјеши = алчеши, выкати, *выкјꙋ = вычꙋ, *выкјеши = вычеши; лгати, *лгјеши = лжеши; человѣкъ, *человѣкјь = человѣчь; *дꙋхја = дꙋша, дыхати, *дыхјеши = дышеши.**

17. ск + j = щ н. п. искати, *искјꙋ = ищꙋ, *скјеши = ищеши, *искјетъ = ищетъ.

18.) з + j = ж, с + j = ш, ц + j = ч н. п. двизати, *двизјеши = движеши; носити, *носјꙋ = ношꙋ; *носјенъ = ношенъ, возити, *возјꙋ = вожꙋ, *возјен = вожен; нарицати, *нарицјꙋ = наричꙋ; *нарицјеши = наричеши: кнѧзь, *кнѧзјь = кнѧжь, отець, *отецјь = отечь, писати, *писјеши = пишеши.

19.) т + j = щ, д + j = жд (по руски ж н. п. свѣтити, *свѣтјꙋ = свѣщꙋ; крестити, *крестјꙋ = крещꙋ, видѣти, *видјꙋ = вижꙋ (руски вижꙋ); свѣтъ, *свѣтја = свѣща; *жадја = жажда. ст + j = щ, зд + j = жд н. п. возвѣстити, *возвѣстјꙋ = возвѣщꙋ; пригвоздити, *пригвоздјꙋ = пригвождꙋ.

20.) л + j = л̂, н + j, = н̂, р + j = р̂ н. п. хвалити, *хвалјꙋ = хвалю, *хвалјенъ = хваленъ (изговори хвалѣнъ); хранити, *хранјꙋ = храню, *хранјенъ = храненъ (изговори хранѣнъ); творити, *творјꙋ = творю, *творјенъ = творенъ (изговори творѣнъ).

21.) п + j = пл̂, б + j = бл̂, в + j вл̂, м + j = мл̂, н. п. кꙋпити, *кꙋпјꙋ = кꙋплю, *кꙋплјенъ = кꙋпленъ (изговори кꙋплѣнъ), ловити, *ловјꙋ = ловлю, *ловјенъ = ловленъ (изговори ловлѣнъ), любити, *любјꙋ = люблю, бювјенъ = любленъ (изговори любѣнъ), *любјахъ = люблѧхъ, ломити, *ломјꙋ = ломлю, *ломјенъ = ломленъ (изговори ломлѣнъ), *ломјахъ = ломлѧхъ.

22.) *Потпуно изједначивање сугласника.* а) к пред х, које је постало од с испада, н. пр. *рекхъ = рѣхъ.

б.) Пред с испада к, г, т, д, п, б, н. п. *рѣксте = рѣсте, читсло = число, гребсти = грести; *дадси = даси.

в.) Пред т испада п, б, в, н. п. *живти = жити, плевти = плети, (старослов. плѣти.)

г.) Пред н испада т, д, п, б, н. п. сопнъ = сонъ, топнꙋти = тонꙋти, *успнꙋти = уснꙋти (и сіѧ рекъ успе), *присвѧднꙋти = присвѧнꙋти,

д.) Пред **м**, **в**, испада **д**, н. п. ***дадмъ** = **дамъ**, ***дадва** = **дава**.

е.) Пред **л** испада **д**, **т** н. п. ***плетлъ** = **плелъ**, ***падлъ** = **палъ** ***сѣдлъ** = **сѣлъ**.

23.) *Разједначивање сугласника.* Т. **д** пред **т** разразједначује се у **с** н. п. ***падти** = **пасти**, ***плетти** = **плести**.

24.) *Непотпуно изједначивање сугласника.* 1.) Будући да је у црквенословенском задржан правопис историјски, то не може ни бити говора о непотпуном изједначивању сугласника, осим само кад дође **з** пред **к**, **т**, **п**, **х**, **ц**, **с**, те се онда мијења на **с** н. п. **искѹсити**, **исцѣлити**, **востати**. К овоме има се још додати да и група сугласника **зж** по непотпуном изједначивању даје **жд**. н. п. **и иждеѹтъ и рекѹтъ всѧкъ золъ глаголъ**. Али налази се и неизједначено **зж**: **изженѹтъ**.

2.) **кт**, **гт**, **хт**, даје **щ**. н. п. ***вергти** = **врещи**; ***пекти** = **пещи**, ***могти** = **мощи**.

В. Наука о облицима.

Наука о облицима дијели се на деклинацију и коњугацију.

I.

Деклинација.

Склањање значи мијењање именица, придјева, глаголских придјева и замјеница по падежима, номинативу, генитиву, дативу, акузативу, вокативу, инструменталу и локалу у једнини, двојини и множини.

У црквенословенском су језику три деклинације: именска, замјеничка и сложена.

По именској деклинацији мијењају се именице, придјеви, глаголски придјеви, кардинални бројеви (осим **єдинъ, два** и **оба**) и личне замјенице: **азъ, ты, сѧ.**

Деклинација именска.

Деклинација се именска дијели на пет врста. По крајњем је гласу од основе подијељена та деклинација на врсте.

1.) о — врста.

У ову врсту иду имена (именице и придјеви), којима се основа свршава на **о**. Имена ове врсте или су мушкога или средњега рода. Имена мушкога рода свршавају се на **ъ** или **јь**, **ь**, а средњега рода на **о** или **је**, **е**. По томе имамо два раздјела. Ако пред крајњим **ъ** или **о** не стоји палатално слово или пискаво **ц** у основама ове врсте, онда такова имена иду у први раздио. н. п. **рабъ, дѣло**. Ако пред крајњим **ъ** или **о**

стоји палатално слово или пискаво ц, онда такова имена иду у други раздио: конь, мѹжь; поле, знаменїе.

ПРВИ РАЗДИО

а) о — основе

мушки род	мушки род	средњи род
1. рабъ	пророкъ	лѣто
2. раба	пророка	лѣта
3. рабѹ	пророкѹ	лѣтѹ
4. раба	пророка	лѣто
5. рабе	пророче	лѣто
6. рабомъ	проромъ	лѣтомъ
7. рабѣ	пророцѣ	лѣтѣ

Двојина

			старослов.
1. 4. 5. ра̑ба	прорѡка	лѣта (ѣ)	лѣтѣ
2. 7. ра̑бѹ	прорѡкѹ	лѣтѹ	лѣтоу
3. 6. рабома	пророкома	лѣтома	лѣтомъ

Множина

1. раби	пророцы	лѣта
2. ра̑бъ	прорѡкъ	лѣтъ
3. рабѡмъ	пророкѡмъ	лѣтѡмъ
4. рабы	пророки	лѣта
5. раби	пророцы	лѣта
6. ра̑бы (рабми, рабами)	прорѡки (кми, ками)	лѣты
7. рабѣхъ	пророцѣхъ	лѣтѣхъ

Напомена. 1.) У ном. акуз. и вок. двојине средњега рода био је наставак ѣ у старословенском, па се и у црквенословенском код гдјекоје ријечи задржао н. п. И ѡбрѣтъ возлагаетъ на ра̑мѣ свои радѹѧсѧ (Лук. 15. 5.). Кто дастъ ми крилѣ ꙗкѡ погѹбинѣ. Ѧ̑ще возмѹ крилѣ мои ранѡ, и вселюсѧ въ послѣднихъ морѧ, и тамѡ рѹка твоѧ наставитъ мѧ. (Псалм. 138. 9.) Иначе се ти облици помијешали по аналогији са облицима мушкога рода: Да возмѹтсѧ ѡчищенномѹ два пти̑чища жи̑ва, чи̑ста

(Лев. 19. 4.). Ном. једнине **пчичище. Два запѧстіѧ на рꙋки** (**Быт.** I. 24. 32.) дат. двојине: **припаде къ колѣнома Іисꙋсовома,** (**Лꙋк.** V. 8.) ак. двојине муш. рода: **въ бѡка земнаѧ сѣетсѧ.** (Збор. 353.).

2.) Код обрасца **пророкъ** ваља пазити на законе гласовне и на правопис.

3.) У инструменталу множине најбољи је облик **рабы,** јер он одговара потпуно старословенском облику **рабъı.** Облик **рабми** може се наћи и у старословенском, али ријетко. Облик **рабами** јесте руски, јер су се у руском језику по аналогији а — врсте изједначили облици свијех врста у дат. инстр. и локалу множине: **всѧкагѡ человѣка превозшедша грѣхами себе зрю** (Збор. 296.). **Ѡбла ками покрывѧй землю** (Збор. 397.); **кꙋпи насъ и землю нашꙋ хлѣбами** (**Быт.** 47. 19.), **укрѣпивый ны свѧтими твоими апостолами.** (Требн. ѻг.)

4.) У руском језику код свијех именица, које значе што живо, једнак је увијек акуз. множине генитиву, па тако се акуз. множине налази и у црквенословенском н. п. **егда послаша жидове ѿ Іерꙋсалима іереевъ и Левітѡвъ** (Јов. 1. 19.) мјесто **іереи и Левіты; и емше дѣлателе рабѡвъ егѡ** (мјесто **рабы**) (Мат. 21. 34.).

5.) У дативу једнине, номинативу, генитиву множине могу гласити облици и по аналогији у — врсте н. п. **рабови, рабове, рабѡвъ,** а по томе и датив и локал множине: **рабовѡмъ, рабовехъ** и **рабовѣхъ.**

6.) Ријечи с наставком **инъ,** губе то **инъ** у множини и добивају у ном. множине наставак **е** по аналогији **ь** — врсте првога раздјела: **Римлѧнинъ, Римлѧне.**

ДРУГИ РАЗДИО

б) јо основе.

Мушки род	мушки род	средњи род	средњи род
1. **конь**	**отецъ**	**лице**	**писаніе**
2, **конѧ**	**отца**	**лица**	**писаніѧ**

	мушки род	мушки род	средњи род	средњи род
3.	коню	отцꙋ	лицꙋ	писанію
4.	конѧ	отца	лице	писаніе
5.	коню	отче́	лице	писаніе
6.	конемъ	отцемъ	лицемъ	писаніемъ
7.	кони	отцѣ	лицѣ, лицы	писаніи

Двојина

1. 4. 5.	кѡнѧ	отца̑	ли̑ца	писа̑ніѧ
2. 7.	ко̑ню	о̑тцꙋ	ли̑цꙋ	писа̑нію
3. 6.	конема	отцема	лицема	писаніема

Множина

1.	кони	отцы	ли̑ца	писа̑ніѧ
2.	коней	отецъ	лицъ	писанїй
3.	конемъ	отцемъ	лицамъ	писаніемъ
4.	кони	отцы	ли̑ца	писа̑ніѧ
5.	кони	отцы	ли̑ца	писа̑нїѧ
6.	кѡни, ими	отцы̑	лицы, ами,	писанїи, писанми
7.	конехъ	отцѣхъ	лицахъ	писаніихъ, ніѧхъ

Напомена. Именице, које имају ц пред наставком ъ, имају вок. и лок. једнине и лок. множине по аналогији првога раздјела, а именице средњега рода, које имају ц пред наставком, имају такође лок. једнине по аналог. првог раздјела (вид. обрасце (отецъ и лице), а имају као и у ст. слов. испореди: мнѡги мы̑сли въ сердцы мꙋжа: совѣтъ же господень въ вѣкъ пребиваетъ (Притч. Солом. 19. 21.) са: и не размыслитъ въ сердцѣ своемъ. (Марко 11. 23.).

2.) Ријечи средњег рода, које пред наставком од основе имају ц, имају редовно дат. инстр. и лок. множине по руском: лицамъ, лицами, лицахъ. Тако исто и именице на іе могу имати исте облике и по руском: писаніѧмъ, писаніѧми и писаніѧхъ. Налазе се и од других ријечи ови облици по руски, н. п. стоѧтъ на колѣнахъ молѧщесѧ. (Служ. сѫ̑а).

3.) И именице мушкога рода, којима није претпошљедњи глас од основе ц а иду у други раздио, мијешају се такође по локалу једнине и множине са именицама првога раздјела н. п. **и во ꙗзыцѣхъ и въ царѣхъ мнозѣхъ.** (Апокал. 10. 11.); **Ꙗще есть кам неправда въ мꙋжѣ семъ** (Дѣан. 25. 5.); **сотворити брань съ сѣдꙗщимъ на конѣ** (Апокал. 19. 19.).

4.) Ријечи, које се мијењају по обрасцу **конь** имају генитив множине обично по аналогији **ь** — врсте: **коней, пастырей, спасителей,** али имају као и у ст. слов. језику: **пастꙑрь, спасꙑтель.** Тако исто имају и локал множине по аналогији **ь** — врсте. н. п. **конехъ.**

5.) Именице с наставком **тель, арь,** могу имати пом. множ. и по аналогији **ь** — врсте првога раздјела: **ѹчителіе спасителіе, царіе.** А осим овијех имају још њеке као **мꙋже пастыріе.**

6.) Стране именице с наставком **ей** имају инструм. једнине и датив множине и по аналогији првога раздјела н. п. **Іереемъ** и **Іереомъ, Іꙋдеемъ** и **Іꙋдеѡмъ,** а номинатив множ. и по **ь** — врсти првога раздјела: **Фарісее.**

7. Именице с наставком **ще** имају у локалу множине наставак **ихъ, ехъ** и **ахъ** н. п. **исходищихъ, исходищахъ, сонмищехъ, торжищехъ.**

8.) Стране ријечи, које се свршавају на **ай, ій** и **ей,** имају вокатив једнине по аналогији првога раздјела н. п. **Ніколай, Николае, Геѡргій, Геѡргіе, Фарісей, Фарісее: Фарісее слѣпый ѡчисти прежде внꙋтренее стклницы и блюда** (Мат. 23. 26.); **Геѡргіе страстотерпче** (Збор. 206.); **велій застꙋпникъ и теплый, въ бѣдахъ ѡбрѣтающымсꙗ еси славне, свꙗте Ніколае** (Збор. 111.) **величаемъ тꙗ, свꙗтителю отче Ніколае** (Збор. 115.); **преподобне отче Ꙗндрее моли Бога ѡ насъ.** (Збор. 295.).

Напомена за цијелу врсту.

1.) Кад пред наставком **ъ** и **о** долазе два сугласника, онда се код именица са **ъ** између та два сугла-

сника умеће о или є у ном. једнине и ген. множине. О се умеће гдје је у старословенском било ъ између та два сугласника, а є се умеће, гдје је било ь између та два сугласника. А код именица са о умеће се само у генитиву множине о или є према старословенском ъ или ь. н. п. **отецъ (отьць), вѣнецъ (вѣньць); сонъ (сънъ), песокъ (пѣсъкъ), творецъ (творьць), ѱаломъ (псалъмъ); — сердецъ (срьдьць) сотъ (сътъ од сѫто) донъ (дънъ од дѫно).**

2.) Именицама мушкога рода, које показују што живо, једнак је акузатив једнине с генитивом једнине, а онима, које показују што мртво, једнак је акузатив једнине с номинативом једнине.

3.) О промјени грлених сугласника пред наставцима є, и, ѣ и промјени самогласника о, ѣ послије непчаних вид. законе гласовне.

Као што се именице мијењају, тако се исто мијењају и придјеви:

	ПРВИ РАЗДИО			ДРУГИ РАЗДИО	
	Једнина				
	мушки		средњи	мушки	средњи
1.	**младъ**	**благъ**	**младо**	**господень**	**господне**
2.	**млада**	**блага**	**млада**	**господнѧ**	**господнѧ**
3.	**младꙋ**	**благꙋ**	**младꙋ**	**господню**	**господню**
4.	**младъ, млада**	**благъ, блага**	**младо**	**господень, нѧ,**	**господне**
5.	**младе**	**блаже**	**младо**	—	**господне**
6.	—	—	—	—	—
7.	**младѣ**	**блазѣ**	**младѣ**	**гоподни**	**господни**
	Двојина				
1. 4. 5.	**мла̑да**	**бла̑га**	**мла̑да**	**госпѡднѧ**	**госпѡднѧ**
2. 7.	**мла̑дꙋ**	**бла̑гꙋ**	**мла̑дꙋ**	**госпѡдню**	**госпѡдню**
3. 6.	**младома**	**благома**	**младома**	**господнема**	**господнема**

Множина

1.	млади	блази	млада	госпѡдни	госпѡдня
2.	младъ	благъ	младъ	госпѡдень	госпѡдень
3.	—	—	—	—	—
4.	млады	благи	млада	госпѡдни	госпѡдня
5.	млади	блази	млада	госпѡдни	госпѡдня
6.	млады	благи	млады	госпѡдни	госпѡдни
7.	младѣхъ	блазѣхъ	младѣхъ	господнехъ	господнехъ

Напомене. 1.) Код којега падежа стоји цртица, знак је да засад нијесам нашао потврде за тај облик. Такови пропали облици замјењује се сложеним.

2.) За датив двојине нашао сам потврде и за први и други раздио, што код Руских граматичара нема. н. п. Ѿшедшема же ученикома Іѡанновома (Лук. 7. 24.) Овдје имамо потврде и за први и други раздио и такових примјера има доста у Св. писму. Потврда за друге падеже: Іакѡ да ѿкрыютсѧ ѿ мнѡгъ сердецъ помышленіѧ (Лук. 2. 35. издање од год. 1755.) Но въ законѣ гдни волѧ егѡ (Пс. 1. 2.); старцы Израилевы (Дѣян, 4. 8.); и ѿтꙋдꙋ воставъ иде въ предѣлы Тꙋрски и Сідѡнски. (Марк. 7. 24.) ꙗкѡ посланіѧ оубѡ, рече, тѧшки и крѣпки. (Корин. II. 10. 10.); ак, множине архаист. облик: въ дворы господнѧ внидемъ. (Збор. 38.) паки посла ины рабы мнѡжайшѧ первыхъ. (Мат. 21. 36.) Сыне діаволь ном. мјесто вокат.

3.) Као придјеви мијењају се и part. paes. act. и part. praet. act. I. мушкога рода глаголющь(ъ) глаголавшь(ъ), само што имају у акузативу множине мушкога рода и номин. и акузативу множине женскога рода архаистичке облике т. ј. старословенске н. пр. Іакоже народомъ дивити сѧ видѧщымъ нѣмыѧ глаголющѧ (глаголѭштѧ), бѣдныѧ здравы, хрѡмыѧ ходѧщѧ (ходѧштѧ), и слѣпыѧ видѧщѧ (видѧштѧ). Да не пришедъ внезапꙋ, ѡбрѧщетъ вы спѧщѧ (сѫпѧштѧ). (Марк. 13. 36.) видѣвше же архіереє и книжницы чꙋдеса, ꙗже сотвори и отроки зовꙋщѧ (ѕовѫштѧ) въ цѐркви и глаголющѧ

(**глаголѧштѧ**), (Мат. 21. 15.). **Мнѧ избѣгшѧ юзники** (**Дѣѧн.** 16. 27.). Такође се има опазити да ови партиципи имају у номинативу множине мушкога рода облике по аналогији **ь** — врсте првога раздјела: **хвалще, видѣвше.** Компаратива склањају се као и ови партиципи. Као придјеви средњега рода склањају се и part. praes. act. и prat. praet. aet. I.

4.) Вокатив једнине имају само придјеви првога раздјела, а придјеви другога раздјела замјењују га сложеним обликом. н. п. **Петре верховне славныхъ апостолъ, каменю вѣры, и Павле чꙋдне, свѧтыхъ, церквей витїа и свѣтилинче** (Збор. 224.) **Ѳпаси, Блаже, дꙋши нашѧ, Єдине, милостиве и человѣколюбче. Пречисте, нескверне, безначалне, невидиме, непостижиме, неизлѣдиме, непремѣне, непобѣдиме, неизчетне, незлобиве господи.** (Збор. 421.); **вѣчнаѧ твоѧ памѧть, достоблаженне и приснопамѧтне брате нашъ.** (Требн. **ри.**) Каткад номинатив замјењује вокатив. н. п. **ѡ роде невѣренъ, доколѣ въ васъ бꙋдꙋ;** (Марк. 9. 19.).

5.) За номинатив множине имају придјеви мушкога рода наставак **и** као и именице. Руски је дакле у реченици: **И бѧхꙋ оученицы Іѡанновы** (Марк. 2. 18.) **Іѡановы** мјесто **Іѡаннови,** или **кнѧзи людстїи и старцы Іїилевы** (**Дѣѧн.** 4. 9.) мјесто **Іїилеви.**

6.) Придјеви средњега рода склањају се као и придјеви мушкога рода, само што им је ном. акуз. и вок. једнак у свијем бројевима.

7.) У старословенском долазе код придјева сви номинални облици осим вокатива једнина мушкога рода у другом раздјелу, који је једнак номинативу или се замјењује сложеним обликом.

2.) а — врста.

У ову врсту иду имена (именице и придјеви), којима се основа свршава на **а**, н. п. **вѣра, добра.** Ако пред наставком **а** од основе не стоји непчано, онда такова имена иду у први раздио, а ако стоји непчано слово, онда иду у други раздио, н. п. **рыба; пꙋстынѧ.**

ПРВИ РАЗДИО

а — основе

Једнина

1. рыба	рꙋка	слꙋга
2. рыбы	рꙋки	слꙋги
3. рыбѣ	рꙋцѣ	слꙋзѣ
4. рыбꙋ	рꙋкꙋ	слꙋгꙋ
5. рыбо	рꙋко	слꙋго
6. рыбою	рꙋкою	слꙋгою
7. рыбѣ	рꙋцѣ	слꙋзѣ

Двојина

1. ры҃бѣ	рꙋ҃цѣ	слꙋ҃зѣ
2. ры҃бꙋ	рꙋ҃кꙋ	слꙋ҃гꙋ
3. рыбама	рꙋкама	слꙋгама

Множина

1. ры҃бы	рꙋ҃ки	слꙋ҃ги
2. рыбъ	рꙋкъ	слꙋгъ
3. рыбамъ	рꙋкамъ	слꙋгамъ
4. ры҃бы	рꙋ҃ки	слꙋ҃ги
5. ры҃бы	рꙋ҃ки	слꙋ҃ги
6. рыбами	рꙋками	слꙋгами
7. рыбахъ	рꙋкахъ	слꙋгахъ

Напомена. 1.) Налази се по гдекоји облик по аналогији о — врсте. н. п. **И біѧхꙋ его по ланитома.** (Јов. 19. 3.) мјесто **ланитама**; **и повелѣ свѧзати его верйги желѣзными двѣма.** (**Дѣѧн.** 21. 33.) мјесто **веригама** или множ. **веригами. Плачѧ плакасѧ въ нощи, и слезы егѡ на ланитѣхъ егѡ** (Плач. Јер.) мјесто **ланитахъ, или очима воззрѣніемъ или вѣждома помаваніемъ** (Треб. ön). **въ колесныцѣхъ фараѡновыхъ.** (**Пѣс. Пѣсней.** 1. 8.).

2. За супстантив **пасха** вид. законе гласовне.

ДРУГИ РАЗДИО

ја — основе.

Једнина

1. пꙋстынѧ	землѧ	змїѧ
2. пꙋстыни	земли	змїи
3. пꙋстыни	земли	змїи
4. пꙋстынꙋ	землю	змїю
5. пꙋстыне	земле	змїе
6. пꙋстынею	землею	змїею
7. пꙋстыни	земли	змїи

Двојина

1. 4. 5. пꙋсты҃ни	земли	змїи҃
2. 7. пꙋсты҃ню	землю	змию҃
3. 6. пꙋстынѧма	землѧма	змїѧма

Множина

1. пꙋсты҃ни	земли	змїи҃
2. пꙋстынь	земель	змїй
3. пꙋстынѧмъ	землѧмъ	змїѧмъ
4. пꙋсты҃ни	земли	змїи҃
5. пꙋсты҃ни	земли	змїи҃
6. пꙋстынѧми	землѧми	змїѧми
7. пꙋстынѧхъ	землѧхъ	змїѧхъ

Напомена. 1.) Именице овога раздјела, које су по природи мушкога рода помијешали су се у инструменталу једнине по аналогији са именицама мушкога рода о — врсте. н. п. **Исаіемъ, Іереміемъ.** Али имају тај падеж и по а — врсти: **Исаіею, Іереміею.**

2.) Њеке именице помијешале су се у генитиву множине са именицама ь — врсте: н. п. **кꙋща: кꙋщей, притча: притчей, пища: пищей, бронѧ; броней.**

3.) Именице са наставком **жда** имају инструментал једнине и по првом раздјелу. н. п. **одеждею** и **оде-**

ждою. А тако исто мијеша им се и генитив и датив једнине са именицама првога раздјела: одежди и одежды; одежди и одеждѣ.

4.) Именица братіѧ јесте збирна именица и мијења се као зміѧ у једнини. Али се налазе од ње и облици множине н. п. генитив множине братїй датив братіѧмъ и т. д.

5.) Налазе се у множини и архаистички облици н. п. Бѹдите мѹдри ꙗкѡ змїѧ̑ и цѣли ꙗкѡ голѹбіе (Мат. 10. 16.) мјесто змїй. И пославъ воѧ свѡѧ погѹби оубїйцы оны (Мат. 22. 7.) мјесто бѡи. Змїѧ̑ порожденїѧ ехїднова (Мат. 23. 33.) мјесто змїй. Распенжїи же его раздѣлнша рїзы егѡ вергше жребїѧ, (Мат. 27. 35.) мјесто жребїй, Пасѹщїи же свинїѧ̑ бѣжаша (Марк. 5. 14.) мјесто свинїй. Обѹвени въ сандалїѧ̑ (Марк. 9.) внидоша во свинїѧ̑ (Лук. 8. 33.) ссѣче выѧ̑ грѣшникѡвъ. Ѵставите кѡпїѧ и облецытесѧ въ брѡнѧ ваша (Јерем. 46. 4.). И потщасѧ и снѧ водоносъ на мы̑шца своѧ̑ и напои его (Быт. 24. 18.). И та въ корабли строѧща мрежа (Марк. 1. 19.).

Напомена за цијелу врсту.

1.) Кад пред наставком а има два сугласника, онда се између њих у генитиву множине умеће о или е као што је речено и у о — врсти н. пр. сѹдба: сѹдевъ, овца: овецъ, землѧ: земель, тма: темъ, дѣвка: дѣвокъ (старосл. дѣвъка дѣвъкъ); ѿ сѹдебъ твоихъ не ѹклонихсѧ ꙗкѡ ты законоположилъ ми еси (Збор. 354.).

2.) О промјени самогласника послије непчаних сугласника вид. законе гласовне.

Као што се именице мијењају, тако се исто мијењају и придјеви.

Једнина.

1. млада	блага	господнѧ
2. млады	благи	господни
3. младѣ	блазѣ	господни

4. младꙋ	благꙋ	господню
5. —	—	—
6. младою	благою	господнею
7. младѣ	блазѣ	господни

Двојина.

1. 4. 5. млâдѣ	блâзѣ	госпо̂дни
2. 6. млâдꙋ	блâгꙋ	госпо̂дию
3. 6. —	—	—

Множина

1. млâды	блâги	госпо̂дни
2. млâдъ	блâгъ	госпо̂день
3. —	—	—
4. млâды	блâги	госпо̂дни
5. млâды	блâги	госпо̂дии
6. —	—	—
7. —	—	—

Напомена. 1.) Који су падежи цртицом забиљежени, то значи да за њих нијесам нашао засад потврде. Потврда примјерима за њеке облике н. п. хр̂тіанскіѧ кончины живста нашегѡ, безболѣзнены непостыдны, мирны и добрагѡ ѿвѣта на страшнѣмъ сꙋдищи хр̂товѣ просимъ; прâвы творите стези егѡ (Лук. 3. 4.) Рцыте дщери Сїѡновѣ (Мат. 21. 5.).

2.) Као придјеви склањају се и part. praes. act. и part. praet. act. I. и компаратива, само што имају у ном. једнине наставак и мјесто а и у ном. и ак. множине архаистичке облике н. пр. сіѧ заматорѣвши во днѣхъ мнозѣхъ, живши с мꙋжемъ седмь лѣтъ ѿ дѣвства своегѡ (Лук. 3. 36.), воставъ же Петръ иде съ нима: Єгоже пришедша возведоша въ горницꙋ и предсташа емꙋ всѧ вдовицы плачꙋщѧ (плачꙋщта) и показꙋющѧ (показꙋющта) рїзы и одежды. (Дѣѧн. 9. 39.) Мꙋроносицы жены гроба твоегѡ достигшѧ, и печâти грѡбныѧ видѣвшѧ, не ѡбрѣтшѧ

же пречистагѡ тѣла твоегѡ рыдающѧ, со тщаніомъ пріидоша глаголющѧ: кто ѹкраде наше ѹповаѥніе; (Збор. 384.) Мѵроносицы рано выбшѧ, и гробъ твой со тщаніемъ достигшѧ искахѹ тебе Христе (Збор. 384.).

3.) Примјери за двојину код партиципа: бѹдетѣ двѣ вкѹпѣ мелющѣ (Лѹк. 17. 35.). Бѣ же тѹ Маріа Магдалина и дрѹга Маріа сѣдѧшѣ прѧзно гроба (Мат. 27. 61.) Онѣ же приступльшѣ ѩстѣсѧ за нозѣ егѡ (Мат. 28. 9.).

4.) У старословенском језику долазе код придјева сви номинални облици осим вокатива једнине, који је једнак номинативу.

Э.) ѹ — врста.

Основне ове врсте свршавају се на ъ као и имена мушкога рода о — врсте, само су им били наставци осталих падежа друкчији од о — врсте. Ова је врста скоро изумрла и у старословенском језику. А у црквенословенском језику изумрла је ова врста сасвијем изузевши само још два три облика, који су се задржали у црквеним књигама. Ова се врста помијешала са о — врстом већ у старословенском језику, јер има једнак наставак са о — врстом у номинативу ъ, а у српском језику садашњем ишчезла је сасвијем. Да би се видјело како је њекад изгледала та врста у старословенском те шта је од тога остало у црквеносленском језику изнећемо образац од те врсте од старословенских облика.

Старословенски.

Једнина	двојина	множина.
1. сынъ	сынꙑ	сынове
2. сыноу	сыновоу	сыновъ
3. сынови	сыньмѧ	сыномъ
4. сынѣ		сынꙑ
5. сыноу		сынꙑ
6. сыномь		сынъми
7. сыноу		сынъхъ

Из овога обрасца види се, да се већ у старословенском инструментал једнине и датив множине помијешао са облицима о — врсте а и остали облици од њеколико ријечи, које иду у ову врсту више се налазе са облицима о — врсте него у — врсте. У старослов. језику задржале су се по овој врсти ове ријечи: **волъ, домъ, медъ, миръ** (свет), **полъ, чинъ, кратъ, санъ, сынъ, єынъ** (кула). А и **родъ, рѧдъ, ѩдъ,** (отров) **длъгъ, гласъ** имају облике по овој врсти али припадају о — основама.

А у црквенословенском језику задржали су се само ови облици: **Ты же спиши на лѣвомъ бокꙋ твоемъ и да положиши непра̑вды домꙋ Ісраилева на немъ** (Језек. 4. 4.). **И ведоша єго до верхꙋ горы** (Лук. 4. 29.). **Єгѡже не въ рѧдꙋ сотвориша зиждꙋщїи** (Мат. 21. 44.). **Младенецъ мꙋжескагѡ полꙋ. Из бокꙋ дѣвичꙋ неизреченнѡ воплотившаѧ** (Збор. 15. 4.). **Се сынꙋ заповѣдаю ти азъ грѣшный, прежде всего боисѧ Бога** (Требник од год. 1625. стр. **сѫа**). **И не творите домꙋ отца моегѡ домꙋ кꙋпленагѡ** (Јов. 2. 16.). Ти су се само облици из ове врсте задржали у црквеним књигама, а остало се све помијешало по аналогији о — врсте. Напротив пак ријечи о — врсте помијешале су се по њеким облицима са у — врстом. Тако н. п. датив једнине **рабови**, номинатив и генитив множине **рабове, рабѡвъ** узели су обличје на се у — врсте и такови облици долазе у црквеним књигама. По томе су датив једнине **сынови** и множина: **сынове, сынѡвъ, сынми** облици у — врсте.

4.) ꙗ — врста.

У ову врсту иду именице и кардинални бројеви, којима се основа свршава на **ь**. н. п. **пꙋть; кость, пѧть.** Именице ове врсте или су мушкога или женскога рода. Бројеви су женскога рода. По томе ова врста има два раздјела.

а.) Именице мушкога рода.

Именице мушкога рода већ су се у старословенском помијешале са именицама мушкога рода о — врсте а у црквенословенском језику нема ни једне именице, која је задржала све облике овога раздјела. Зато ћемо узети за образац и облике из старословенског језика.

	Једнина		Двојина		Множина	
	стслов.	црквсл.	стслов.	црквслов.	стслов.	црквслов.
1.	пѫть	пꙋть	пѫти	пꙋти	пѫтьѥ пѫтиѥ	пꙋтїѥ
2.	пѫти	пꙋти[1])	пѫтью пѫтию	цꙋтїю	пѫтьй пѫтий	пꙋтїй (ѥй)
3.	пѫти	пꙋти	пѫтьма	пꙋтема (тма)	пѫтьмъ	пꙋтемъ
4.	пѫть	пꙋть	пѫти	пꙋти	пѫти	пꙋти
5.	пѫти	пꙋти	пѫти	пꙋти	пѫтьѥ пѫтьѥ	пꙋтїѥ
6.	пѫтьмь	пꙋтемъ	пѫтьма	пꙋтема	пѫтьми	пꙋтми
7.	пѫти	пꙋти	пѫтью пѫтию	пꙋтма пꙋтїю	пѫтьхъ	пꙋтехъ

По овом раздјелу мијењале су се у старослов. само ове именице: **Боль, гвоꙁдь, голѫбь, господь, гость, грѣтань, дрьколь, ꙁвѣрь, ꙁѧть, лакѣть, людиѥ, маломошть, медвѣдь, ногѣть, огнь, пеꙋть, пѫть, тать рысь, оушидь, ꙋръвь жгль.** У црквенословенском језику долазе ове именице: **Голꙋбь, людіе, гортань, зѣрь, червь, зѧть, лакоть, гвоздь, ноготь, тать, рысь, господь, ꙋгль, медвѣдь,**[2]) али те ријечи немају свијех облика по овом раздјелу. Тако **голꙋбь, лакоть, ноготь, звѣрь, тесть,** прешли су по генит. једнине у други раздио о — врсте: **голꙋбѧ, лактѧ, ногтѧ. Господь** је прешао по генитиву једнине у први раздио о — врсте: **господа.** Ријеч **пꙋть** има највише облика по овом раздјелу. Ми ћемо овдје ста-

---

[1]) **Пꙋти входѧщагѡ въ жизнь настѧвникъ и первопрестолникъ и оучитель былъ еси** (Збор. 175.).

[2]) **Медвѣдь** (Апокал. 13. 2.).

вити образац да се види, како се мијењају ријечи овога раздјела и које смо облике нашли у црквеним књигама.

Једнина.

1. Господь, голѹбь, лакоть, ноготь гортань, тесть, звѣрь.[1])
2. господа (о — врста — 1) голѹбѧ[2]) лактѧ ногтѧ (о — врста — 2) звѣрѧ[3]) тестѧ (о — врста — 2).
3. господѹ (о — врста 1) господеви[4]) (у — врста) гортани[5]) (и — врста) звѣрю[6]) (о — врста).
4. господа (о — врста 1).
5. господи (и — врста).
6. господемъ (и — врста), звѣремъ (и — врста) (Корин. 1. 15. 32.), пѹтемъ.
7. господѣ (о — врста — 1) гортани (и — врста).[7])

Множина.

1. господіе, голѹбіе,[8]) тлтіе,[9]) ѵглие,[10]) людіе (и — врста).
2. господій, (господей) людій, людей (и — врста), рысей (и — врста)[11]) гвоздей (и — врста).[12])
3. господемъ, людемъ (и — врста).
4. господы (о — врста) люди[13]) (и — врста).
5. господіе, людіе.
6. господми, людми.
7. господехъ, людехъ.

По овом раздјелу мијењају се и бројеви тріе, четыріе.

---

[1]) Апокал. 17. 11.

[2]) И видѣ дх҃а Божіа сходѧща ꙗко голѹбѧ (Мат. 3. 16.). Моисей же бѧше пасый овцы Іедора, тестѧ своегѡ (Исх. 3. 1.).

[3]) видѧще звѣрѧ (Апок. 17. 8.).

[4]) восклаканите Господеви всѧ землѧ (Пс. 65. 2.).

[5]) Прилепи ѧзыкъ мой гортани моемѹ (Пс. 136. 6.).

[6]) поклонишисѧ звѣрю. (Апок. 13. 4.).

[7]) Отче Іѡанне преподобне, сынѹ единородѹ божіа въ гортани возношеніа носилъ еси, (Збор. 288.).

[8]) Бѹдите мѹдри ꙗко змиѧ и цѣли ꙗко голѹбіе (Мат. 10. 16.).

[9]) Идѣже ни черѣвь ни тлѧ тлитъ, идѣже татіе не подкопываютъ, ни крадѹтъ (Мат. 6. 20.).

[10]) Ѿ ѡстанія предъ нимъ облацы прондоша, градъ и ѵглие огненное (Пс. 17. 13.).

[11]) Ѿ горъ рысей (пѣсн. — 4. 8.), Апокал. 13. 2.).

[12]) Збор. 382.

[13]) Спаси, Боже люди твоѧ, и благослови достоѧніе твое (Служебник).

Множина

Мушки	жен.	сред.	муш.	жен.	сред.
1. трїе	три	три	четыріе (ре)	четыри	четыри
2. трїй (трехъ трїехъ)			четырѣ (четырехъ)[2])		
3. тремъ[1]) (трїемъ)			четыремъ		
4. три			четыри[3])		
5. треми			четырми		
6. трехъ (трїехъ)[4])			четырехъ		

Напомена. Генитив множине пѹтей, людей мјесто пѹтїй, людїй нијесу руски облици, јер такијех облика као што су пѹтей, людей има већ и у старословенском језику по оном закону гласовном, ка́д су полувокали ъ ь изгубили своју гласовну вриједност на крају ријечи, и тијем пошљедњи слог постао затворен, онда се у њему полувокал замијенио пуним н. п. од пѫтьй (= пѫтьјь) постало је пѫтей, кад је у пѫтьјь крајно ь изгубило своју гласовну вриједност.

б.) Именице женскога рода.

У овај раздио иду именице женскога рода и кардинални бројеви, којима се основа свршава на ь.

Једнина	Двојина	Множина
1. заповѣдь	запѡвѣди[5])	запѡвѣди
2. заповѣди	заповѣдїю	заповѣдїй (заповѣдей)
3. заповѣди	заповѣдема	заповѣдемъ
4. заповѣдь	запѡвѣди	запѡвѣди
5. заповѣде (и)	запѡвѣди	запѡвѣди

---

[1]) Бысть же ꙗко тремъ часомъ минѹвшымъ (Дѣян. 5. 7.).

[2]) И єдних ѿ четырехъ животныхъ. (Апокал. 15. 7.).

[3]) Держащыꙗ четыре вѣтры. Има акуз. множине и тако поред четыри видѣхъ четыри аггелы. Апокал. 7. 1.).

[4]) Єгѡже пріемши жена скры въ ѕатѣхъ трїехъ, ꙗвки, дондѫже вскисе всѣ. (Лук. 13. 21.).

[5]) Телца єгоже разсѣкоша на двѣ чѧсти, и ходиша междѹ раздѣленными частьми єгѡ (Јерем. 34. 18.). Као што се види из овога примјера, наставак је за ном., акуз. двојине и, а види се такође из њеких издања црквених књига да се ст. слов. ь задржао и у сриједи ријечи, особито у инструменталу множине овога раздѣла: частьми.

Једнина	Двојина	Множина
6. заповѣдїю	заповѣдема	заповѣдми
7. заповѣди	запѡвѣдїю	заповѣдехъ

Напомена. 1.) У старословенском је наставак за вокатив једнине и, а у црквенословенском се језику изједначио тај вокатив по аналогији са вокативом првога раздјела о — врсте. н. п. Радꙋйсѧ владичице всѣхъ помоще, радосте и покрове и спасенїе дꙋшъ нашихъ (Збор. 30.). возлюблю тѧ Гдⷭ҇и крѣпосте моѧ. (Пс. 17. 2.); Радꙋйсѧ страстотерпцевъ непобѣдимаѧ дерзосте. (Збор. 306.) Сладосте аггелѡвъ, скорбѧщихъ радосте. (Збор. 313.) Не ктомꙋ смерте ѡбладаеши, ибо всѣхъ владыка державꙋ твою разрꙋши. Али долази вокатив једнине и као у старословенском с наставком и. н. п. Радꙋйсѧ прелести державꙋ поправшаѧ (Збор. 307.) Радꙋйсѧ прелести пещь ѹгасившаѧ. (Збор. 306.) А каткад се и номинативом замјењује вокатив н. п. Радꙋйсѧ дверь спасенїѧ (Збор. 309.)

2.) Очи, оуши; очїю, оушїю, очима ушима иду у овај раздио, а једнина и множина овијех именица мијењају се по конзонанатској врсти.

3.) По овом раздјелу мијењају се кардинални бројеви: пѧть, шесть, седмь, осмь, девѧть, десѧть. Ови су бројеви збирни као збирне именице и по томе имају само једнину. Кад дођу пред именицу у множини као атрибути, они остају ипак у једнини, јер им једнина значи множину н. п. Ѿ десѧти градъ (Мат. 3. 25.) и нача проповѣдати въ десѧти градѣхъ (Марк. 5. 20.) и придохомъ къ нимъ въ Трѡадꙋ во днехъ пѧти (Дѣѧн. 20. 6.) Лѣтъ бо бѧше множае четиредесѧти человѣкъ той (Гѣѧн. 4. 22.) И вшедше въ домъ Філіппа благовѣстника, сꙋща Ѿ седьми діакѡнъ. (Дѣѧн. 21. 8.)[1]) По шести дней. (Збор. 319.). Али макар што збирни

[1]) Испореди и ове примјере кад збирни бројеви имају своје атрибуте: И сотвори дрꙋгїѧ пѧть талаⷭ҇нтъ (Мат. 25. 16.); принесе дрꙋгїѧ пѧть та

бројеви значе у једнини множину, инак кад долазе као атрибути хоће да се слажу и по броју са својом именицом, за коју су привезани, те узимају на се наставке множине од онијех именица, за које су привезани, н. п. **И по днехъ шестихъ поѧтъ Іисꙋсъ Петра** (Мат. 17. 1.). Овдје облик **шестихъ** не иде ни по којој врсти нити по којем раздјелу, него је просто по аналогији **днехъ** примио наставак **хъ** на локал једнине **шести** (**шести–хъ**). Умјесто **днехъ шести**, као што смо видјели из пређашњих примјера, узима **шести** ради потпунога слагања као атрибут на се наставак **хъ** од **днехъ**. Локал множине **шестихъ**, управо је локал једнине **шести** са локалним наставком множине **хъ**. Немају право руски граматичари, што хоће локал **шестихъ** да уврсте у особиту врсту, кад нам очевидно облик **шестихъ** показује, да не може ићи ни у коју врсту нити раздио, него је очевидно постао како сам ја овде разложио. — **И єдинъ ѿ четырехъ животныхъ даде седмимъ ѧ҃гелѡмъ седмь фіа҃лъ златыхъ.** (Апок. 15. 7.). Запамти и овај примјер: **и исполниша дванадесѧте коша укрꙋхъ ѿ пѧтихъ хлѣбъ ѩчменныхъ** (Јов. 6. 13.). Овдје је у **пѧтихъ** генитив једнине **пѧти** са наставком **хъ** од придјева сложених. **По днехъ осмихъ востаніѧ твоегѡ господи, ѩвилсѧ еси ученикѡмъ твоимъ** (Збор 377.).

4.) Именице овога раздјела имају по гдјекоји облик по аналогији о — врсте н. п. **Ѿпꙋсти ѝхъ, да шедше во окрестныхъ селѣхъ и вестѣхъ кꙋпѧтъ себѣ хлѣбы.** (Марк. 6. 36.) Овдје је облик **вестѣхъ** постао по аналогији **селѣхъ; въ ѩслѣхъ возлежитъ.** (Збор. 131.).

5.) У овај раздио иду по својем наставку и придјеви **свободь** и **исполнь**, али се не склањају н. п. **ст҃ъ,**

лѧнтъ (Мат. 25. 20.) гдје збирни бројеви стоје у једнини а атрибути у множини. Овдје се атрибути слажу са значењем збирне именице, зато и стоје у множини.

сѣ҃ъ, сѣ҃ъ гдь саваѡѳъ, исполнь небо и земля славы твоеѧ.

6.) По овом раздјелу мијења се и женско име **Єлисаветь** и **Рахїль.**

7.) По аналогији **нощїю** добивамо **днїк** (**днїю** и **нощїю**) којој је именици иначе мјесто у консонанатској врсти.

8.) Примјери за овај раздио: **Радость, милость, кость, нощь, смерть, премѹдрость, благодать, честь** (стар. слов. **ѵьсть**) **часть** (**ѵасть**), **погибель, добродѣтель, брань, дверь снѣдь, крѣпость, рать, старость, дань** и т. д.

9.) Кад су кардинални бројеви сложени са приједлогом **на** онда се тај приједлог слаже са акузативом или са старим локалом из конзонанатске врсте. н. п. **пѧтьнадесѧть** или **пѧтьнадесѧте, шестьнадесѧть** или **шестьнадесѧте.** Од 50 почињући стоји **десѧтъ** у генитиву множине: **пѧтьдесѧтъ, шестьдесѧтъ.** Будући да се највише кардинални бројеви мијењају по овом раздјелу то ћемо их овдје и све набројати:

1. **Єдинъ**
2. **два, двѣ,**
3. **трїе, три**
4. **четырїе, четыре, четыри**
5. **пѧть**
6. **шесть**
7. **седмь**
8. **осмь**
9. **девѧть**
10. **десѧть**
11. **единнадесѧть**
12. **дванадесѧть**
13. **тринадесѧть**
14. **четыренадесѧть**
15. **пѧтьнадесѧть (е)**
16. **шестьнадесѧть (е)**
17. **седмьнадесѧть (е)**
18. **осмьнадесѧть (е)**
19. **девѧтьнадесѧть (е)**
20. **двадесѧтъ**
30. **тридесѧтъ**
40. **четыредесѧть**
50. **пѧтьдесѧтъ**
60. **шестъдесѧтъ**
70. **седмьдесѧтъ**
80. **осмьдесѧтъ**
90. **девѧтьдесѧтъ**
100. **сто**
200. **двѣстѣ** или **двѣсти**
300. **триста**
400. **четыриста**
500. **пѧть сѡтъ**

600.	шесть сѡтъ	5000.	пѧть тысѧщь (ъ)
700.	седмь сѡтъ	6000.	шесть тысѧщь (ъ)
800.	осмь сѡтъ	7000.	седмь тысѧщь (ъ)
900.	девѧть сѡтъ	8000.	осмь тысѧщь (ъ)
1000.	тысѧща	9000.	девѧть тысѧщь (ъ)
2000.	двѣ тысѧщи	10.000.	тма
3000.	три тысѧщи	100.000.	легеонъ (несъвѣдь)
4000.	четыри тысѧщи		

Єдинъ и **два** мијењају се по замјеничкој склонидби; **трїе** и **четырїе** по првом раздјелу и — врсте, а **пѧть** до **сто** по овоме раздјелу; **сто** се мијења по о — врсти средњега рода, а **тысѧща** по другом раздјелу а — врсте.

10.) По овом раздјелу мијења се множина 1.) **дѣти**, 2. **дѣтїй**, **дѣтей**, 3.) **дѣтемъ**, 4.) **дѣти**, 5.) **дѣти**, 6.) **дѣтми**, 7.) **дѣтехъ**. Једнина од ове ријечи има основу од конзонанатске врсте и гласи номинатив **дѣтѧ**. Како се мијења, види основе с наставком **т** у конзонататској врсти.

11.) **Гѹсли** и **ꙗсли** у множини склањају се по овом раздјелу. **Гѹсли** у старословенском има у једнини **гѫсль**.

5. Конзонанатска врста.

У ову врсту иду именице, којима се основа свршава на сугласник. Већ у старословенском језику именице мушкога рода, којима се основа свршава на **н**, мијешају се са облицима и — врсте, тако номинатив једнине задржао се по овој врсти само у **камы** и **пламы**; па и ти облици чешће долазе по и — врсти н. п. **камень пламень, коренъ, ꙗсень**. У црквенословенском није се задржао ни један облик од номинатива по конзонанатској врсти, него су сви прешли у и — врсту; **камень, пламень, корень, степень, день**. Ова се врста дијели на основе са наставком **н, р, с, т, в**.

а.) Основе са завршетком н.

1. Мушкога рода.

Једнина

старослов.	црквенослов.
1. **Камъ**	**камень** (и - врста)
2. **камене**	**камене**
3. **камени**	**камени каменеви,** (у - врста), **каменю** (о - врста)
4. **камень**	**камень**
5. **камена** (и - врсте)	**каменю** (о - врста) **степень**[1]) (и - врста), **кореню**[2]
6. **каменьмь**	**каменемъ**
7. **камене**	**камени**

Двојина

старослов.	старослов.
1. 4. 5. **камени**	**камени** (?)
2. 7. **каменоу**	**дню, днїю**
3. 6. **каменьма**	**денма**

Множина

црквенослов.	црквенослов.
1. **камене**	**камени** (?)
2. **камень**	**каменїй, каменей** (и - врста)
3. **каменьмъ**	**каменемъ**
4. **камени**	**камени**
5. **камене**	**камени** (?)
6. **каменьми**	**каменми**
7. **каменьхъ**	**каменехъ**

Напомена. Потврда за њеке падеже н. п. **Рцы каменеви семꙋ** (Лук. 4. 3.); **Петре верховне славныхъ апостѡлѣ каменю вѣры** (Збор. 214.). **Не имать ѡстати ѕдѣ камень на камени** (Мат. 24. 2.); **вѣсте ꙗкѡ по двою дню пасха бꙋдетъ** (Мат. 26. 2.). **Бѣ же пасха и опрѣсноцы по двою днїю**

---

[1]) **Константїне, равноапостоле, всѣхъ царей степень и похвало** (Збор. 212.).

[2]) **Радꙋйсѧ кореню, из негѡже прозѧбе плодъ** (Збор. 214.).

(Марк. 41. 1.); **возми себѣ камени велики** (Јерем. 43. 9.); **Радѹйсѧ, каменю напоившїй жаждѹщыѧ жизни** (Збор. 307.); **Єгда же бысть на степенехъ** (**Дѣѧн.** 21. 35.). **Паѵелъ стоѧ на степенехъ.** (**Дѣѧн.** 21. 40.); **Дѹша же єгѡ ꙗкѡ оуглїє, и ꙗкѡ пламы изъ оустъ єгѡ исходитъ.** (Јов. 41. 12.); **крила єѧ крила огнѧ** (**оуглїє огненно**) **пламы єѧ** (**пѣснь пѣсней** 8. 6.).

2.) Код обрасца **камень** употребили смо за двојину облике од ријечи **день**, јер за облике од **камень** немамо потврде.

3.) Мјесто множине има ријеч **камень** и збирну именицу **каменїе**, која се мијења по другом раздјелу о — врсте. Мјесто локала множине **каменехъ** долази болик и по о — врсти **каменїихъ** и по а — врсти **каменїѧхъ** н. п. **Рцы да каменїе сїе хлѣбы бѹдѹтъ** (Мат. 4. 3.); **и поставитъ престолъ свой на каменїѧхъ сихъ** (Јерем. 43. 10.); **Иже сотвориша въ каменїихъ домы своѧ̑** (Притч. 30. 26.).

4.) **День** има исте облике као и **камень**, само му ном. множине гласи **днїе**. Тако има дат. једнине не само **дни** него и **дню** и **дневи**.

5.) **Перстень** губи у последњем слогу **е** у падежима с наставцима као да би оно **е** гласило у старословенском **ь**: **перстни** (**Таже вземъ свѧщенникъ перстни; творитъ крестъ перстнемъ. Требникъ**, али је то по руском, премда се у ријечи **камень** испушта **е** и у псалтиру глаголском manastira Sinai.

2. Средњега рода.

	Једнина	Двојина старослов.	Двојина црквеослов.	Множина
1.	**имѧ**	**имѧнъ**	**имени**	**имена**
2.	**имене**	**имѧноу**	**имѧнѹ**	**имѧнъ**
3.	**имени**	**имѧньмъ**	**именема**	**именемъ**
4.	**имѧ**			**имена**
5.	**имѧ**			**имена**
6.	**именемъ**			**имены, именми, именами**
7.	**имени**			**именехъ**

Напомена. 1.) Датив множине долази и по аналогији о — врсте н. пр. испореди: **Лице оубѡ небесе оумѣете разсѹждати, знаменїй же временѡмъ не можете искѹсити** (Мат. 16. 3.) са: **и сами единѣмъ перстомъ вашимъ не прикасаетесѧ временемъ** (Лук. 11. 46.).

2.) По свој прилици да ће номинатив, акузатив двојине имати и наставак **а** по аналогији средњега рода о — врсте. Али ја засад немам нотврде.

3.) Најбољи је облик у инструменталу множине **имены** према старословенском а **именами** је руски облик.

4.) Локал множине долази и по аналогији о — врсте средњега рода: **въ племенѣхъ ихъ** (Быт. 37. 40.).

б) Основе са завршетком р.

Једнина	Двојина	Множина
1. **мати**	**матери**	**матери**
2. **матере**	**матерїю**	**матерїй, матерей**
3. **матери**	**матерема**	**матеремъ**
4. **матерь**		**матери**
5. **мати**		**матери**
6. **матерїю**		**матерми**
7. **матери**		**матерехъ**

Напомена. По овом раздјелу иде још именица **дщи.**

в) Основе са завршетком с.

Једнина	старослов.	Двојина	Множина
1. **тѣло**	**тѣлесъ**	**тѣлесѝ**	**тѣлеса**
2. **тѣлесе**	**тѣлесоу**	**тѣлесѹ**	**тѣлесъ**
3. **тѣлеси**	**тѣлесьмь**	**тѣлесема**	**тѣлесемъ**
4. **тѣло**			**тѣлеса**
5. **тѣло**			**тѣлеса**
6. **тѣлесемъ**			**тѣлесы, тѣлесми, тѣлесами**
7. **тѣлеси**			**тѣлесехъ, тѣлесѣхъ**

Напомена. 1.) Потврда неких облика: **иже благими словесы и благословеніемъ прелщаютъ сердца незлобныхъ** (Римљ. 16. 18.); **ꙗкѡ да ѡправдишисѧ во словесѣхъ твоихъ** (Римљ. 3. 4.). **Мойсей бѣ силенъ въ словесѣхъ и дѣлѣхъ; иже на небесѣхъ** (Мат. 10. 33.); **и ꙋсерѧ́зи ꙗже во ѹшесѣхъ ихъ** (**Быт.** 35. 4.), **иже прободенными ꙋдесы блаженнѹю страсть Христовѹ даровнѣ намъ возживописавъ** (Збор. 86.).

2.) Ријеч **слово** кад значи Сина Божјега има вокатив једнине по о — врсти мушкога рода: **слове. Слово** мијења се и по аналогији о — врсте: **слово, слова, словѹ.** По овој му је пак врсти основа **словес,** дакле ген. **словесе,** дат. **словеси** а локал је множине **словесѣхъ** по аналогији о — врсте.

3.) **Око** и **ꙋхо** иду у ову врсту и имају дакле ген. једнине **очесе, ꙋшесе,** али могу прећи по аналогији у о — врсту н. п. **и се бервно во оцѣ твоемъ** (Мат. 7. 4.); **Добрѣйше ти есть со единѣмъ окомъ въ животъ внити, неже двѣ оцѣ имѹщѹ вверженѹ быти въ геенинѹ огнѧннѹю** (Мат. 18. 9.), има инстр. множине по аналогији а — врсте: **желающіи несомнѣннаго древнѧго свидѣтелѧ собственными очами видѣти** (часословъ 11.). Како се иначе двојина мења у ове двије ријечи види у и — врсти.

4.) Локал множине **словесахъ** јесте руски: **и ѡ коихъ словесахъ ꙋсѹмнитсѧ** (**Слѹжебн.** стр. ꙋчд). Датив је множине руски: **во еже быти очесамъ твоймъ ѿверстымъ нань день и нощь, и ѹшесамъ твоймъ внемлющымъ въ молитвѹ.** (Требн. стр. 23.).

г) Основе са завршетком т.

Једнина	Двојина	Множина
1. **жребѧ**	**жребѧти**	**жребѧта**
2. **жребѧте**	**жребѧтѹ**	**жребѧтъ**
2. **жребѧти**	**жребѧтема**	**жребѧтемъ**
4. **жребѧ**		**жребѧта**
5. **жребѧ**		**жребѧта**
6. **жребѧтемъ**		**жребѧты, тми, тами**
7. **жребѧти**		**жребѧтехъ**

*

Напомена. 1. По свој прилици да ће гласити ном. акуз. вок. двојине и с наставком а по аналогији средњега рода о — врсте, али ја немам засад потврде, зато сам за образац и метнуо за наставак и према овоме примеру: сей бѣ двою отрочатѹ отецъ. Илїй ие возбранѧше отрочатема зло творити, нн оучаше боѧтисѧ Бга. Отрочâти же въ неѩказанїи зло творѧста. Овијем се примјером отрочâти потврђава да је ном. и акуз. двојине с наставком и.

2.) По овом раздјелу иде у једнини дѣтѧ, дѣтѧте; а како му се мијења множина, види у и — врсти.

3.) Инструментал је множине жребѧтами руски. Датив множине долази и по аналогији о — врсте н. пр. И отрочатѡмъ, ꙗкѡ благъ, твое ѡбѣщалъ еси царство (Требн. рлд).

д.) Основе са завршетком в.

Старослов.		Црквн. словенски		
Једнина	Множина	Једнина	Двојина	Множина
1. чрькы	чрькъви	церковь	церкви	церкви
2. чрькъве	чрькъвъ	церкве	церквїю	церквїй, церквей
3. чрькви	чрькъвамъ	церкви	церквама	церквамъ
4. чрькве, чрькъвь	чрькъвн	церковь		церкви
5. чрькы	чрькъви	церкви		церкви
6. чрькъвнїѫ	чрькъзами	церкковїю		цевквами
7. чрькъве	чрькъвахъ	церкви		церквахъ

Напомена. 1.) Њеке су именице овога раздјела задржале и старински номинатив једнине као што је и у старословенском н. п. любы, прелюбы, неплоды, свекры; н. п. Благодать Господа нашегѡ Іисѹса Хр҃та и лѣбы Бога и Оца и причастїе ст҃агѡ дх҃а бѹди со всѣми вами (Слѹжебник); Раздѣлитсѧ отецъ на сына, и сынъ на отца: мати на дщерь, и дщи на матерь: свекры на навѣстѹ свою, и невѣста на свекровь свою (Лук. 12. 25.). Не прелюбы сотвориши

(Мат. 5. 27.) У овом пошљедњем примјеру номинатив **прелюбы** замјењује акузатив. Али поред овијех старинских номинатива долазе и облици по аналогији и — врсте: **любовь, свекровь.**

2.) За вокатив једнине имам потврде у овом примјеру: **Радѹйсѧ и веселисѧ граде Сїѡне, красѹйсѧ и радѹйсѧ церкви Божїѧ** (Збор. 319.) **Блажены неплѡды** (Лѹк. 23. 29.) = ном. множине. Ријечи, које имају завршетак у ном. једнине **ы**, постале су уњеколко непроменљиве; **величаемъ тѧ, предтече спасовъ Іѡанне, и чтемъ еже ѿ неплодове, преславное рождество твѡе.** (Збор. 220.) **Иже ѿ ложеснъ пророка ꙗвлшагѡсѧ намъ и ѿ неплодове светилника вселеннѣй ꙗснѡ произшедша, въ нѣснехъ восхвалимъ Хрїстова крестителѧ.** (Збор. 255.); **Тѣмже и мы вѣтви масличныѧ носѧще и ваїа̑.** (Збор. 226.); **И дѣти еврейстїи съ вѣтвами и ваїами предсрѣтахѹ тѧ** (Збор. 326.).

з.) Овамо иде и именица **кровь,** која и у старословенском гласи само **кръвь,** јер је изгубила свој старински номинатив, који би требао да гласи **кры** и који се задржао у словеначком језику: u boj junačka kri.

Додатак именској деклинацији.

Личне замјенице **азъ, ты, себе** имају наставке од именске склонидбе. Али немају наставака само из једне врсте него један облик има наставак из једне врсте, а други облик опет из друге које врсте, тако, да те замјенице не можемо уврстити ни у једну врсту. Будући дакле да имају различите наставке из различитих врста, зато их морамо уврстити на крају именске склонидбе као додатак њезин.

Личне замјенице.

Једнина	Двојина	Множина
	1.	
1. **азъ**	**въ** (старослов.)	**мы**
2. **мене**[1]	**наю**	**насъ**

[1] **Окрестъ мене** (Дѣян. 22. 6.).

Једнина	Двојина	Множина
3. мнѣ, ми	нама	намъ
4. мѧ мене		ны (насъ)
6. мною		нами
7. мнѣ		насъ

2.

1. ты	ва (старослов.)	вы
2. тебе[1]	ваю	васъ
3. тебѣ, ти	вама	вамъ
4. тѧ, тебе		вы (васъ)
6. тобою		вами
7. тебѣ		васъ

3.

2. себе
3. себѣ, си
4. сѧ, себе
6. собою
7. себѣ

Напомена. 1.) За прво лице двојине од азъ и ты немам потврде, зато сам и ставио за образац старословенске облике.

2.) Потврда за њеке облике у двојини: Ѧще ты еси Хрїстосъ, спаси себе и наю (Лук. 23. 39.); Ѝ мы оубѡ въ правдꙋ; достѡйнаѧ бо по дѣлѡмъ наю воспрїемлева (Лук. 23. 41.); по вѣрѣ ваю бꙋди вама (Мат. 29. 2.) ѡблѧзи съ нама ꙗкѡ къ вечерꙋ есть (Лук. 24. 29.).

3.) Краћи облици као: ми, ти, си, јесу енклитички, зато се и пишу заједно с глаголом кад стоје послије њега, јер стоје заједно с глаголом под једним акцентом н. п. молимтисѧ, ѹслыши и помилꙋй (молимъ-ти-сѧ).

---

[1] И сподоби насъ любити и болѣтисѧ тебе ѿ всего сердца нашего. (Слѹж. рб҃а); подавай намъ нетѣ тебе причащатисѧ въ невечернѣмъ дни царствїа твоегѡ (Слѹж. рд҃s'. Ова разлика у писању између генитива и акузатива једнине долази у најновијим издањима. У старијим је издањима нема.

Деклинација замјеничка.

По замјеничкој деклинацији мијењају се замјенице, осим азъ, ты и себе н. п. той, овъ, самъ, инъ, сей, весь, мой, нашъ, вашъ и т. д. Замјеничка деклинација има два раздјела.

ПРВИ РАЗДИО

Основе с наставном о.

Једнина

1. той	та (таѧ)	то
2. тогѡ	тоѧ	тогѡ
3. томꙋ	той	томꙋ
4. того, той	тꙋ	то
6. тѣмъ	тою	тѣмъ
7. томъ	той	томъ

Двојина

1. 4. та̑	тѣ	та̑ (тѣ старослов.)
2. 7. то̑ю	то̑ю	то̑ю
3. 6. тѣма	тѣма	тѣма

Множина

1. тїи (тн старослов.)	ты, тыѧ (тꙑ, старосл.)	та̑, (та̑ѧ.)
2. тѣхъ	тѣхъ	тѣхъ
3. тѣмъ	тѣмъ	тѣмъ
4. ты, тыѧ (тꙑ, старосл.)	ты, тыѧ (тꙑ, старосл.)	та̑, (та̑ѧ)
6. тѣми	тѣми	тѣми
7. тѣхъ	тѣхъ	тѣхъ

Напомена. 1.) У црквенословенском језику замјенички облици мијешају се са сложеним облицима из сложене деклинације и њеки су сложени облици обичнији од замјеничких облика, а њеки су опет истисли сасвијем замјеничке облике. Тако номинатив множине мушкога рода и не долази друкчије него по сложеној деклинацији: тїи, а тако је и номинатив и акузат-

множине женскога рода: **тыѧ**, а тако ће бити и са акузативом множине мушкога рода: **тыѧ**. Инструментал једнине долази и по сложеној деклинацији: **инимъ пꙋтемъ ѿтидоша** (Мат. 2. 12.) а на другом мјесту наћи ћемо опет: **тѣмъ, и инѣмъ пꙋтемъ** (Мат. 8. 28.). Тако долази и генитив једнине мушкога рода и по слож. деклинацији: **и со онагѡ полꙋ Іордана.** (Мат. 4. 25.). Номинатив једнине мушкога рода и нема друкчије него по сложеној деклинацији: **той.** Често долази номинатив једнине средњега рода по сложеној деклинацији: **тое сребро наше вѣсомъ возвратихомъ.** (**Быт.** 43. 21.). Друге пак замјенице имају свој замјенички облик у номинативу једнине мушкога рода; **инъ, самъ,** Генитив, датив, инструментал и локал множине имају и сложене облике: **оныхъ, онымъ, оными, оныхъ.**

2.) Номинатив средњега рода двојине изједначио се по аналогији са мушким родом: **та.**

3.) Примјери за замјеничке облике: **тѣма же изходѧщема** (Мат. 9. 32.); **ꙗкѡ аще не зайдетъ солнце, не имамъ вкꙋсити хлѣба ни иногѡ чегѡ.** (Царст. II. 3. 35.) **всѧцѣмъ храненіемъ блюди сердце твое.** (Притч. 4. 23.); **видѣ ины стоѧщѧ на торжищи праздны.** (Мат 20. 3.); **идите оубо на исхѡдища пꙋтей, и елицѣхъ аще ѡбрѧщете, призовите на браки.** (Мат. 22. 9.); **въ сію обою заповѣдію весь законъ и пророцы висѧтъ.** (Мат 22. 40.); **и бысть во онѣхъ днехъ.** (Марко 1. 9.) **и жена егѡ ѿ дщерей Аарѡновѣхъ.** (Лук. 1. 5.). **И сами единѣмъ перстомъ вашимъ не прикасаетесѧ бременемъ.** (Лук. 11. 46.). **Мнозѣхъ птицъ ѵнши есте вы.** (Лук. 12. 7.); **Сказаше по единомꙋ коеждо.** (**Дѣѧн.** 21. 19.). **И се два ѿ нихъ бѣста идꙋща въ тойже день въ весь ѿстоѧщꙋ стадій шестьдесѧтъ ѿ Іерлима Ѥйже имꙗ Ѥммаꙋсъ: И та̑ бесѣдозаста къ себѣ ѡ всѣхъ сихъ приключшихсѧ** (Лук. 24. 15.). **Онѣ же пристꙋпльшѣ ꙗстѣсѧ за нозѣ егѡ и поклонистѣсѧ емꙋ.** (Мат. 28. 9.); **Глаголалъ еси намъ самѣмъ сыномъ твоимъ** (**Слꙋжебн. сѣз.**);

Азъ же ꙗкѡ мене, оутѣшителѧ иного, дѹха моего же и отча послю (Збор. 431.) И такѡ причащаютсѧ стыхъ таинъ со страхомъ и всѧцѣмъ утвержденїемъ; и молѧхѹ егѡ, да повелитъ въ ты внити (Лѹк. 8. 32.); Иди и ѡбличи его междѹ тобою и тѣмъ единѣмъ. (Мат. 18. 15.) Рай бо оноѧ чрево ꙗвисѧ мысленный (Збор. 225.)

4.) Два и оба мијењају се по овом раздјелу:

Двојина

Мушки	женски	средњи
1. 4. 5. два	двѣ	два
2. 7. двою[1]	двою	двою
3. 6. двѣма	двѣма	двѣма

По овоме раздјелу мијењају се и 1. кто
2. когѡ
3. комѹ
4. кого
6. кимъ
7. комъ

У старословенском је од къто гласио инструментал цѣмь као и тѣмь, али је у црквенословенском по аналогији другога раздјела добио облик кимъ. н. п. Егда званъ бѹдеши кимъ на бракъ, не сѣди на преднѣмъ мѣстѣ. (Лук. 14. 8.)

5.) Примјери за овај раздио: обѣ, инъ, самъ, всѧкъ, еликъ и т. д.

6.) Запамти овај примјер: Ѿ юности моеѧ мнози борютъ мѧ страсти. Овдје је мнози погрјешно мушкога рода ном. множине мјесто женскога рода мнѡги страсти. Како мнози, тако и мнѡги према старословенском могу бити облици прономинални, а могу бити и номинални.

---

[1] Овога броја гдјекоји облици могу гласити и по руски н. п. и всѧша аггели за рѹкѹ ѥ·о и за рѹкѹ женѹ егѡ и за рѹки двѹхъ дщерей егѡ, понеже пощадѣ и Господь. (Быт. 19. 16.)

ДРУГИ РАЗДИО

Основе с наставком јо.

Једнина

	Мушки	женски	средњи
1.	сей, сїй	сіѧ	се, сіе
3.	сегѡ	сеѧ	сегѡ
3.	семꙋ	сей	семꙋ
4.	сего, сей	сію	се, сіе
6.	симъ	сею	симъ
7.	семъ	сей	семъ

Двојина

	Мушки	женски	средњи
1. 4. 5.	сіѧ̑	сїи	сіѧ̑
2. 7.	сею̑	сею̑	сею̑
3. 6.	сима	сима	сима

Множина

1.	сїи	сіѧ̑	сіѧ̑
2.	сихъ	сихъ	сихъ
3.	си̑мъ	си̑мъ	си̑мъ
4.	сіѧ̑	сіѧ̑	сіѧ̑
6.	сими	сими	сими
7.	сихъ	сихъ	сихъ

Једнина

1.	мой	моѧ	мое
2.	моегѡ	моеѧ	моегѡ
3.	моемꙋ	моей	моемꙋ
4.	моего, мой	мою	мое
6.	моимъ	моею	моимъ
7.	моемъ	моей	моемъ

Двојина

1. 4. 5.	моѧ̑	мои	моѧ̑
2. 7.	моею̑	моею̑	моею̑
3. 6.	моима	моима	моима

Множина

1.	мои	моѧ̑	моѧ̑
2.	моихъ	моихъ	моихъ
3.	моимъ	моимъ	моимъ
4.	моѧ̑	моѧ̑	моѧ̑
6.	моими	моими	моими
7.	моихъ	моихъ	моихъ

Напомена. 1.) Номинатив двојине средњега рода изједначио се са мушким родом, а њекад је у старословенском гласио: **сни, мои.**

2.) Мјесто двојине и множине: **моѧ̑** може се тај облик биљежити и са **мѡѧ**, као што је казано у чланку о правопису.

3.) Замјенице овога раздјела имају архаистичке облике у акузативу множине мушкога рода и у номинативу и акузативу множине женскога рода као што се види из обрасца. Ти су архаистички облици н. п. **посла оѿцы нашѧ первѣе.** (**Дѣѧн.** 7. 12.). **Дабы извергли младенцы своѧ̑.** (**Дѣѧн.** 7. 19.). Али поред тијех архаистичких облика налазе се и руски облици н. п. **ѡзлоби оѿцы наши** (**Дѣюн.** 7. 19.). **Богъ людей ихъ избра оѿцы наши** (**Дѣѧн.** 13. 17.).

4.) Број **весь** склања се такође по овом раздјелу, али му њеки облици иду по првом раздјелу. Мијења се овако:

5.) Что мијења се овако: 1. **Что** 2. **чегѡ, чесѡ.** 3. **чемꙋ, чесомꙋ.** 6. **чимъ** 7. **чемъ, чесомъ.**

	Једнина			*Множина*		
	мушки	женски	средњи	мушки	женски	средњи
1.	**весь**	**всѧ**	**все**	**вси**	**всѧ̑**	**всѧ̑**
2.	**всегѡ**	**всеѧ**	**всегѡ**		**всѣхъ**	
3.	**всемꙋ**	**всей**	**всемꙋ**		**всѣмъ**	
4.	**всего, весь,**	**всꙋ**	**все**		**всѧ̑**	
6.	**всѣмъ**	**всею**	**всѣмъ**		**всѣми**	
7.	**всемъ**	**всей**	**всемъ**		**всѣхъ**	

6.) Замјеница **кїй, каѧ, коє**, има њеке облике по сложеној склонидби, као што нам показује и сам облик номинатива. Акуз. множине мушкога рода може гласити као и ген. множине по руски, н. п. **и всѣхъ (мѹжей) и всѧ (жены).** Мијења се овако:

Једнина

мушки	женски	средњи
1. **кїй**	**каѧ**	**коє**
2. **коегѡ**	**коеѧ**	**коегѡ**
3. **коемѹ**	**коей**	**коемѹ**
4. **коего, кїй**	**кѹю**	**коє**
6. **кїимъ, коимъ**	**коею**	**коемъ, коимъ**
7. **коемъ,**	**коей**	**коемъ**

Множина

мушки	женски	средњи
1. **кїи кои**	**кїѧ**	**каѧ**
2. **кїихъ**	**кїихъ**	**кїихъ**
3. **кїимъ коимъ,**	**кїимъ, коимъ**	**кїимъ, коимъ**
4. **кїѧ**	**кїѧ**	**каѧ**
6. **кїими, коими**	**кїими, коими**	**кїими, коими**
7. **кїихъ**	**кїихъ**	**кїихъ**

Двојина

мушки	женски	средњи
1. 4. 5. **каѧ** (?)	**кїи** (?)	**каѧ** (?)
2. 7. **коею**	**коею**	**коею**
3. 6. **кїима, коима**	**кїима, коима**	**кїима, хоима**

Напомена. 1) У старословенском номин множине мушкога рода гласи **ци** као што и треба по законима гласовним. Испореди с овијем обликом црквенословенски. За номинатив двојине немам потврде. Инструментал једнине мјесто **кїимъ** може гласити и **коимъ** н. п. **коею силою** или **коимъ именемъ сотвористе сіе вы.** (**Дѣѧн.** 4. 6. **Коима** (двојина) **рѹкама прикоснѹсѧ нетлѣнномѹ твоемѹ тѣлѹ.** (Збор. 344.)

2.) У овај раздио иде и замјеница, која кад се споји са номиналним придјевом, чини сложен придјев. Ова замјеница нема номинатива једнине, али се види из сложених придјева и из релативне замјенице **иже, ꙗже, іже**, да јој је номинатив морао њекад гласити **и, ꙗ, іе**. Будући је ова замјеница важна за постајање сложених придјева, зато ћемо и њу ставити за образац:

Једнина

мушки	женски	средњи
1. (онъ)	(она)	(оно)
2. егѡ	еѧ	егѡ
3. емꙋ	ей	емꙋ
4. и, его	ю	е
6. ѝмъ	ею	ѝмъ
7. емъ, немъ	ей	емъ

Двојина.

1. 4. 4. (она)[1]	(онѣ)[2]	(она)
2. 7. еѭ	еѭ	еѭ
3. 6. има	има	има

Множина

1. (они)	(оны)	(она)
2. ѝхъ	ѝхъ	ѝхъ
3. ѝмъ	ѝмъ	ѝмъ
4. ѧ, ѝхъ	ѧ	ѧ
6. ими	ими	ими
7. ихъ, нихъ	ихъ, нихъ	ихъ, нихъ

Напомена. 1.) Потврда за њеке облике: **Аще всесожженіе даръ егѡ ѿ говѧдъ, мꙋжескъ полъ непороченъ принесетъ предъ двери скиніи свидѣніѧ да принесетъ е пріѧтно предъ Гдемъ.** (Лев. 1. 3.). **И бысть бесѣдꙋющема и м а и совопрошающемасѧ, и самъ Іисꙋсъ приближивсѧ, идѧше съ н и м а: очи же е ю держастѣсѧ, да е г ѡ не познаета. Рече же къ нима: что сꙋть словеса сіѧ, ѡ н и х ж е стѧзаетасѧ къ себѣ идꙋще, и естѧ дрѧхла; ѿвѣщавъ же единъ, е м ꙋ ж е имѧ**

Клеопа, рече къ немꙋ: ты ли единъ пришлецъ еси въ Іерꙋлимѣ, и не увѣдѣлъ еси бывшихъ въ немъ во дни сіѧ; И рече имъ: кіихъ; она[1] же рѣста емꙋ. (Лук. 24. 15. 16. 17. 18. 19.); **онѣ[2] же приступльшѣ ѩстѣсѧ за нозѣ его.** (Мат. 28. 9.)

2.) Номинатив једнине, двојине и множине замјењује ова замјеница сасвијем другом основом него што је имају остали сви други облици њени.

3.) Њеке ријечи, које иду у замјеничку деклинацију, могу имати облике и по номиналној и сложеној склонидби. н. п. испореди: **Ѿ мнѡгъ сердецъ; Ѿ многихъ сердецъ;** са: **мнозѣхъ птицъ лꙋчши есте вы.** (Мат. 10. 31.).

4.) Облици се замјенички мијешају са сложеним. н. п. **инымъ пꙋтемъ ѿидоша.** (Мат. 2. 12.); **вѣрꙋю во единаго Бга ѻца вседржителѧ; со онагѡ полꙋ Іордана.** (Мат. 4. 25.) **Въ странахъ Ахаисѣхъ.** (Корин. 2. 11. 11.). То је лок. множ. по замјеничкој деклинацији. **Прилагающе себе самимъ себѣ.** (Кор. 2. 10. 12.) = **Самимъ** је други раздио мјесто првога **самѣмъ.** Тако је и ово: **Самимъ же званнымъ.** (Корин. 1. 1. 24.). **ꙗкѡ тѣже страсти слꙋчаютсѧ вашемꙋ братствꙋ.** (Петров. 1. 5—9.). **Тѣже** је множина по руски. **По смерти двꙋ сынѡвъ своихъ.** (**Быст.** 38. 11.) = **двꙋ** мјесто **двою. Предварившыѧ оутро ꙗже ѡ Маріи. ꙗже** је овдје ном. множине женскога рода и стоји као артикул по грчком αἱ περὶ Μαριάμ.

Єдинъ има вокатив једнине по номиналној деклинацији о — врсте мушкога рода. н. п. **Молимтисѧ всесилне, еже спасти всѧ ны, едине дꙋшъ же и тѣлесъ врачꙋ, ѡсвѧти всѧ ны.** (**Треб.** ѻг.).

Сложена деклинација.

Номинални облици придјева са облицима од замјенице ј҃ь* чине сложене облике н. п. **добръ** + **и** = **добрый**, гдје се **ъ** мијења и у **ы**: **добрый; добра** + **іего** = **добраіего**, који облик може гласити по закону асимилације и **добрааго; доброу** + **іемоу** = **доброуіемоу**, који облик може гласити по закону асимилације и **доброуоумоу.**

Њеки облици у старословенском језику постају тако, кад се на облике номиналне придјева придјену потпуни облици од замјенице јь,* а њеки опет облици постају кад се на номиналне облике придјева придјену крњи облици од замјенице јь, н. п. **дотрыꙗ** ген. једнине женскога рода постало од **добры** + **ꙗ** мјесто **іеꙗ.** Њеки опет облици постају кад се пуни облици замјенице јь* додаду на крње облике номиналних придјева н. п. **добръ** + **имъ** = **добръимъ** или **добрыимъ.** (Дат. множине).

У црквенословенском језику тако исто бива, само што се облици увијек употребљавају контраховани, осим првога падежа једнине. н. п. **добрый, добраго, добраго, добрымъ, добрыимъ, добрѣмъ** и т. д. Али се у црквенословенском језику мора и то запамтити, да датива једнине мушкога рода и средњега рода нема по сложеној деклинацији него само по аналогији замјеничке деклинације. н. п. **добромꙋ** као **томꙋ.** Локал једнине мушкога и средњега рода, датив и локал једнине женскога рода може имати и по аналогији замјеничке деклинације, н. п. **добрѣй** и **доброй, добрѣмъ** и **добромъ.** Али придјеви другога раздјела могу имати локал једнине мушкога и средњега рода а датив и локал једнине женскога рода само по аналогији замјеничке деклинације, н. п. **божіемъ, доблемъ, божіей, доблей.**

ПРВИ РАЗДИО

Основе с наставком о.

Једнина

	мушки род	женски род	средњи род
1.	**свѧтый**	**свѧтаѧ**	**свѧтое**
2.	**свѧтаго**	**свѧтыѧ**	**свѧтаго**
3.	**свѧтомꙋ**	**свѧтѣй**	**свѧтомꙋ**
4.	**свѧтаго, свѧтый**	**свѧтꙋю**	**свѧтое**
5.	**свѧтый**	**свѧтаѧ**	**свѧтое**
6.	**свѧтымъ**	**свѧтою**	**свѧтымъ**
7.	**свѧтѣмъ**	**свѧтѣй**	**свѧтѣмъ**

Двојина

	старослов.	црквенослов.	старослов.	црквслов.	старослов.	црквслов.
1. 4. 5.	свѧтыѧ		свѧтѣи		свѧтѣи	
2. 7.	свѧтоую,	свѧтою	свѧтоую	свѧтою	свѧтоую	свѧтою
3. 6.	свѧтыимѧ,	свѧтыма	свѧтыимѧ	свѧтыма	свѧтыимѧ	свѧтымъ

Множина

	мушки род	женски род	средњи род
1.	свѧтїи	свѧтыѧ	свѧтаѧ
2.	свѧтыхъ	свѧтыхъ	свѧтыхъ
3.	свѧтымъ	свѧтымъ	свѧтымъ
4.	свѧтыѧ	свѧтыѧ	свѧтаѧ
5.	свѧтїи	свѧтыѧ	свѧтаѧ
6.	свѧтыми	свѧтыми	свѧтыми
7.	свѧтыхъ	свѧтыхъ	свѧтыхъ

Напомена. 1.) Примјери за њеке падеже: **Ты еси, иже блѹдницы честнѣи твои нозѣ слезами ѡмочившїѧ не возгнѹшавыисѧ** (Треб.) = двојина акуз. рода женскога **простерша пречистѣи твои и всечестнѣи рѹцѣ** (Треб.). **Колѣнѣ свои мысленнїи** (Требн.). **И шедше въ градъ возвѣстиша всѧ и ѡ бѣсною** (Мат. 8. 34.) **посрѣдѣ двою ѡсѹжденною разбойникѹ** (Збор. 39.). **Пречистѣи нозѣ твои ѡблобызающи** (Збор. 316.).

2.) За двојину и то номинатив и генитив немам потврде, зато нијесам смио црквенословенске облике за образац ни стављати, него сам их замијенио старословенским. Само сам нашао генитив и локал, а и тај је по аналогији замјеничке деклинације. н. п. **И шедше во градъ возвѣстиша всѧ и ѡ бѣсною** (Мат. 8. 34.). Овдје је **бѣсною** по аналогији замјеничке деклинације **тою.**

3.) Примјери за њеке падеже: **ѡ кнѧзѣ бѣсовстѣмъ изгонитъ бѣсы.** (Мат. 9. 35.) **Іисѹ же рождшѹсѧ въ вѵдлеемѣ Іѹдейстѣмъ.** (Мат. 2. 1.) **И постави его на крилѣ церковнѣмъ.** (Мат. 4. 5.) **Ходѧ же при мори Галилейстѣмъ.** (Мат. 4. 18.) **Кто ѹбѡ болїй есть въ ц҃рствїи небеснѣмъ.** (Мат. 18. 2.) **Ѡбрѹченнѣй бо бывши матери егѡ.** (Мат. 1. 18.)

Сѣдѧщꙋ же емꙋ на горѣ Елеѡнстѣй. (Мат. 24. 3.) Мјесто тијех сложених облика долазе и замјенички облици као што је у почетку ове деклинације казано. н. п. **и ѡполчишасѧ противꙋ ихъ на брань во юдоли сланой** (Быт. 14. 8.)

4.) Велики су русизми кад у Требнику долази **бѣлой ладонъ** мјесто **бѣлый, росной ладонъ** мјесто **росный.**

5.) Кад је придјев мушкога рода привезан за именицу, која значи што мртво, онда му је акузатив једнак с номинативом, а кад је привезан за именицу, која значи што живо, онда му је акузатив једнак с генитивом.

ДРУГИ РАЗДИО

Основе с наставком јо.

Једнина.

Мушки	женски	средњи
1. доблїй	доблѧѧ	доблее
2. доблѧгѡ	доблїѧ	доблѧгѡ
3. доблемꙋ	доблей	доблемꙋ
4. доблѧго, доблїй	доблюю	доблее
5. доблїй	доблѧѧ	доблее
6. доблимъ	доблею	доблимъ
7. доблемъ	доблей	доблемъ

Двојина

сторословенски

1. 4. 5. доблїѧ	доблии	доблии
2. 7. доблюю	доблюю	доблюю
3. 6. доблиимѧ	доблиимѧ	доблиимѧ

црквенословенски

(доблима)	(доблима)	(доблима)

Множина

1. доблїи	дѡблїѧ	доблѧѧ
2. доблихъ	доблихъ	доблѧѧ
3. дѡблимъ	дѡблимъ	дѡблимъ

4. дѡблїѧ	дѡблїѧ	дѡблѧѧ
5. доблїи	дѡблїѧ	дѡблѧѧ
6. доблими	доблими	доблими
7. доблихъ	доблихъ	доблихъ

Напомена. 1.) Често долазе придјеви овог раздјела по аналогији првога раздјела. н. п. **Подавай намъ истѣе тебе причащатисѧ въ невечернѣмъ дни царствїѧ твоегѡ** (Службен.); **ѡ заступленїи утреннѣмъ**, а у другом издању: **ѡ заступленїи оутреннемъ** (Псал. 21.).

2.) Као што смо видјели да датив једнине мушкога и средњега рода има само по замјеничкој деклинацији свој облик: **добромꙋ, доблемꙋ**, тако опет гдјекоје замјенице имају облик само по сложеној склонидби н. п. акуз. множине женскога рода: **тыѧ**.

3.) Мјешају се дакле не само облици једнога раздјела са облицима другога раздјела него и облици једне деклинације са облицима друге деклинације. Ном. ген. ак. лок. двојине овога раздјела замјењује се номиналним облицима.

4.) Испореди: **въ послѣднїѧ дни** (Посл. Петр. II. 33.) са архајистичним облицима **въ посѣднѧѧ дни** (Требн.), **въ послѣднѧѧ дни** (Јерем. 23. 20.), **ꙗкѡ свѧщенїи голꙋвинѣ крилѣ** (Требн.) = двојина другог раздјела **ꙗкѡ любве Божїѧ не имате.** (Јов. 5. 41.) = ген. жен. рода по другом раздјелу. **Зане бꙋее Божїе премꙋдрѣе человѣкъ есть** (Кор. I. 1. 25.) = ном. једн. сред. рода. **Но бꙋѧѧ міра избра Богъ.** (Кор. I. 1. 29.). ак. множ. сред. рода. **Онѣ же пристꙋпльшѣ застѣсѧ за нозѣ егѡ и поклонистѣсѧ.** (Мат. 28. 9.) ном. двојине жен. рода по првом раздјелу ном. деклинације мјесто другога раздјела.

5.) По овом раздјелу мијењају се и part. praes. act; part. praet act. I. и компаратива.

Примјери

1. хвалѧщїй	хвалѧщаѧ	хвалѧщее
2. хвалѧщагѡ	хвалѧщїѧ	хвалѧщагѡ

1. хвалившїй	хвалившаѧ	хвалившее
2. хкалившагѡ	хвалившїѧ	хвалившее
1. честнѣйшїй	честнѣйшаѧ	честнѣйшее
2. честнѣйшагѡ	честнѣшїѧ	честнѣйшагѡ

Образац за споменуте партиципе и компаративе.

Једнина

1. хвалѧщїй	хвалѧщаѧ	хвалѧщее
2. хвалѧщагѡ	хвалѧщїѧ	хвалѧщагѡ
3. хвалѧщемꙋ	хвалѧщей	хвалѧщемꙋ
4. хвалѧщаго—щїй	хвалѧщꙋю	хвалѧщее
6. хвалѧщимъ	хвалѧщею	хвалѧщимъ
7. хвалѧщемъ	хвалѧщей	хвалѧщемъ

Двојина

(види код добаїй).

Множина

1. хвалѧщїи	хвалѧщыѧ	хвалѧщаѧ
2. хвалѧщихъ	хвалѧщихъ	хвалѧщихъ
3. хвалѧщымъ	хвалѧщымъ	хвалѧщымъ
4. хвалѧщыѧ	хвалѧщыѧ	хвалѧщаѧ
6. хвалѧщими	хвалѧщими	хвалѧщими
7. хвалѧщихъ	хвалѧщихь	хвалѧщихъ

Напомена 1.) Овако се исто мијењају и part. praet. act. I. и компаратива.

2. Каткад мјесто овакијех облика долази и прави руски облик, н. п. испореди: вода, кже азъ дамъ емꙋ, бꙋдетъ въ немъ источникъ воды текꙋщїѧ въ животъ вѣчный (Јов. 4. 14.) са: Како ты жидовинъ сый ѿ мене пити просиши, жены Самарѧныни сꙋщей (Јов. 4. 9.). Овдје је сꙋщей ген. једнине женскога рода прави руски облик мјесто сꙋщїѧ као што је и у првом примјеру текꙋщїѧ.

*

3.) Мјесто именице **дѣва** долази и придјев **дѣвѧ** у истом значењу παρθένος, virgo и мијења се по првом раздјелу као и други придјеви. По томе јој генитив гласи **дѣвыѧ** и т. д. **И сына дѣвыѧ рыдахꙋ ученикъ ликъ съ матерію** (Збор. 357.).

Компаратив.

Основи за компаратив наставак је **јьс**. Тај се наставак додаје а.) на крњу основу придјевску, која се свршава на сугласник н. п. **крѣповъ** мушки род **крѣплїй** жен. род **крѣплши** сложен: **крѣпшїй, крѣплшаѧ, крѣплшее; лїхъ, лишшїй; унїй, унїшїй; болїй, болшїй, лꙋчшїй мнїй. меншїй; юншїй, свѣтлшїй.** н. п. **Грѧдый по мнѣ, крѣплїй мене есть.** (Мат. 3. 11.). **Малъ бѣхъ въ брадїи моей и юншїй въ домꙋ отца моегѡ** (Пс. 151.) **уне бо ти есть да погибнетъ единъ ѿ оудъ твоихъ.** (Мат. 5. 29.). **Лишше же сею ѿ непрїѧзни есть.** (Мат. 5. 37.). **Что лишше творите.** (Мат. 5 47.). **Не дꙋша ли болши есть пищи.** (Мат. 6. 25.). **Не вы ли паче лꙋчши їхъ есте?** (Мат. 6. 27.). **И горша дира бꙋдетъ** (Мат. 9. 16.). **Лꙋчше есть не женитисѧ.** (Мат. 19. 10.). **Понеже сотвористе единомꙋ сихъ братїй моихъ меншихъ** (Мат. 25. 40.). **И не по мнозѣхъ днехъ собравъ все мнїй сынъ.** (Лук. 15. 12.). **Вы же не тако: но волїй въ васъ, да бꙋдетъ ꙗко мнїй.** (Лук. 22. 26.). **Ничтоже есть матере сострадательншее, ничтоже есть отца умиленшее** (Требник рмг.).

б.) Од другијех придјева прави се компаратив кад се на основу придјевску с наставком **ѣ** дода наставак **јьс**, те се добива основа за компаратив. н. п. **И рече юнѣйшїй ею отцꙋ** καὶ εἶπεν ὁ νεότερος αὐτῶν τῷ πατρί. (Лук. 15. 12.); **вы же не такѡ: но волїй въ васъ, да бꙋдетъ ꙗкѡ мнїй: и старѣй ꙗкѡ слꙋжай.** (Лук. 22. 26.). **Паки посла ины рабы множайшѧ первыхъ** (Мат. 10. 16.); **ѿраднѣе бꙋдетъ земли Содомстѣй и Гоморстѣй.** (Мат. 10. 15.); **ѿ двою лѣтꙋ и нижайше по времени** (Мат. 16.).

Честнѣйшꙋю Херꙋвімъ и славнѣйшꙋю безъ сравненіѧ серафимъ. (Служб.); И иными словесы множайшими засвидѣтелствоваше (Дѣѧн. 2. 40.) ἑτέροις τε λόγοις πλείοσι διεμαρτύρετο; мꙋжіе же сіи сынове сарꙋнны жесточайшіи мене сꙋть (Царс. II. 3. 39.); Не сѧди на преднѣмъ мѣстѣ, еда кто честнѣе тебе бꙋдетъ званныхъ (Лук. 14. 8.); Блаженнѣйша же есть, аще такѡ пребꙋдетъ по моемꙋ совѣтꙋ. (Корин. I. 7. 40.). Μακαρωτέρα δέ ἐστιν ἐὰν οὕτω μείνῃ κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην; Лѣтъ бо бѧше множае четыредесѧти человѣкъ той. (Дѣѧн. 4. 22.); Добрѣйше ти есть внити въ животъ хромꙋ. (Мат. 18. 8.); оудобѣе бо есть велбꙋдꙋ сквозѣ иглинѣ оуши проити. (Лук. 18. 15.). Всѧ сѣни немощнѣйшѧ всѧ соніи прелестѣйша (Требн. р.); Бѣ же сынъ егѡ старѣй на селѣ. (Лук. 15. 25.). И се множае Соломѡна здѣ. (Лук. 11. 31.)

в.) Компаратив као предикат долази и као адвераб као у руском н. п. ꙗкѡ церкве болѣ есть. (Мат. 12. 6.). Єда кто честѣе тебе бꙋдетъ званныхъ. (Лꙋк. 14. 8.). Лѣтъ бо бѧже множае четыредесѧти человѣкъ той. (Дѣѧн. 4. 22.). И се множае Соломѡна здѣ. (Лꙋк. 11. 32.).

Компаративи ови гласе по роду овако:

		мушки р.	женски р.	средњи р.
Номинална деклинација:	а.)	ꙋніи	ꙋнши	ꙋне
» »	б.)	честнѣй	честнѣйши	честнѣе
Слож. деклинација:	а.)	болшій	болшаѧ	болшее
» »	б.)	честнѣйшій,	честнѣйшаѧ,	честнѣйшее

Суперлатив се казује у црквенословенском језику компаративом са завршетком ѣйшій н. п. Іеще молимсѧ ѡ блаженныхъ и приснопамѧтныхъ, свѧтѣйшихъ патріарсѣхъ православныхъ (Слꙋжебн.); Ꙋвы мнѣ сладчайшій Іисꙋсе. (Збор. 334.); Йще и во гробѣ малѣйшемъ заключилсѧ еси. (Збор. 346.) неистовство ѡбрѣлъ еси проклѧтѣйшій сатано. (Збор. 380.) Кто йхъ вѧщшій бы былъ (Лꙋк. 9. 47.) = највећи. Иже бо меншій есть въ васъ,

сей есть великъ. (Лук. 9. 48.) = најмањи. Суперлатив постаје и кад се пред позитив дода **пре**: н. п. **преблагъ, пресвѣтлый.**

Да се суперлатив још јаче искаже, мође се и пред компаратив **пре.** н. п. **призвавый въ святый и превеличайшїй степень священства** (Требн. ов.)

Напомена. Кад дође у компаративу (или суперлативу) пред наставак од основе **ѣ** грлено слово, онда се мијења на непчано, а по том се **ѣ** мијења на **а.** н. п. ***сладкѣйшїй; сладчайшїй, *многѣйшїй: множайшїй.**

Компаративе, који имају сасвијем другу основу, него што им има позитив, ваља запамтити:

поз.	комп.	суперл.
благїй, ἀγαθός,	**унїй, уншїй**	**блажайшїй**
великїй	**болїй, вящшїй,**	**велнчайшїй**
добрый, καλός,	**лучшїй**	**добрѣйшїй**
злый	**горшїй**[1]	**злѣйшїй**
малый	**мнїй, меншїй**	**малѣйшїй**

Њекима придјевима додаје се наставак за компатив **јьс** на крњу основу, а и на основу с наставком **ѣ.** н. п. **юншїй** и **юнѣйшїй; хуждшїй** и **худѣйшїй:** испореди **мнїй** са **мнѣе, болїй** са **болѣе: тако зерно горушично, еже егда всѣяно будетъ въ земли, мнѣе всѣхъ семенъ есть земныхъ: И егда всѣяно будетъ, возрастаетъ, и бываетъ болѣе всѣхъ зелїй** (Марк. 4. 31.)

Додатак деклинацији.

Адверби су постали од супстантива, адјектива и прономина, и скаменили су се у различитим падежима.

Акуз. једнине о — врсте н. п. **такѡ, какѡ, зѣлѡ, малѡ.**

Акузатив једнине о — врсте, у — врсте, и — врсте н. п. **вонъ, оудобь, ницъ, окресть, вспять, ѡнюдь.**

---

[1] **И горша дира будетъ** (Мат. 9. 16.)

Акузатив једн. а — врсте: противꙋ.

Локал једнине о — врсте: добрѣ, горцѣ, злѣ, поздѣ, развѣ, поне (понѣ,) внѣ.

Инструментал једнине а — врсте: вторицею, множицею, третицею.

Употребљавају се поједини падежи с приједлозима као адверби. н. п. вынꙋ (въ инѫ in einem fort.) воистинꙋ (въ истинѫ), вскꙋю (въс кѫѫ), измлада, издѣтска ѡдеснꙋю, ѡшꙋюю, почто.

Инструментал множине н. п. еврейски (іеврейскы, паки (пакы).

Има и такових адвераба, којима се траг од падежа затро н. п. всегда, иногда, когда.

Приједлози. Приједлози су прави постали од замјеница, а неправи приједлози од имена. Прави су приједлози: оу, въ, ѿ, изъ; надъ, подъ и т. д. а неправи су: внꙋтрь, междꙋ, мимо. вмѣстѡ и т. д. Овијем послѣдњим види се јасно постанак. Приједлози поређани по падежима, с којима се слажу: С генитивом: безъ, близъ, верхꙋ, внѣ, имѣстѡ, внꙋтрь, внѣꙋдꙋ, внꙋтрьꙋдꙋ, вскрай, више, дѣлѧ, до, изъ изподъ, кромѣ, мимѡ, ниже, окрестъ, ѡколѡ, послѣ, послѣди, посредѣ, прежде, ради, развѣ, сверхъ, свыше, синзꙋ, созади, спреди, оу, средѣ, ѿ.

С дативом: къ (ко).

С акузативом: чрезъ, сквозѣ, ѡбъ, возъ

С локалом: при.

С генитивом и дативом: прѧмо, противꙋ, сопротивъ.

С акузативом и инструменталом: междꙋ, надъ, подъ, предъ.

С акузативом и локалом: въ, на, ѡ.

С генит. и инструменталом: съ.

С генитивом и акузативом и инструментавом: за.

Савези: 1. копулативни: **и.**
2. дисјунктивни: **или, ли, либо.**
3. компаративни: **ꙗкѡ.**
4. конклузивни: **то, такѡ.**
5. кондицијонални: **аще, аще ли.**
6. каузални: **ꙗкѡ, понеже, бо, зане.**
7. декларативни: **ꙗкѡ.**
8. финални: **да, ꙗкѡ да, еда, какѡ.**
9. концесивни: **аще и.**
10. адверзативни: **а, же, ли.**
11. интерогативни: **еда, ли.**

II.

Коњугација.

Глаголи у црквенословенском језику имају три броја: једнину, двојину и множину; два стања: радно и трпно; седам времена: садашње, аорист, имперфекат, перфекат, плускамперфекат, футур и футур ексакт; три начина: индикатив, императив и кондиционал; три радна придјева: садашњега времена и прећашњега I. и II.; два трпна придјева садашњега времена и прећашњег. Овамо долази још и инфинитив.

Сви облици постају или од презенатске основе или од инфинитивне. Од презенатске основе постаје презенат, императив и имперфекат. У њеким врстама постаје имперфекат од инфинитивне основе, што ће се на својем мјесту споменути. Од презенатске основе постају part. praesentis activi и passivi. Од инфитивне основе постаје: инфинитив, part. praeteriti act. I. и part. praet. act. II. и part. praet. pass.

По презенатској основи дијеле се глаголи на двије коњугације: на коњугацију, у коју иду глаголи, којима се основа презенатска свршава на вокал, и на коњугацију, у коју иду глаголи, којима се основа презенатска свршава на конзонанат.

Лични су наставци двојаки: примарни и секундарни. Примарним наставцима постаје презенат, а секундарним прошла проста времена и императив.

		Примарни наставци:		**Секундарни:**
		Основа на конз.	Основа на вок.	
Једнина	1.	мь	м (садржи се у ѫ, чему одговара рускослов. ѹ.)	м (садржи се у ъ)
	2.	си	ши	(с)
	3.	тъ (ть)	тъ	(т)
Двојина	1.	ва, вѣ	ва, вѣ	ва, вѣ
	2.	та, тѣ	та, тѣ	та, тѣ
	3.	та, тѣ	та, тѣ	та, тѣ
Множина	1.	ми	мъ	мъ
	2.	те	те	те
	3.	итъ (ь)	итъ	ѧ (т)

У двојини су наставци **ва, та** за мушки, а **вѣ, тѣ**, за женски род.

У двојини за прво лице долази каткад и наставак **ма** н. н. **азъ и отецъ едино есма.** (Јов. 20. 30.). Примјер за женски род двојине: **Рѹцѣ твои створистѣ мѧ и создастѣ мѧ** (Требн. чд.). **И егда изшедше скорѡ ѿ гроба со страхомъ и радостію веліею текостѣ возвѣстити ученикѡмъ егѡ. Егда же идѫстѣ возвѣстити ученикѡмъ егѡ.** (Мат. 28. 8.). Мушки род долази често: **дѡстойнаѧ бо по дѣлѡмъ иаю воспріемлева.** (Лук. 23. 40.).

Глаголи, којима се основа презенатска свршава на конзонанат, имају у првом лицу једн. наставак лични **мъ: имамъ, вѣмъ, ꙗмъ, дамъ**, а **есмь** има **мь** и у 3. лицу множине **ить: сѹть.** У 3. лицу једнине имају **ть** наставак: **есть, вѣсть имать.**

Код глагола ваља пазити на основе, којих има двије: инфинитивна и презенатска. Инфинитивна се основа добива кад се наставак од инфинатива **ти** одбаци н. п. **плести: плет-ти, двигнѹ-ти, видѣ-ти, хвали-ти,**

писат-ти, кѹповати. По инфинитивној основи дијеле се глаголи на шест врста. У прву врсту иду глаголи, којима инфинитивна основа нема наставка. н. п. **плет-(ти): плести, пек-(ти), пещи, жег-(ти), жещи.** У најстаријим црквенословенским изданьима долазе облици, гдје није **кт, гт,** спојено у **щ,** као: **ѡбтекти** (мјесто **ѡбтещи**). То је утјецај малоруског језика, у којем долазе таки облици као: **ректы, текты, помогты.**

У другу врсту иду глаголи, којима инфинитивна основа има наставак **нѹ,** н. п. **двигнѹ-(ти), воскреснѹ-(ти), минѹ-ти).**

У трећу врсту иду глаголи, којима инфинитивна основа има наставак **ѣ,** н. п. **видѣ-(ти), горѣ-(ти), имѣ-(ти), вдѣ-(ти).**

У четврту врсту иду глаголи, којима инфинитивна основа има наставак **и,** н. п. **хвали-(ти), слави-(ти), люби-(ти).**

У пету врсту иду глаголи, којима инфинитивна основа има наставак **а,** н. п. **дѣла-(ти), писа-(ти), глагола-(ти).**

У шесту врсту иду глаголи, којима инфинитивна основа има наставак **ова,** н. п. **кѹпова-(ти), вѣрова-(ти), цѣлова-(ти).**

Скоро свака од овијех врста дијели се на раздјеле: У коју врсту који глагол иде, гледа се на наставак инфинитивне основе, а у који раздио иде који глагол, гледа се на презенатску основу.

Наставци за презенатску основу су или — **о** — **е,** или — **но** — **не,** или — **јо** — **је,** или — **и.**

Врсте с раздјелима.

Прва врста.

У прву врсту иду глаголи, којима инфинитивна основа нема наставка. Ова се врста дијели на осам раздјела. У први раздио иду глаголи којима се инфинитивна основа свршава на **д, т,** на коју долази на-

ставак за презенатску основу — о — е. — У првом лицу једнине и трећем лицу множине наставак је увијек за презенатску основу о, а у осталим је лицима наставак е. н. п. плето=м, које даје у старословенском плетѫ, чему одговара у црквенословенском плетꙋ, плетеши, плететъ, плете=ва(вѣ), плете=та(тѣ), плете=та(тѣ.) плете=мъ, плете=те, плето=итъ, које даје у старословенском плетѫтъ, чему одговара у црквенословенском плетꙋтъ.

У други раздио иду глаголи, којима се инфинитивна основа свршава на з, с, којој се додаје — о — е — да се добије презенатска основа: везо=м = везꙋ, везеши, несо=м = несꙋ, несе=ши.

У трећи раздио иду глаголи, којима се инфинитивна основа свршава на б, п, в, којој се додаје — о — е — да се добије презенатска основа, н. п. гребо=м = гребꙋ, гребеши; живо=м = живꙋ, живе=ши.

У четврти раздио иду глаголи, којима се инфинитивна основа свршава на к, г, х, којој се додаје — о — е, да се добије презенатска основа н. п. пеко=мъ = пекꙋ, пеке=ши = пече=ши, жегомъ = жегꙋ, жеге=ши = жеже=ши.

У пети раздио иду глаголи, којима се инфинитивна основа свршава на н, м, којој се додаје — о — е — да се добије презенатска основа н. п распно=м = распнꙋ, распне=ши, кленo=м = кленꙋ, клене=ши.

У шести раздио иду глаголи, којима се основа инфинитивна свршава на самогласник, којој се додаје — јо — је — да се добије презенатска основа н. п.: бијо=м = бїю; бије=ти бїеши, знајо=м = зна=ю, знаје=ши = знае=ши.

У седми раздио иду глаголи којима се инфинитивна основа свршава на самогласник р, којој се додаје — о — е да се добије презенатска основа, н. п. мро=м = мрꙋ, мре=ши, простро=м = прострꙋ, простре=ши.

У осми раздио иду глаголи, којима се инфинитивна основа свршава на ел, ер, ол, ор, којој се додаје јо, је, — да се добије презенатска основа. Код овијех глагола кад групе гласовне ел, ер, ор, ол, дођу пред сугласник осим пред јо, је, онда ти гласови мијењају своја мјеста, а самогласници се у старословенском продуљују, дакле од ел добива се лѣ, црквенословенски ле, од ер, рѣ црквенослов. ре, од ол ла, од ор ра и у црквенословенском н. п. колјо=м = колю, колје=ши = коле=ши, а инфинитив не гласи кол=ти него кла=ти аорист не гласи колхъ него клахъ, јер група ол долази пред конзонат; борјо=м = борю, борјеши боре=ши = боре=ши, а инфинитив не гласи бор=ти, него бра=ти, аорист не гласи борхъ, него брахъ, мелю, мелеши а ифин. не мелти, него млети.

Друга врста.

У другу врсту иду глаголи, којима се основа инфинитивна свршава на нꙋ н. п. двигнꙋ=ти, воскреснꙋ=ти. Ова врста нема раздјела.

Трећа врста.

У трећу врсту иду глаголи, којима се основа инфинитивна свршава на ѣ. Ова врста има два раздјела.

У први раздио иду глаголи, којима се на инфинитивну основу дода јо, је, да се добије презенатска основа. н. п. имѣ=(ти) презенатска основа имѣјо, имѣ=је: имѣю, имѣеши, разꙋмѣјо=м = разꙋмѣю, разꙋмѣје=ши = разꙋмѣеши.

У други раздио иду глаголи, који добивају презенатску основу, кад се дода наставак и, на инфинитивну основу без крајњега гласа. Така основа служи за сва лица осим првога лица једнине, за које се презенатска основа добива кад се дода јо на инфинитивну основу без крајњега гласа. н. п. видјо=м = вижду, види=ши, горјо=м = горѭ, чему одговара црквенослов. горю, гори=ши.

Четврта врста.

У четврту врсту иду глаголи, којима се инфинитивна основа свршава на и. н. п. хвали=(ти), слави=(ти). Ова врста нема раздјела.

Пета врста.

У пету врсту иду глаголи, којима се инфинитивна основа свршава на а. н. п. писа=(ти). Ова врста има три раздјела.

У први раздио иду глаголи, којима се додаје на инфинитивну основу јо, је да се добије презенатска основа н. п. дѣла=(ти), дѣлајо=м = дѣлаю, дѣлаје=ши = дѣлаеши.

У други раздио иду глаголи, којима се додаје на инфинитивну основу без крајњега гласа — јо — је, да се добије през. основа. н. п. глагола=(ти), глаголјо=м глаголю, глаголје=ши = глаголеши, дѣѧ (ти), дѣјо=м = дѣю, дѣје=ши = дѣеши.

У трећи раздио иду глаголи, којима се додаје на инфинитивну основу без крајњега гласа о — е —, да се добије презенатска основа. н. п. бра=(ти) (старослов. бьрѧ-ти), бero=м = берѹ, бере=ши; зва=ти (старослов. зъвѧ-ти) зово=м = зовѹ, зове=ши.

Шеста врста.

У шесту врсту иду глаголи, којима се инфинитивна основа свршава на ова н. п. кѹпова=ти. Ова врста нема раздјела.

Обиљежје времена, начина и партиципа.

Презенат.

Презенат постаје од презенатске основе, кад се на њу додаду примарни лични наставци н. пр. инф. основа: плет. презенат. основа: плето, плете, а презенат гласи по томе овако:

Једнина	Двојина	Множина
1. плетꙋ	плете=ва (вѣ)	плете=мъ
2. плете=ши	плете=та (тѣ)	плете=те
3. плете=тъ	плете=та (тѣ)	плетꙋтъ.

Аорист.

Аорист се прави увијек од инфинитивне основе. Ако се инфинитивна основа свршава на самогласник, онда се, да се добије аорист, додаје на њу овај елеменат.

Једнина	Двојина	Множина
1. хъ	хока (вѣ)	хомъ
2. (сс)	ста (ѣ)	сте
3. (ст)	ста (ѣ)	ша

н. п. чꙋ=(ти): чꙋхъ, ли=ти: ли=хъ, зна=ти: знахъ, писа=(ти): писахъ, люби=(ти): любихъ, видѣ=(ти). видѣхъ, кꙋпова=ти: кꙋповахъ.

Ако се инфинитивна основа свршава на сугласник, онда се на ту основу од аориста додаје хъ и т. д. н. п. на основу инфин. плет. долази о да се добије основа од аориста плето, а на такову основу долази елеменат хъ: плето=хъ, пеко=хъ, везо=хъ, гребо=хъ. У другом и трећем лицу једнине лични наставци, с, т, отпадају по закону гласовном, по којем се не може у црквенословенском никакав облик свршавати на сугласник. Глагол рещи и жити мада им се основа инфинитивна свршава на сугласник, ипак могу имати аорист и без основе с наставком о н. п. рѣхъ, жихъ

Имперфекат.

Елеменат је за имперфекат јахъ. Тај се елеменат додаје у старословенском језику на инфинитивну основу, која се свршава на сугласник и којој се додаје ѣ. н. п. плетѣ=ахъ. ј испада. Ако се инфинитивна основа свршава на самогласник, онда јој се додаје ахъ, да се

добије имперфекат н. п. **дѣлаахъ.** У црквенословенском не долазе такови облици од имперфекта него само контраховани. н. п. **плетѧхъ, гребѧхъ, речахъ, дѣлахъ, писахъ, видѧхъ, кѹповахъ.** Као што се види из овога глаголима свијем не постаје имперфекат од презенатске основе, зато ћемо овдје казати по врстама, како имперфекат постаје. У првој врсти бива имперфекат од презенатске основе н. п. **плетѧхъ** (старослов. **плетѣахъ**), **гребѧхъ** (стслов. **гребѣахъ**), **печахъ** (ст. слов. **печаахъ**), **борѧхъ** (ст. слов. **борїаахъ**) само глаголима шестога раздјела, којима се инфинитивна основа свршава на **а** бива имперфекат од инфинитивне основе н. п. **знахъ** (ст. слов. **ꙁнаахъ**).

У другој врсти постаје имперфекат од презенатске основе у старословенском језику **двигнѣахъ.** У црквенословенском језику перфективни глаголи немају имперфекта. Глаголи су пак друге врсте перфективни, зато и немају имперфекта у црквенословенском. Који се глагол имперфективан налази, том ће имперфекат постати од презенатске основе н. п. **тонѧхъ** (ст. слов. **тонѣахъ**). Ипак и у црквенословенском има перфективан глагол **дати** имперфекат; **дадѧхъ** (Лук. 4. 41. издање 1755.).

У трећој врсти постаје имперфекат од презенатске основе н. п. **имѣѧхъ** (ст. слов. **имѣахъ**): **видѧхъ** (ст. слов. **видѣахъ**). Само глаголи првога раздјела треће врсте могу имати и неконтрахован имперфекат у црквенословенском језику: **имѣѧхъ** и **имѧхъ.**

У четвртој врсти постаје имперфекат од презенатске основе **хвалѧхъ** (ст. слов. **хвалїаахъ**), **чѹждахъ** (ст. слов. **чоуждаахъ**), **мышлѧхъ** (ст. слов. **мышлїаахъ**).

У петој и шестој врсти постаје имперфекат од инфинитивне основе н. п. **дѣлахъ** (ст. слов. **дѣлаахъ**), **писахъ** (ст. слов. **писаахъ**) **звахъ** (ст. слов. и од презенат. основе и од инфинитивне **ꙁъваахъ**), **кѹповахъ** (ст. слов. **коуповаахъ**).

Императив.

Од начина задржао се императив, који има обличје опстатива. Елеменат је императива ѣ (= οι у грчком) и и у старословенском језику, а у црквенословенском е (које замјењује ѣ, а каткад је и ѣ, али врло ријетко) и и. У старословенском се ѣ на крају ријечи, а то у 2. и 3. лицу једнине мијења на н, а тако је и у црквенословенском, само што се у црквенословенском замјењује ѣ елементом и и у другом лицу множине и у двојини н. п. ст. слов. 2. и 3. лице једнине плети 1. множине плетѣмъ, 2. множине плетѣте, а у црквенослов. плети, плетемъ, плетите. Послије непчаних сугласника долази у старослов. и мјесто ѣ у императиву, а тако је и у црквенослов. н. п. ст. слов. коупоуи, коупоуимъ коупоите, црквенослов. кѹпѹй, кѹпѹимъ, кѹпѹйте. Али у црквенослов. долази у 1. л. множине н. п. цѣлѹемъ мјесто цѣлѹимъ. А напротив опет долази и мјесто е у 1. л. множине и кад не долази послије непчаних н. п. соберимсѧ мјесто соберемсѧ. Покрај великога растројства код императива у црквенословенском језику долази и елеменат ѣ у њему као и у старословенском. Таке облике називам ја архаистичким н. п. по немъ идѣта въ домъ, въ оньже входитъ: и рцѣта домѹ владицѣ. (Лук. 22. 11.).

Кондицијонал.

У старословенском језику начин кондицијонал постаје од партиципа praet. act. II. и облика: 1. бимь 2. би 3. би (двојина 1. бивѣ 2. бистѣ 3. бисте) множ.: 1. бимъ 2. бисте мјесто бите 3. бѫ. Ови су се облици бимъ, би и т. д. помијешали тако с аористом быхъ, бышѧ, да су већ и у самијем старословенским споменицима врло ријетки. У црквенословенском језику тијех старих облика бимъ, би[1] нема, него увијек долази мјесто њих

[1]) Какви су ови облици бимъ, би, би покушао је да протумачи Др. Т. Маретић у својој красној књизи Veznici u slovinskijem jezicima. Он доказује да је рекахъ бимь = λέξας εἴην или λὲξαιμι (λέγοιμι).

аорист **быхъ** и т. д. н. п. **Аще въ содомѣхъ выша силы были бывшыѧ въ тебѣ, пребыли оубѡ быша до днешнѧгѡ дне** (Мат. 11. 23.). **Аще мѧ бысте вѣдали, и отца моего вѣдали бысте** (Јов. 8. 19.). **Аще бо бъыша разꙋмѣли, не быша Гда славы распѧли.** (Корин. 1. 2. 8.). Тај аорист **быхъ** у црквенословенском кад долази у кондицијоналу има увијек у 2. и 3. лицу једнине **бы, бы** мјесто **бысть, бысть.** Будући да 2. и 3. лице једнако гласе **бы,** то се у кондицијоналу додаје послије **бы** и **еси,** да се као што ја мислим, тачније одреди 2. лице једнине. н. п. **Господи, аще бы еси ѕдѣ былъ, не бы братъ мой оумерлъ** (Јов. 11. 21.) **Господи, аще бы вѣдала еси даръ Божїй, и кто есть глаголѧй ти: даждь ми пити: ты бы просила оу негѡ, и далъ бы ти водꙋ живꙋ** (Јов. 4. 40.). **И навелъ бы еси на ны невѣдѣнїе** (Быт. 26. 10.). **Ѡ дабы стꙋденъ былъ еси или горѧщъ** (Апок. 3. 15.), а и у 2. лицу множине додаје се **есте** у доцнијим издањима кад је аорист **быхъ** спао на партикулу **бы,** да би се боље истакло 2. лице множине н. п. **И ѿ да бы воцарилисѧ есте, да и мы быхомъ съ вами царствовали** (Корин. 1. 4. 8). **Понеже оубѡ должни бы есте были ѿ міра сегѡ изыти** (Корин. 1. 5. 11.).

Перфект.

Перфекат постаје од part. praet. act. II. и презента **есмь: видѣлъ есмь.**

Плусквамперфекат.

Плусквамперфекат постаје од part. praet. act. II. и имперфекта **бѣхъ** или **бѧхъ** н. п. **видѣлъ бѣхъ** или **бѧхꙋ пришли** (Јов. 11. 10.).

Футур.

1.) Презенат перфективних глагола значи футур. н. п. **емꙋже лопата въ рꙋцѣ егѡ, и отребитъ гꙋмно свое, и соберетъ пшеницꙋ свою въ житницꙋ, плевы же сожжетъ огнемъ негасающимъ.** Мат. 3. 12.).

2.) Инфинитив са презентима имамь или хощꙋ или начнꙋ или бꙋдꙋ чине будуће време н. п. единаго держитсѧ, ѡ дрꙋзѣмъ же не радити начнетъ (Мат. 6. 24.); аще кто слово мое соблюдетъ, смерти не имать видѣти во вѣки (Јов. VIII. 51.); и имѣти имаши сокровище на небеси (Мат. 19. 21.); ꙗкѡ не имамъ пити ѿ плода лозꙗнагѡ, дондеже царствїе божїе прїидетъ (Лук. 22. 18.); но и дꙋшъ нашихъ хощеть быти плаванїе (Дѣѧн. 27. 10.).

Футур ексакт. постаје каткад од part. praet. act. II. и презента бꙋдꙋ н. п. егда бꙋдетъ пришелъ. Али партицип praet. II. са презентом бꙋдꙋ значи и перфекат, само што бꙋдꙋ показује сумњу, еда ли је доиста извршено оно, што придјев глаголски значи. Аще грѣхы бꙋдетъ сотворилъ (Јаков 5. 15. издање од год. 1755.) овдје сотворилъ бꙋдетъ значи што и сотворилъ есть, које и долази у доцнијем издању од 1864. г. које гласи српски: и ако је гријехе учинио, опростиће му се.

Иначе футур ексакт у црквенословенском значи презенат перфективних глагола у споредним реченицама н. п. Аще соль обꙋѧетъ, чимъ осолитсѧ (Мат. 5. 13.) Егда же ѡбрѧщете, возвѣстите ми. (Мат. 2. 8.).

Партицип praes. act.

Основа овога партиципа свршава се на ꙋт код свијех глагола осим глагола другога раздјела треће и четврте врсте, којима се у том партиципу основа свршава на ѧт. Онијем партиципима, који имају основу на ꙋт свршава се номинатив на ый, а послије непчаних на ѧ или на сложено ѧй н. п. плетый, пекїй, глаголѧ, глаголѧй. Остали падежи постају кад се на основу дода наставак јо за мушки и средњи а ја за женски род. н. п. од основе плетꙋтјо постају облици плетꙋщѧ, плетꙋщꙋ; плетꙋщи, плетꙋщѧ и т. д. вид. деклинације. Кад се партицип употребљава као атрибут, онда има и номинатив номиналне деклинације са на-

ставком јѩ за мушки, ја за женски: мушки: **плетꙋщь(ѫ)**, жен. **плетꙋщи** сред. **плетꙋще**; а и сложен кад је у истој служби има такође наставак јѩ, ја за мушки и женски род у номинативу једнине. н. п. **плетꙋщїй**, **плетꙋщаѧ**, **плетꙋщее**. Партиципи кад не узимају наставак јѩ за номинатив једнине мушкога рода, имају увијек сложен облик, а никад номиналан, ако глаголи иду у прву врсту с основом на сугласник или у другу врсту и у трећи раздио пете врсте. н. п. **плетый**, **рекїй**, **гребый**, **жегїй**, **берый** а никада **плеты**, **беки**, **беры** и т. д.

Партицип praet. act. I.

Глаголи имају наставак за овај партицип **ѫс**, ако им се основа инфинитивна свршава на сугласник, а ако им се свршава на самогласник, онда имају наставак **вѫс** н. п. **плетѫс**, ном. муш. рода јед. **плетѫ**, **хваливѫс**, ном. мушког рода јед. **хваливѫ**. Све што се казало за партицип praes. act. вриједи и за овај партицип. н. п. **плетѫ**, **хваливѫ**. Дакле **хваливѫ** и **хваливый**, **глаголавѫ** и **глаголавый**; **хвалившь(ѫ)** и **хвалившїй**; **глаголавшь(ѫ)** и **глаголавшїй**.

Партицип praet. act. II.

Наставак је за овај партицип **лѫ** за мушки, **ла** за женски, **ло** за средњи род и додаје се на инфинитивну основу н. п. **видѣлѫ**, **хвали-лѫ**, **плелѫ**.

Партицип praes. pass.

Наставак је за овај партицип **мь** за мушки, **ма** за женски, **мо** за средњи род, и додаје се на основу презенатску. н. п. **реко-мь**, **види-мь**, **хвали-мь**, **глаголе-мь**. У старословенском је за мушки род наставак **мъ**.

Партицип praet. pass.

1.) Партицип овај има наставак **тѫ** за мушки род, **та** за женски, **то** за средњи род. Овај се наставак додаје на инфинитивну основу глаголима прве врсте, ако

им се основа инф. свршава на назал: **взѧтъ, распѧтъ, клѧтъ**, или на р: **простертъ** или на ѣ: **пѣтъ: Достоинъ еси во всѧ времена пѣтъ бити гласы преподобними** (Збор. 2.).

2.) Глаголи прве врсте с основом на сугласник осим осмога раздјела и глаголи друге врсте имају за овај партицип наставак **енъ** н. п. **плетенъ, несенъ, движенъ, двигновенъ.** И глаголи шестога раздјела прве врсте, ако им се основа свршава на **и** или **ы**, имају наставак **енъ** за партицип н. пр. **біенъ, ѡткровенъ (ѡткрыти).** С овијем наставком постаје овај партицип и од глагола четврте врсте н. пр. **хваленъ, любленъ.**

3.) Глаголима, којима се инфинитивна основа свршава на **а**, а ишли они у прву, пету или шесту врсту, постаје партицип, кад се на инфин. основу дода наставак **нъ** н. пр. **знанъ; дѣланъ, писанъ; кѹпованъ.** Овај наставак **нъ** имају и глаголи треће врсте за овај партицип, кад се дода на инфин. основу н. п. **имѣнъ, видѣнъ, терпѣнъ.**

Од овога партиципа праве се вербални супстантиви с наставком **ије** н. п. **спасеніе, видѣніе (видѣниje), многоглаголаніе, ѿтѧтіе, распѧтіе, пролитіе.**

Инфинитив.

Наставак је за инфинитив **ти** н. пр. **плести, двигнѹти, видѣти** и т. д.

Пасив.

1.) Пасив постаје кад се на активне облике дода **сѧ: хвалитисѧ.**

2.) Партицип praes. pass. или praet. pass. са облицима од глагола **быти** или **бывати** чини пасив н. п. **посекаемо бываетъ** (Мат 3. 10.). **Точію да изсыпана бѹдетъ вонъ, и попираема человѣки** (Мат. 5. 13.). **Иже бѣ разслабленъ** (Лук. 5. 18.). **Бѧхѹ же свѣщы многи въ горницѣ, идѣже бѣхомъ собрани** (**Дѣѧн.** 20. 8.).

Обрасци за мијењање глаголских облика по врстама и раздјелима.

А.) Презенатске основе свршавају се на самогласник.

Прва врста.

ПРВИ РАЗДИО.

Инфинитивна основа: **плет.** презенатска основа: **плето, плети.**

	Презенат	Императив.
Једнина	1. плетꙋ	—
	2. плетеши	плети
	3. плететъ	плети
Двојина	1. плетева (вѣ)	плетива (вѣ)
	2. плететa (тѣ)	плетива (тѣ)
	3. плететa (тѣ)	—
Множина	1. плетемъ	плетемъ
	2. плететe	плетите
	3. плетꙋтъ	—

	Аорист.	Имперфекат.
Једнина	1. плетохъ	плетѧхъ
	2. плете	плетѧше
	3. плете	плетѧше
Двојина	1. плетохева (вѣ)	плетѧхова (вѣ)
	2. плетоста (тѣ)	плетѧста (тѣ)
	3. плетоста (тѣ)	плетѧста (тѣ)
Множина	1. плетохомъ	плетѧхомъ
	2. плетосте	плетѧсте
	3. плетоша	плетѧхꙋ

Радни парт. сад. вр. **плетый** Трпни парт. сад. вр. **плетомь**
» » пређ. » **I. плетъ** » » пређ. » **плетенъ**
» » » » **II. плелъ** инфин. **плести.**

Напомена. 1.) Примјери за прво лице множине императива: **И воставше взыдемъ въ ведиль и сотворимъ тамо жертвеникъ** (**Быт.** I. 35. 3.) **Придите ко Хрїстꙋ припадемъ со слезами** (Требн. ре); **востаните идемъ**[1] (Мат. 26. 46.); **Идемъ**[2] **во Іꙋдею паки** (Јов. 11. 7.).

2.) У императиву долазе каткад архајистички облици са елементом **ѣ**: **По немъ идѣта въ домъ, въ оньже ходитъ: и рцѣта домꙋ владицѣ.** (Лук. 22. 11.), а у Марк. 14. 13. овако: **по немъ идита-рцыта господинꙋ домꙋ.**

3.) Глаголи **обрѣсти** и **срѣсти** имају презенатске основе **ѡбрѧтјо, ѡбрѧтје, срѧтјо, срѧтје,** те им се по томе мијењају презенатски облици по осмом раздјелу: **ѡбрѧщꙋ, ѡбрѧщеши, срѧщꙋ, срѧщеши.**

4.) Глагол **сѣсти** има презенатску основу **сѧдо, сѧде,** те по томе и презенат гласи **сѧдꙋ, сѧдеши.**

5.) Глагол **ити** има презенатску основу **идо, иде,** те по томе презенат гласи **идꙋ, идеши**; аор. **идохъ,** имперф. **идѧхъ, идѧше**; part. praet. act. I. **шедъ**; part. praet. act. II. **шелъ.**

6.) Глагол **чести** не одговара инфинитиву старослов. **ѵнсти** него облику, који би према инфинитивној основи **ѵьт** требао да гласи **ѵьсти.** Презенат гласи **чтꙋ. чтеши** (старослов. **ѵьтѫ, ѵьтєшн**). Овај глагол има облике и по аналогији четврте врсте: **чтити; чтиши, чтитъ.** Испореди: **и воста чести** (Лук. 4. 16.) са **сей оувѣщаваетъ человѣки чтити Бога** (**Дѣѧн.** 18. 13.).

7.) Примјери за ову врсту: **пасти, мѧсти, расти, цвѣсти, блюсти, грѧсти, прѧсти** и т. д.

ДРУГИ РАЗДИО.

Инфин. основа: **нес**; презенат. основа: **несо, несе.**

---

[1] Старослов. **въстанѣте, идѣмъ,** ἐγείρεσθε, ἄγωμεν.

[2] Старослов. **идѣмъ въ Іюдею паки.** Ἄγωμεν, εἰς τὴν Ἰουδαίαν.

	Презенат.	Императив.
Једнина	1. несꙋ	—
	2. несеши	неси
	3. несетъ	неси
Двојина	1. несева (вѣ)	несива (вѣ)
	2. несета (тѣ)	нсита (тѣ)
	3. несета (тѣ)	—
Множина	1. несемъ	несемъ
	2. несете	несите
	3. несꙋтъ	—

	Аорист.	Имперфекат.
Једнина	1. несохъ	несѧхъ
	2. несе	несѧше
	3. несе	несѧше
Двојана	1. несохова (вѣ)	несѧхова (вѣ)
	2. несоста (тѣ)	несѧста (тѣ)
	3. несоста (тѣ)	несѧста (тѣ)
Множина	1. несохомъ	несѧхомъ
	2. несосте	несѧсте
	3. несоша	несѧхꙋ.

Радни парт. сад. вр. несый
» » пређ. » I. несъ
» » » » II. неслъ

Трини парт. сад. вр. несомь
» » пређ. » несенъ
инфинитив нести.

Напомена. 1.) Примјери: ѿвести, ѿверсти, вонести, пасти, трѧсти и т. д.

2.) Примјери за 1. лице множине императива: востанемъ оубѡ постѧщесѧ, принесемъ слезы оумиленіѧ.

Примјери за имперфекат: Егда пасѧше подѧремники Севегѡна (Бръ. I. 36. 24.).

4.) Глаголи у старослов. који имају у основи р мијењају самогласник е у инфинитиву на ѣ пошто дође иза р н. п. *въръзѫ = връзѫ, *версти, врѣсти.

У црквенословенском код таких глагола самогласник у основи задржава своје првобитно мјесто и гласи н. п. **ѿверсти, ѿверзꙋ: къ нимже азъ тѧ послю ѿверсти очи йхъ.** (**Дѣѧн.** 26. 17.) као да је у старословенском **ѿвръсти** (**отвьрсти**); **востахъ азъ ѿверсти брахꙋ мосмꙋ.** (**Пѣсн.** 5. 5.).

ТРЕЋИ РАЗДИО.

Инфин. основа: **гребе**; презенат. основа: **гребо, гребе.**

	Презенат.	Императив.
Једнина	1. **гребꙋ**	—
	2. **гребеши**	**греби**
	3. **гребетъ**	**греби**
Двојина	1. **гребева** (**вѣ**)	**гребива** (**вѣ**)
	2. **гребета** (**тѣ**)	**гребита** (**тѣ**)
	3. **гребета** (**тѣ**)	—
Множина	1. **гребемъ**	—
	2. **гребете**	**гребемъ**
	3. **гребꙋтъ**	**гребите**

	Аорист.	Имперфекат.
Једнина	1. **гребохъ**	**гребѧхъ**
	2. **гребе**	**гребѧше**
	3. **гребе**	**гребѧше**
Двојина	1. **гребохова** (**вѣ**)	**гребѧхова** (**вѣ**)
	2. **гребоста** (**тѣ**)	**гребѧста** (**тѣ**)
	3. **гребоста** (**тѣ**)	**гребѧста** (**тѣ**)
Множина	1. **гребохомъ**	**гребѧхомъ**
	2. **гребосте**	**гребѧсте**
	3. **гребоша**	**гребѧхꙋ**

Радни парт. сад. вр. **гребъый** Трпни парт. сад. вр. **гребомь**
» » пређ. » I. **гребъ** » » пређ. » **гребенъ**
» » » » II. **греблъ** инфинитив **грести.**

Напомена. 1.) У старослов. гласи инфинитив **грсти, грести** и **грсбьсти.**

2.) Примјер за 1. лице множине императива: **Прїдите, почерпемъ вѣрнїи не ѿ источника источающагѡ водꙋ тлѣннꙋю.** (Збор. 287.).

3.) Глагол **жити** има аорист **жихъ,** радни парт. пређ. II. **жилъ** н. п. **и къ лѣности все житіе мое иждихъ** (Збор. 259.); **Изжившꙋ же емꙋ все** (Лук. 15. 14.); **Сїи же сынове сїирахорреова жившагѡ на земли** (Бит. I. 36. 20.). И глагол **исплети** (старослов. **исплѣтн**) долази у црквенословенском: **хощеши ли оубо, да шедше исплевемъ ѯ.** (Мат. 13. 28.).

ЧЕТВРТИ РАЗДИО.

Инфинитивна основа: **тек**; презенатска основа: **теко, теке.**

	Презенат.	Императив.
Једнина	1. **текꙋ**	—
	2. **течеши**	**тецы**
	3. **течетъ**	**тецы**
Двојина	1. **течева (вѣ)**	**тацыва (вѣ)**
	2. **течета (тѣ)**	**тецыта (тѣ)**
	3. **течета (тѣ)**	—
Множина	1. **течемъ**	**тецемъ**
	2. **течете**	**тецыте**
	3. **текꙋтъ**	—

	Аорист.	Имперфекат.
Једнина	1. **текохъ**	**течахъ**
	2. **тече**	**течаше**
	3. **тече**	**течаше**
Двојина	1. **текохова (вѣ)**	**течахова (вѣ)**
	2. **текоста (тѣ)**	**течаста (тѣ)**
	3. **текоста (тѣ)**	**течаста (тѣ)**

Множина	1. текохомъ	течахомъ
	2. текосте	течасте
	3. текоша	течахꙋ.

Радни парт. сад. вр. текїй Трпни парт. сад вр. текомь
» » пређ. » I. текъ » » пређ. » теченъ
» » » » II. теклъ инфинитив тещи.

Напомена. 1.) Примјери за 1. лице множине императива къ Богородицѣ прилѣжнѡ нынѣ притецемъ грѣшнїи и смиренїи и припадемъ (Треб. рмд); Тецемъ оубо на Іѡрданъ, и видимъ вси Іѡанна (Збор. 16. 2.); воскресенїѧ день, и просвѣтимсѧ торжествомъ, и дрꙋгъ дрꙋга ѡбимемъ рцемъ братїе и ненавидѧщымъ насъ (Збор. 371.); Рцемъ вси ѿ всеѧ дꙋши, и ѿ всегѡ помышленїѧ нашегѡ рцемъ (Служебн.).

2.) Глаголи, који имају у основи р имају императив по аналогији презента. Будући да презенат гласи: ѿвержеши, ѿвержетъ, то је ж ушло и у императив мјесто з и. п. Моленїе владико тебе поющихъ не ѿвержи (Збор. 293.); Расторгнемъ ꙋзы йхъ и ѿвержемъ ѿ насъ иго йхъ, (Псал. 2. 3.), или може гласити и ѿвержимъ ѿ насъ иго йхъ, које је боље кад се зна да је елеменат за императив ѣ, које се послије непчаних мијења на и; Нынѣ оубо прїидите, оубїемъ его, и ввержимъ его во единъ ѿ рвѡвъ (Быт. 37. 20.). Каткад долази облик у императиву сасвијем по руски, па се не мијења грлени сагласник нити на пискави пред елементом н, као што је по законима гласовним, нити на непчани по аналогији презента н. п Бдите и стрегите дондеже вѣсомъ ѿдадите предъ кнѧзи. (Јездр. I. 8. 29.).

3.) Примјери за имперфекат: Зѣлѡ ранѡ мѵроносицы течахꙋ ко гробꙋ твоемꙋ рыдающыѧ (Збор.); Не ѡбрѣтше же йхъ влечахꙋ Іассона и нѣкїѧ ѿ братїи ко градоначалникѡмъ (Дѣѧн. 17. 6.).

4.) Глагол **рещи** има аорист и 1. **рѣхъ** 2.—3.—1 **рѣхова**, 2 **рѣста**, 1 **рѣхомъ**, 2 **рѣсте**, 3 **рѣша**. Истом глаголу у императиву слаби у основи самогласник и испада: **рцы**, **рцемъ**, **рцыте** (старослов. **рьцѝ**, **рьцѣмъ**, **рьцѣте**).

5.) Глагол **лещи** има презенатску основу **лѧго**, **лѧге**, те му презенат гласи: **лѧгꙋ лѧжеши** — **лѧгꙋтъ**.

6.) Глаголи, који имају у основи **р**, **л**, мијењају у старослов. самогласник **с** у основи на **ѣ** н. п. **врѣшти**, **блѣшти** (види наука о гласовима **д**). У црквенословенском мјесто **ѣ** долази увијек **е**: **врещи**, **влещи**. Старословенски **врѣшти** (***вершти**) jacere једнако је црквенословенски **врещи**; старословенском **връгѫ** (***вьргѫ**) једнако је црквенословенско **вергꙋ** старословен **връгохъ** једнако је црквенослов. **вергохъ**; старослов. **връгъ** = црквенослов. **вергъ**.

Глаголу у старословен. **врѣшти** triturare одговара српско **вријећи**. Тај исти глагол гласи у српском и **врћи**, чему одговара и црквенослов. **верщи**, као кад би у старослов. гласило **връшти**; старослов. **бръхохъ** = црквенослов. **верхохъ**, старослов. **връхѫ** = црквенослов. **верхꙋ**.

7.) Налазе се облици у 3. лицу множине презента по аналогији онијех лица, у којима се по закону гласовном мијењају грлени самогласници на непчане н. п. **И иждиви на нихъ, да ѡстрижꙋтъ си главы́** (Дѣѧн. 21. 24.) мјесто **ѡстригꙋтъ**.

8.) Глагол **мощи** има такође имперфекат по закону гласовном **можахъ**, а у српском гласи **могах**, у којем је **г** остало непретворено у **ж** по аналогији аориста. н. п. **можахъ вѧщшее нежели двѧнадесѧте легеѡнѡвъ представити аггелѡвъ** (Збор. 332.).

9.) **Ѡблещи** одговара старослов. **облѣшти**, **ѡблекꙋ** = **облѣкѫ**, **ѡболкъ** = **облѣкъ**, **ѡболченъ** = **облѣченъ**: **въ благоꙋтробіе ѡболкійсѧ** (Збор. 271.).

ПЕТИ РАЗДИО.

Инфинит. основа: **распьн**; презенат основа: **распно, распне.**

	Презенат.	Императив.
Једнина	1. **распнꙋ**	—
	2. **распнеши**	**распни**
	3. **распнетъ**	**распни**
Двојина	1. **распнева (вѣ)**	**распнива (вѣ)**
	2. **распнета (тѣ)**	**распнита (тѣ)**
	3. **распнета (тѣ)**	—
Множина	1. **распнемъ**	**распнемъ**
	2. **распнете**	**распните**
	3. **распнꙋтъ**	—

	Аорист	Имперфекат
Једнина	1. **распѧхъ**	Нема
	2. **распѧтъ**	
	3. **распѧтъ**	
Двојина	1. **распѧхова (вѣ)**	
	2. **распѧста (тѣ)**	
	3. **распѧста (тѣ)**	
Множина	1. **распѧхомъ**	
	2. **распѧсте**	
	3. **распѧша.**	

Радни парт. сад. вр. нема Трпни парт. сад. вр. **распномь**
» » прећ. » I. **распенъ** » » прећ. » **распѧтъ**
» » » » II. **распѧлъ** инфинитив **распѧти.**

Напомена. 1.) Перфективни глаголи немају имперфекта и раднога партиц. сад. вр. Али кад би их било, онда би морали гласити **пнѧхъ, пный.**

2.) Примјери за 1. лице множине императива: **и дрꙋгъ дрꙋга ѡбимемъ** (Збор 371.); **Прїдите взыдемъ**

на горѹ господню, и въ домъ Бога нашегѡ, и ѹзримъ славѹ прѣѡбраженіѧ егѡ, славѹ ꙗкѡ единороднагѡ ѿ отца: свѣтомъ пріимемъ свѣтъ, и возвышени бывше дѹхомъ, троицѹ единосвѣтлѹю воспоимъ во вѣки (Збор. 239.); вонемъ (Служеб.).

3.) Радни парт. пређ. вр. I. свршава се на ъ и ь н. пр. Сіѧ поимь ѡчистисѧ съ ними. (Дѣѧн. 21. 24.); власть ѿ архіерей пріемь (Дѣѧн. 26. 10.). Као што се види из ова два примјера тај партицип од глагола ꙗти може гласити имь и емь и то потпуно одговара старословенским облицима, кад се зна, да је и у имъ постало од јь, које бива и је. Испореди ѥмлѭ са имати, (*јьмати); берѫ са бьрати; стелѭ са стьлати. На другом мјесту свршавају се ти партиципи на ъ н. пр. И пріимъ хлѣбъ, хвалѹ воздавъ преломи. (Лука 22. 19.); И пріемъ гѹбѹ, исполнивъ же оцта и вонзе на трость. (Мат. 27. 48.).

4.) Глаголи овога раздјела могу имати и наставак въс за радни парт. пређ. I. као глаголи, којима се инфинит. основа свршава на самогласник, јер се и ьн, ъм, кад дође пред сугласник прелива на самогласник, те по аналогији таке основе може имати и наставак въс н. п. И вопіеніѧ жавшихъ во оуши Сѧваѡда внидоша. (Јаков. 5. 4.) Іерей пріѧвъ кадильницѹ съ дѹміамомъ кадитъ (Слѹж. сѹа).

5.) Глагол жѧти у старословенском има презенат. основу жьнјо, жьнје, те по томе му презенат гласи жьнѭ, жьнєшн — жьнѭтъ; а у црквенословенском има презенатску основу као и остали глаголи овога раздјела, жно, жне, те му презенат гласи жнѹ, жнеши — жнѹтъ. н. п. ꙗкѡ не сѣютъ ни жнѹтъ (Мат. 6. 26.). Из овога трећега лица множине види се јасно, да има презенатску основу као и остали глаголи овога раздјела.

6.) Кад инфинит. основа дође пред наставак, који се почиње са сугласником, онда се ьн, ьм прелива на

самогласник ѧ у старословенском, чему одговара у рускословенском ѧ, а у српском е. н. пр. распьн-хъ=распѧхъ, црквенослов, распѧхъ, срп. распех; распьн-тъ = распѧтъ, црквен. слов. распѧтъ, срп. распет; распьн-лъ = распѧлъ, црквеносл. распѧлъ, срп. распео. Ако дође инфинит. основа пред наставак са вокалом, онда се ьн, ьм не преливају у назални вокал него остају тако. Тако и ѫм пред сугласником прелива се на ѫ, чему одговара рускословенско ꙋ, а пред самогласником остаје н. п. дъмѫ = дмꙋ, дъм-ти = дѫти = дꙋти. Да се ово боље покаже, узећемо још један образац и испоредићемо га са старословенским и српским.

1.) Презенатска основа: кльно, кльне.

Презенат.

		старослов.	црквеслов.	српски
Једн.	1.	кльнѫ	кленꙋ	кунем
	2.	кльнеши	кленеши	кунеш
	3.	кльнетъ	кленетъ	куне
Двој.	1.	кльневѣ	кленева (вѣ)	—
	2.	кльнета	кленета (тѣ)	—
	3.	кльнета	кленета (тѣ)	—
Множ.	1.	кльнемъ	кленемъ	кунемо
	2.	кльнете	кленете	кунете
	3.	кльнѫтъ	кленꙋтъ	куну.

Императив.

Једн.	2.	кльни	кленн	куни
	3.	кльни	кленн	—
Двој.	1.	кльнѣвѣ	кленива (вѣ)	—
	2.	кльнѣта	кленита (тѣ)	—
Множ.	1.	кльнѣмъ	кленемъ	кунимо
	2.	кльнѣте	клените	куните

Имперфекат.

		старослов.	црквенослов.	српски
Једн.	1.	кльнѣахъ	кленѧхъ	кунијах
	2.	кльнѣаше	кленѧше	кунијаше
	3.	кльнѣаше	кленѧше	кунијаше
Двој.	1.	кльнѣаховѣ	кленѧхова (вѣ)	—
	2.	кльнѣашета, кльнѣаста	кленѧста (тѣ)	—
	3.	кльнѣашете, кльнѣасте	кленѧста (тѣ)	—
Множ.	1.	кльнѣахомъ	кленѧхомъ	кунијасмо
	2.	кльнѣашете, кльнѣасте	кленѧсте	кунијасте
	3.	кльнѣахѫ	кленѧхꙋ	кунијаху.

Радни прид. сад. времена.

кльнꙑ	кленый	кунући.

Трпни парт. сад. времена.

кльномъ	кленомь	—

2.) Инфинит. основа: кльн.

Аориот.

Једн.	1.	клахъ	клѧхъ	клех
	2.	клатѣ	клѧтъ кла	кле
	3.	клатъ	клѧтъ кла	кле
Двој.	1.	клаховѣ	клѧхова (вѣ)	—
	2.	класта	клѧста (тѣ)	—
	3.	класте	клѧста (тѣ)	—
Множ.	1.	клахомъ	клѧхомъ	клесмо
	2.	класте	клѧсте	клесте
	3.	клаша	клѧша	клеше

Радни парт. пређ. вр. I.	кльнъ,	клеиъ,	—
	клавъ,	клѧвъ,	клев
Радни парт. пређ. вр. II.	клалъ,	клѧлъ,	клео
Трпни » » »	клатъ,	клѧтъ,	клет
	Инфинитив.	клѧти.	

7.) Друго и треће лице једнине аориста у обрасцу је по аналогији презенатскога наставка трећега лица, али гласе како у старословенском тако и у црквенословенском и без презенатскога наставка **тъ** н. пр. **распѧ, клѧ** као и у српскоме **распе, кле.**

8.) Послије непчаних сугласника **ѧ** се мијења на **а** н. пр. **жахъ** мјесто **жѧхъ**, **начахъ** мјесто **начѧхъ.**

9.) Примјери за овај раздио: **взѧти, внѧти, ꙗти, жати, начати, клѧти, распѧти** и т. д.

ШЕСТИ РАЗДИО.

Основа инфинит. **би**; презен. **бијо, бије.**

		Презенат.	Императив.
Једнина	1.	**бію**	—
	2.	**бїеши**	**бій**
	3.	**біетъ**	**бій**
Двојина	1.	**біева (вѣ)**	—
	2.	**біета (тѣ)**	**бійва (вѣ)**
	3.	**біета (тѣ)**	**бійта (тѣ)**
Множина	1.	**біемъ**	**познаимъ, поимъ, (оубіемъ)**
	2.	**біете**	**бійте**
	3.	**біютъ**	—

		Аорист.	Имперфекат.
Једнина	1.	**бихъ**	**біѧхъ**
	2.	**би**	**біѧше**
	3.	**би**	**біѧше**
Двојина	1.	**бихова (вѣ)**	**біѧхова (вѣ)**
	2.	**биста (тѣ)**	**бїѧста (тѣ)**
	3.	**биста (тѣ)**	**біѧста (тѣ)**
Множина	1.	**бихомъ**	**біѧхомъ**
	2.	**бисте**	**біѧсте**
	3.	**биша**	**біѧхꙋ**

Радни парт. сад. вр.		**біѧ**	Трпни парт. сад. вр.		**біемъ**
» » прећ.	» I.	**бивъ**	» » прећ.	»	**бїенъ**
» » »	» II.	**билъ**	инфинитив		**бити.**

Напомена. 1.) Друго и треће лице аориста може гласити и по аналогији трећега лица презента: **битъ, битъ** н. пр. **И роди сына своего первенца, и повитъ его, и положи его во ꙗслехъ** (Лук. 2. 7.). **И той из негѡ питъ и сынове егѡ и скоти егѡ.** (Јов. 4. 12.).

2.) Императив у 1. лицу множине има елеменат **и** и **с** н. пр. **Прїдите, оубіемъ его, и оудержимъ достоѧніе егѡ.** (Мат. 21. 38.). Старослов.: **Прїидѣте оубиѭмъ и оудръжимъ достоꙗніе ѥго,** δεῦτε, ἀποκτείνωμεν αὐτόν. Из старословенскога се и грчкога види јасно да је **оубіемъ** прво лице множ. императива, те да није 1. лице множине презента, које би се будућим временом преводило. Вук је то мјесто превео овако: Ходите да га убијемо и да нама остане достојање његово. Али по матици и старословенском и црквенословенском гласио би пријевод овако: Ходите убијмо га и задржимо достојање његово. **Нынѣ оубо прїидите, оубїемъ**[1]) **его, и ввержимъ его въ единъ ѿ рвѡвъ** (Бит. I. 37. 20.); **Прїидите, познаемъ, ꙗкѡ помалѣ въ погребальнаѧ повиты и мы скончаемсѧ** (Требн. рлг.); **ѡблїимсѧ вси слезами** (Требн. рке); **познаимъ братїе таинства силꙋ** (Збор. 231.); **и возвышени бывше дꙋхомъ троицꙋ единосꙋщнꙋю воспоимъ во вѣки.** (Збор. 239.); **И къ немꙋ возопїимъ** (Збор. 286.); **свѣтлѡ торжествꙋюще предпразднственнаѧ вѣрнїи и возопїимъ.** (Збор. 237.); **Поимъ Господеви, славно бо прославісѧ.** Послије непчаних сугласника и према старословенском императиву овога раздјела правилнији су облици са елементом **и** а и обичнији су.

3.) У трпном партиц. прећ. врем. у старословенском пред наставком **снъ** цијена се **и** у **ьј**, а **ы** у **ъв.**

---

[1]) Venite, occidamus eum et mittamus in —

н. пр. **бьснъ, покръвснъ.** У црквенословенском гласе ти партиципи **бїенъ, покровенъ.**

4.) Глагол **дѣти** има презенат **дѣю** и **деждꙋ** или по руски **дѣжꙋ**, а старослов. **плоути** гласи у прквенослов. **плыти** и има презенат **пловѫ, пловꙋ.** **Пѣти** има презенат **пою, поеши: воздѣжеши рꙋцѣ твои, и инъ тѧ поѧшетъ** (Јов. 21. 18.). **Дѣти** кад има презенат **деждꙋ**, онда је том презенту мјесто у осмом раздјелу.

5.) Руски императиви: **развей антїминсъ на свѧтѣмъ престолѣ.** (Служ.). **Милость Сына твоегѡ и Бога нашегѡ излей на страстнꙋю мою дꙋшꙋ** (Сборн. молитвъ 136.).

СЕДМИ РАЗДИО.

Инфин. основа: **мр.** презенат: **мро, мре.**

	Презенат.	Императив.
Једнина	1. **мрꙋ**	—
	2. **мреши**	**мри**
	3. **мретъ**	**мри**
Двојина	1. **мрева (вѣ)**	**мрива (вѣ)**
	2. **мрета (тѣ**	**мрита (тѣ)**
	3. **мрета (тѣ**	—
Множина	1. **мремъ**	**мремъ**
	2. **мрете**	**мрите**
	3. **мрꙋтъ**	—

	Аорист.	Имперфекат.
Једнина	1. **мрохъ**	**мрѧхъ**
	2. **мре**	**мрѧше**
	3. **мре**	**мрѧше**
Двојина	1. **мрохова (вѣ)**	**мрѧхова (вѣ)**
	2. **мроста (тѣ)**	**мрѧста (тѣ)**
	3. **мроста (тѣ)**	**мрѧста (тѣ)**

Множина	1. мрохомъ	мрѧхомъ
	2. мросте	мрѧсте
	3. мроша	мрѧхꙋ.

Радни парт. сад. вр. мрый
» » пређ. » I. мерѣ
» » » » II. мерлъ

Трпни парт. сад. вр. мромь
» » пређ. » простертъ
инфинитив мрети.

Напомена. 1.) Према старословенском простръти (*простсрти) гласи у црквенословенском прострети, а према старословенском простръти (*простьрти) гласи у црквенословенском прострети. Према старослов. мьръ гласи у црквенословенском оумерый: и изыде умерый ѡбѧзанъ рꙋкама и ногама оукроемъ (Јов. 11. 44.); а према старослов. оумрълъ (*оымьрлъ) гласи у црквенословенском оумерлъ.

2.) Глаголи овога раздјела имају аорист као и они, којима се инфинитивна основа свршава на конзонанат, н. пр. пожроша, сотрошасѧ: тогда верви сотрошасѧ. (Требн. рлв.) У старословенском пак имају жрѣлъ према коријену жер или жрълъ према коријену жьр.

3.) Потврда за имперфекат: егда пасхꙋ жрѧхꙋ. (Марк. 14. 12.).

4.) Но приведенъ былъ еси ие пожрѧй (мјесто пожрый) страстотерпче. (Збор. 274.).

ОСМИ РАЗДИО.

Инфинитивна основа: бор; презенатска основа: борјо, борје.

	Презенат.	Императив.
Једнина	1. борю	—
	2. бореши	бори
	3. боретъ	бори
Двојина	1. борева (вѣ)	борива (вѣ)
	2. борета (тѣ)	борита (тѣ)
	3. борета (тѣ)	—

Множина	1.	боремъ	боримъ
	2.	борете	борите
	3.	борютъ	—

		Аорист.	Имперфекат.
Једнина	1.	брахъ	борѧхъ
	2.	бра	борѧше
	3.	бра	борѧше
Двојина	1.	брахова (вѣ)	борѧхова (тѣ)
	2.	браста (тѣ)	борѧста (тѣ)
	3.	браста (тѣ)	борѧста (тѣ)
Множина	1.	брахомъ	борѧхомъ
	2.	براсте	борѧсте
	3.	براша	борѧхꙋ.

Радни парт. сад. вр. борѧ Трпни парт. сад. вр. боремь
» » прећ. » I. бравъ » » прећ. » бранъ
» » » » II. бралъ инфинитив брати.

Напомена. 1.) У овај раздио иду само брати, клати: колк, колеши; прати: порю, пореши; млети: мелю, мелеши, а у старослов. још плати: полѫ, полєши. У овај раздео иду и презенти: обрѧщꙋ и срѧщꙋ, који по својој инфинитивној основи иду у први раздио прве врсте.

2.) Примјери: сварѧетесѧ и борете и не имате зане не просите (Јаков. 4. 2.); ѿ юности моеѧ мнози (!) борютъ мѧ страсти но самъ мѧ заступи и спаси, спасе мой! И востани, побори борющыѧ ны, ꙗко всесиленъ (Збор. 284.); Аще бо по человѣкꙋ со звѣремъ борѧхсѧ въ Єфесѣ, каѧ ми польза (I. Корин. 15. 32.).

Друга врста.

Инфинитивна основа: двигнꙋ; презен. основа: двигно, двигне.

	Презенат.	Императив.
Једнина	1. двигнꙋ	—
	2. двигнеши	двигни
	3. двигнетъ	двигни
Двојина	1. двигнева (вѣ)	двигнива (вѣ)
	2. двигнета (тѣ)	двигнита (тѣ)
	3. двигнета (тѣ)	—
Множина	1. двигнемъ	двигнемъ
	2. двигнете	двигните
	3. двигнꙋтъ	—

	Аорист.	Имперфекат.
Једнина	1. двигохъ	Нема
	2. движе	
	3. движе	
Двојина	1. двигохова (вѣ)	
	2. двигоста (тѣ)	
	3. двигоста (тѣ)	

Радни парт. сад. вр. нема
» » прећ. » I. двигъ
» » » » II. двиглъ

Трпни парт. сад. вр. двигномь
» » прећ. » движенъ
инфинитив двигнꙋти.

Наиомена. 1.) Глаголи перфективни немају имперфекта и раднога парт. сад. времена. Кад бих овијех облика било, онда би морали гласити: двигнѧхъ, двигный.

2.) Глаголи, који пред нꙋ имају сугласник, имају аорист од крње основе без наставка нꙋ н. п. двигохъ, погибохъ, воскресохъ ужасохъ. Има глагола, који пред нꙋ губе сугласник у инфинитиву, али се у аористу повраћа и имају га од крње основе без нꙋ н. п. оусн̑ꙋти: оуспохъ, оуспе, оувѧнꙋти: оувѧдохъ увѧде: и сіѧ рекъ успе (Дѣян. 7. 60.). Исто тако имају од крње основе и радни парт. прећ. вр. н. п. двигъ, двиглъ, движенъ.

3.) Глаголи ове врсте могу имати аорист и од читаве инфин. основе: **двигнꙋхъ. Аще оубѡ воскреснꙋсте со Хрістомъ.** (Колос. III. 1.).

4.) Глаголи, који немају пред **нꙋ** сугласника, морају имати аорист од пуне основе инфин. с **нꙋ**: н. п. **помѧнꙋти: помѧнꙋхъ, минꙋти: минꙋхъ.**

5.) Запамти глаголе **издхнꙋти, изсхнꙋти,** којима је у основи полувокал **ъ** испао, али им облици потпуно одговарају старословенским. н. п. аорист: **издохъ, издше, издше, издохова, издоста, издохомъ, издоша.** Испореди старослов. **ѿдъхохъ, изсхнꙋти: изсохъ, изсше, изсше, изсохова, изсохомъ, изсоша.** Испореди старослов. **ѿсъхохъ.** Радни парт. пређ. I. **изсохъ** = старослов. **ѿъсъхъ.**

6.) Гдјекоји глагол ове врсте има трпни парт. пређ. вр. са наставком **венъ** на презенатску основу: **дерзновенъ.** Отуда вербални супстантиви: **дерзновеніе, оусѣкновеніе, мановеніе.**

7.) Који глаголи имају од читаве инфинит. основе аорист, ти имају од читаве инф. основе и радни парт. пређ. вр. I. и II.: **помѧнꙋвъ, помѧнꙋлъ.**

8.) Потврда за I. лице множине императива: **въ гласѣхъ воскликнемъ, въ пѣснехъ возвеличимъ, крестъ чесный ѡблобизающе, и къ немꙋ возопіимъ** (Збор. 286.); **станемъ добрѣ, станемъ со страхомъ вонмемъ, ст҃ое возношеніе въ мирѣ приносити** (Служебн.).

9.) Глагол **стати** по својој инфинитивној основи иде у VI. раздио прве врсте, а по својој презенатској основи у другу врсту. Презен. **станꙋ, станеши,** аор. **стахъ,** радни парт. пређ. I. **ставъ.**

10.) Прво лице множине императива може имати и елеменат **и**: **Расторгнимъ ѹзы и ѿвержимъ ѿ насъ нго йхъ** (Псал. 2. 3.).

11.) **И оустремися стадо по брегꙋ въ езеро и истопе** Лꙋк. 8. 33.). **Истопе** аорист од **истопнꙋти.**

Трећа врста.

ПРВИ РАЗДИО.

Инфинитив. основа: **имѣ**; презенат. основа: **имѣјо, имѣје**.

	Презенат.	Императив.
Једнина	1 **имѣю**	—
	2. **имѣеши**	**имѣй**
	3. **имѣетъ**	**имѣй**
Двојина	1. **имѣева (вѣ)**	**имѣйва (вѣ)**
	2. **имѣета (тѣ)**	**имѣйта**
	3. **имѣета (тѣ)**	—
Множина	1. **имѣемъ**	**имѣимъ**
	2. **имѣете**	**имѣйте**
	3. **имѣютъ**	—

	Аорист.	Имперфекат.
Једнина	1. **имѣхъ**	**имѣѧхъ**
	2. **имѣ**	**имѣѧше**
	3. **имѣ**	**имѣѧше**
Двојина	1. **имѣхова (вѣ)**	**имѣѧхова (вѣ)**
	2. **имѣста (тѣ)**	**имѣѧста (тѣ)**
	3. **имѣста (тѣ)**	**имѣѧста (тѣ)**
Множина	1. **имѣхомъ**	**имѣѧхомъ**
	2. **имѣсте**	**имѣѧсте**
	3. **имѣша**	**имѣѧхꙋ**

Радни парт. сад. вр. **имѣѧ** Трпни парт. сад. вр. **имѣемь**
» » пређ. » I. **имѣвъ** » » пређ. » **имѣнъ**
» » » » II. **имѣлъ** инфинитив **имѣти.**

Напомена. 1.) Само глаголи овога раздјела имају имперфекат и неконтрахован: **имѣѧхъ**, а имају и контрахован као и сви остали глаголи свијех врста: **имѧхъ, имѧше.**

2.) Потврда за 1. лице множине императива: **Горѣ имѣимъ сердца** (Служебн.). Ово 1. лице множ. потпуно се слаже са старослов. обликом, гдје **и** не прелази у **й**, као што и не треба по законима гласовним старословенског језика.

3.) Глагол **имѣти** има презенат и по коњугацији, у којој се основа презенатска свршава на сугласник: **имамъ** (вид. ту коњугацију).

ДРУГИ РАЗДИО.

Инфин. основа: **терпѣ**; презенат. основа **терпи.**

	Презенат.	Императив.
Једнина	1. **терплю**	—
	2. **терпиши**	**терпи**
	3. **терпитъ**	**терпи**
Двојина	1. **терпива (вѣ)**	**терпива (вѣ)**
	2. **терпита (тѣ)**	**терпива (тѣ)**
	3. **терпита (тѣ)**	—
Множина	1. **терпимъ**	**терпимъ**
	2. **терпите**	**терпите**
	3. **терпѧтъ**	—

	Аорист.	Имперфекат.
Једнина	1. **терпѣхъ**	**терпѧхъ**
	2. **терпѣ**	**терпѧше**
	3. **терпѣ**	**терпѧше**
Двојина	1. **терпѣхова (вѣ)**	**терпѧхова (вѣ)**
	2. **терпѣста (тѣ)**	**терпѧста (тѣ)**
	3. **терпѣста (тѣ)**	**терпѧста (тѣ)**
Множина	1. **терпѣхомъ**	**терпѧхомъ**
	2. **терпѣсте**	**терпѧсте**
	3. **терпѣша**	**терпѧхꙋ**

Радни парт. сад. вр. **терпѧ** Трпни парт. сад. вр. **терпимь**
» » пређ. » **I. терпѣвъ** » » пређ. » **терпѣнъ**
» » » » **II. терпѣлъ** инфинитив: **терпѣти.**

Напомена. 1.) Код овијех глагола основа презенатска за 1. лице једнине има наставак **ј**о: **видјо=м** = **вижд8**, **терпјо=м** = **терплю**, **сѣдјом** = **сѣжд8**. Мјесто оваких црквенословенских облика, који одговарају потпуно старословенским: **вижд ж**, **трпл ж**, **сѣжд ж** долазе каткад и руски облици **вижѹ**, **обижѹ**, **сѣжѹ**,[1]) **стыжѹ**.[2])

2.) Глагол **видѣти** има императив **виждь** као глаголи, који иду у коњугацију с презенатском основом на сугласник. И у српском има таки императив **виђи**, који одговара старослов. **вижди** мјесто **бижд ь**, који се облик налази у Euhologium-у од Geitlera.

3:) Глагол **хотѣти** иде по својој инфинитивној основи у ову врсту и по презенатској основи за прво лице једнине и треће множине иде у овај други раздио, али остала лица презента иду по аналогији другога раздјела пете врсте.

Једнина	Двојина	Множина
1. **хоцѹ**	1. **хоцева** (**вѣ**)	1. **хоцемъ**
2. **хоцеши**	2. **хоцета** (**тѣ**)	2. **хоцете**
3. **хоцетъ**	3. **хоцета** (**тѣ**)	3. **хотѧтъ**

С овијем се потпуно слаже српски: **хоћу**, **хоћеш** **хоће**, **хоћемо**, **хоћете** **хоте**. Од **восхотѣти** 3. лице множ. презента: **и сластемъ плотскимъ паче работати восхоцѹтъ.** (Требн.). Глагол **спати** (старослов. **съпати**) иде по својој инфинитивној основи у пету врсту, али по презенатској основи иде му презенат у овај раздио: **сплю**, **спиши**, **спитъ**; **спива** (**вѣ**), **спита** (**тѣ**), **спимъ**, **спите**, **спѧтъ.**

4.) Има глагола овога раздјела, којима се наставак инфинитивне основе **ѣ**, послије непчаних промије-

---

[1]) **Сѣжѹ царицею и вдова нѣсмь** (Апокал. 18. 7.).

[2]) **Не стыжѹсѧ бо благовѣствованіемъ Хр҃товымъ.** (Рим. 1. 16.).

нио на а по закону гласовном н. п. боатисѧ, бѣжати, держати, лежати, молчати, слышати, стоѧти, притѧжати. Презенатска основа овијех глагола јасно казује, да иду у овај раздио: бою, боиши — боѧтъ; слышꙋ, слишиши — слышатъ; держꙋ, держатъ; молчꙋ, молчиши, молчатъ.

5.) У овом раздјелу прави се имперфекат од инфинитивне основе, зато се сугласник, који стоји пред наставком инфинитивне основе ѣ, које се контраковало са елементом јахъ у ꙗхъ, не спаја са ј по законима гласовним н. п. видѣјахъ = видѧхъ, сѣдѣјахъ = сѣдѧхъ.

6.) Потврда за 1. лице множине императива: Пріидите взыдемъ на горꙋ Господню, и въ домъ Бога нашегѡ, и оузримъ славꙋ преѡображенїѧ егѡ (Збор. 239.).

7.) У радн. се парт. сад. вр. послије непчаних крајње ѧ мијења на а, али налазе се и архаистички облици са ѧ. н. п. И по исполненнїй сегѡ держѧ свѧщенникъ свѣщникъ со свѣщею глаголетъ возгласнѡ (Слꙋж. сбг.).

Четврта врста.

Инфинит. основа: хвали, презен. основа: хвали.

	Презенат.	Императив.
Једнина	1. хвалю	—
	2. хвалиши	хвали
	3. хвалитъ	хвали
Двојина	1. хвалива (вѣ)	хвалива (вѣ)
	2. хвалита (тѣ)	хвалита (тѣ)
	3. хвалита (тѣ)	—
Множина	1. хвалимъ	хвалимъ
	2. хвалите	хвалите
	3. распѧтъ	—

	Аорист	Имперфекат
Једнина	1. хвалихъ	хвалѧхъ
	2. хвали	хвалѧше
	3. хвали	хвалѧше

Двојина	1.	хвалихова (вѣ)	хвалѧхова (вѣ)
	2.	хвалиста (тѣ)	хвалѧста (тѣ)
	3.	хвалиста (тѣ)	хвалѧста (тѣ)
Множина	1.	хвалихомъ	хвалѧхомъ
	2.	хвалисте	хвалѧсте
	3.	хвалиша	хвалѧхꙋ.

Радни парт. сад. вр. хвалѧ Трпни парт. сад. вр. хвалимь
» » пређ. » I. хваливъ, хваль » » пређ. » хваленъ
» » » » II. хвалилъ инфинитив хвалити.

Напомена. 1.) Глаголи ове врсте имају имперфекат од презенатске основе, зато се и спаја сугласник, који стоји пред наставком од презенатске основе са ј од контрахованога елемента јахъ н. п. чꙋдити: чꙋждахъ, славити; славлѧхъ, любити: люблѧхъ, оубѣдити: оубѣждахъ, ѿпꙋстити: ѿпꙋщахъ, дивити: дивлѧхъ, лстити: лщахъ.

2.) Глаголи ове врсте могу имати имперфекат и по аналогији треће врсте н. п. чꙋдѧхꙋ,[1]) мыслѧхꙋ, влазѧхꙋ: И бѣша людіе ждꙋще Захаріи: и чꙋдѧхꙋсѧ коснѧщꙋ емꙋ въ церкви (Лук. 1. 21.). И мыслѧше въ себѣ глаголѧ (Лук. 12. 17.). И иже первѣе влазѧше по возмꙋщеніи води (Јов. 5. 4.). Занеже любѧше ю. (Быт. 29. 21.).

3.) Глаголи ове врсте, који пред наставком инфинитивне основе имају сугласник, имају за радни парт. пређ. вр. I. и наставак ѫс н. п. хваливъ и хваль, чꙋдивъ и чꙋждь, вскусивъ и вкꙋшь(ѫ), любивъ и любль, крестивъ и крещь(ѫ), родивъ и рождь, ѡмочивъ и ѡмочь, сотворивъ и сотворь, побѣдивъ и побѣждь. Налази се и преломь мјесто преломль: возшедъ же и преломь хлѣбъ и вкꙋшъ (Дѣан. 20. 11.). Глаголи који имају пред наставком

[1]) Да оваки облици иду у трећу врсту види се по сугласнику, који стоји пред наставком инф. основе и на који није утјецало ј него је остало као и у видѧхъ.

инфин. основе самогласник, не могу имати тај партицип са наставком **ѫс**. Дакле само: **доивъ, поивъ.**

4.) Потврда за прво лице множине императива није потребна.

Као у трећој врсти тако се и у овој послије непчаних мијења крајње **ѧ** на **а** у радн. парт. сад. вр. Али долазе и архаистички облици са **ѧ**: Испореди: **Бѣ бо оуча ѝхъ** са: **бѣ бо оучѧ ѝхъ.**

5.) **въ кровѣ крилѹ твоею покрыеши мѧ, ѿ лица нечестивыхъ ѡстрастшихъ мѧ.** (Псал. 16. 8.). Мјесто **ѡстрастшихъ** требало би **ѡстрашшихъ.**

Пета врста.

ПРВИ РАЗДИО.

Инфинитивна основа **дѣла**, презенатска основа: **дѣлаjо, дѣлаjе.**

	Презенат.	Императив.
Једнина	1. **дѣлаю**	—
	2. **дѣлаеши**	**дѣлай**
	3. **дѣлаетъ**	**дѣлай**
Двојина	1. **дѣлаева (вѣ)**	**дѣлайва (вѣ)**
	2. **дѣлаета (тѣ)**	**дѣлайта**
	3. **дѣлаета (тѣ)**	—
Множина	1. **дѣлаемъ**	**дѣлаимъ**
	2. **дѣлаете**	**дѣлайте**
	3. **дѣлаютъ**	—

	Аорист.	Имперфекат.
Једнина	1. **дѣлахъ**	**дѣлахъ**
	2. **дѣла**	**дѣлаше**
	3. **дѣла**	**дѣлаше**
Двојина	1. **дѣлахова (вѣ)**	**дѣлахова (вѣ)**
	2. **дѣласта (тѣ)**	**дѣласта (тѣ)**
	3. **дѣласта (тѣ)**	**дѣласта (тѣ)**

Множина	1.	дѣлахомъ	дѣлахомъ
	2.	дѣласте	дѣласте
	3.	дѣлаша	дѣлахꙋ.

Радни придјев сад. вр. дѣлаѧ Трп. парт. сад. вр. дѣлаемь
» » прећ. » I. дѣлавъ » » » » дѣланъ
» » » » II. дѣлалъ инфинитив: дѣлати.

Напомена. 1.) Потврда за прво лице множине императива: Кіими пѣснопѣній цвѣтами вѣнчаимъ Іерарха (Збор. 281.). Пріидите вѣрніи дѣлаимъ въ тайномъ віноградѣ (Збор. 289.). Мы же вѣщаимъ къ немꙋ разбойника благоразꙋмнагѡ гласъ (Збор. 336.).

ДРУГИ РАЗДИО.

Инфинитивна основа: глагола, дѣѧ; презенат. основа глаголјо глаголје, дѣјо, дѣје.

Презенат.

Једнина	1.	глаголю	дѣю
	2.	глаголеши	дѣеши
	3.	глаголетъ	дѣетъ
	1.	глаголева (вѣ)	дѣева (вѣ)
	2.	глаголета (тѣ)	дѣета (тѣ)
	3.	глаголета (тѣ)	дѣета (тѣ)
	1.	глаголемъ	дѣемъ
	2.	глаголете	дѣете
	3.	глаголютъ	дѣютъ.

Императив.

Једнина	2.	глаголи	дѣй
	3.	глаголи	дѣй
	1.	глаголива (вѣ)	дѣива (вѣ)
	2.	глаголита (тѣ)	дѣйта (тѣ)
	1.	глаголимъ (емъ)	дѣимъ
	2.	глаголите	дѣйте.

Аорист.

Једнина	1.	глаголахъ	дѣахъ
	2.	глагола	дѣа
	3.	глагола	дѣа
Двојина	1.	глаголахова (вѣ)	дѣахова (вѣ)
	2.	глаголаста (тѣ)	дѣаста (тѣ)
	3.	глаголаста (тѣ)	дѣаста (тѣ)
Множина	1.	глаголахомъ	дѣахомъ
	2.	глаголасте	дѣасте
	3.	глаголаша	дѣаша.

Имнерфекат.

Једнина	1.	глаголахъ	дѣахъ
	2.	глаголаше	дѣаше
	3.	глаголаше	дѣаше
Двојина	1.	глаголахова (вѣ)	дѣахова (вѣ)
	2.	глаголаста (тѣ)	дѣаста (тѣ)
	3.	глаголаста (тѣ)	дѣаста (тѣ)
Множина	1.	глаголахомъ	дѣахомъ
	2.	глаголасте	дѣасте
	3.	глаголахꙋ	дѣахꙋ.

Радни парт. сад. вр. глаголѧ, дѣѧ
» » пређ. » I. глаголавъ, дѣавъ
» » » » II. глаголалъ, дѣалъ.

Трпни парт. сад. вр. глаголемь, дѣемь
» » пређ. » I. глаголанъ, дѣанъ
инфинитив: глаголати, дѣати.

Напомена. 1.) Примјери за овај раздио: писати: пишꙋ, пишеши; викати: вычꙋ, вычеши; клеветати: клевещꙋ, клевещеши; дрѣмати: дрѣмлю, дрѣмлеши; колебати: колебл,ю колеблеши; слати: слю, слеши (сълати: сълѫ, сълѥши); плакати: плачꙋ, плачеши, даѧти, даю, даеши, сѣѧти, сѣю, сѣеши; чаѧти: чаю, чаеши.

2.) Има глагола, који иду и у први и у други раздио: н. п. имати: имаю, имаеши и емлю, емлеши: испореди: внимайте себѣ ѡ человѣцѣхъ сихъ, что хощете сотворити. (Дѣян. 5. 35.) са: внемлите милостыны вашеѧ не творити предъ человѣки, да видими бꙋдете ими (Мат. 6. 1.); показати: покажꙋ, покажеши и показаю, показаеши итд.

3.) Глагол искати иде у сва три раздјела: 1. искаю, искаеши, 2. ищꙋ, ищеши 3. искꙋ, ищеши, искꙋтъ. Радни парт. сад. вр. 1. искаѧ, 2. ища, 3. искїй: испореди: Искїй развратити андѵпата ѿ вѣры (Дѣян. 13. 8.) са: Іисꙋсе Хрїсте мой царю всѣхъ, что ищѧ къ сꙋщымь во адѣ пришелъ еси (Збор. 345.).

4) Здати (зьдати): зиждꙋ, зиждеши.

ТРЕЋИ РАЗДИО.

Инфинитивна основа: бра (ст. слов. бьра); презен. основа: беро, бере.

	Презенат.	Императив.
Једнина	1. берꙋ	—
	2. береши	бери
	3. беретъ	бери
Двојина	1. берева (вѣ)	берива (вѣ)
	2. берета (тѣ)	берита (тѣ)
	3. берета (тѣ)	—
Множина	1. беремъ	беремъ (имъ)
	2. берете	берите
	3. берꙋтъ	—

	Аорист.	Имперфекат.
Једнина	1. брахъ	брахъ
	2. бра	браше
	3. бра	браше
Двојина	1. брахова (вѣ)	брахова (вѣ)
	2. браста (тѣ)	браста (тѣ)
	3. браста (тѣ)	браста (тѣ)

Множина	1. брахомъ	брахомъ
	2. брасте	брасте
	3. браша	брахꙋ.

Радни парт. сад. вр. берый Трпни парт. сад. вр. беромь
» » прећ. » I. бравъ » » прећ. » бранъ
» » » » II. бралъ инфинитив брати.

Напомена. 1.) У императиву долази елеменат е и и н. п. Испореди: **Но возовемъ со слезами** (Треб. рла) са: **соберимсѧ и ѹслышимъ исходѧщаѧ ѿ оустъ гдⷭ҇нихъ** (Јез. 23. 30.).

2.) Примјери за овај раздио: **гнати: женꙋ, женеши; драти: дерꙋ, дереши; прати, перꙋ, переши; звати: зовꙋ, зовеши.** У црквенословенском код овијех глагола испао је полувокал у основи инфинитивној: **драти** мјесто **дьрати, прати** мјесто **пьрати, звати** мјесто **зъвати.**

3.) Глагол **лгати** (ст. слов. **лъгати**) радије се мијења у црквенословенском по овом раздјелу, него по другом, по којем се мијења у старослов. језику н. п. **през: лгꙋ, лжеши, лжетъ, лгꙋтъ: Истинꙋ глаголю о Хрⷭ҇тѣ не лгꙋ послꙋшествующей ми совѣсти моей дꙋхомъ свѧтымъ** (Римљ. 9. 1.); **Се даю ѿ сонмища сатанина глаголющыѧсѧ быти Іꙋдеи, и не сꙋть, но лгꙋтъ** (Апокал. 3. 9.). А **солгати** иде у други раздио: **солжꙋтъ.** (Збор 372.).

4.) О глаголу **искати** казали смо у другом раздјелу ове врсте.

5.) Звати нма имперф. и од презенатске основе: **зовѧхꙋ.**

6.) **ссати** иде у овај 3. раздио: **ссетъ.**

Шеста врста.

Инфинит. основа: **кꙋпова**; презенат основа: **кꙋпꙋјо, кꙋпꙋје.**

		Презенат.	Императив.
Једнина	1.	кѹпѹю	—
	2.	кѹпѹеши	кѹпѹй
	3.	кѹпѹетъ	кѹпѹй
Двојина	1.	кѹпѹева (вѣ)	кѹпѹйва (вѣ)
	2.	кѹпѹета (тѣ)	кѹпѹйта (тѣ)
	3.	кѹпѹета (тѣ)	—
Множина	1.	кѹпѹемъ	кѹпѹимъ
	2.	кѹпѹете	кѹпѹйте
	3.	кѹпѹютъ	—

		Аорист.	Имперфекат.
Једнина	1.	кѹповахъ	кѹповахъ
	2.	кѹпова	кѹповаше
	3.	кѹпова	кѹповаше
Двојина	1.	кѹповахова (вѣ)	кѹповахова (вѣ)
	2.	кѹповаста (тѣ)	кѹповаста (тѣ)
	3.	кѹповаста (тѣ)	кѹповаста (тѣ)
Множина	1.	кѹповахомъ	кѹповахомъ
	2.	кѹповасте	кѹповасте
	3.	кѹповаша	кѹповахѹ.

Радни парт. сад. вр. кѹпѹѧ Трпни парт. сад. вр. кѹпѹемь
» » прѣђ. » I. кѹповавъ » » прѣђ. » кѹпованъ
» » » » II. кѹповалъ инфин. кѹповати.

Напомена. Мјесто елемента и у императиву долази и елеменат е, али је и правилнији и обичнији н. п. испореди: Пріидите мѹчениколюбцы вси, дѹховно возвеселимсѧ, и торжествѹимъ (Збор. 272.) са: Пріидите дрѹзи мои, сродницы и ближніи вкѹпѣ со мною, сего цѣлѹемъ ко гробѹ посылающе (Треб. рмз.).

Б) Презенатске основе свршавају се на сугласник.

Овамо иду презенатске основе: вѣд, дад, ꙗд, ес од глагола вѣдѣти, дати, ꙗсти, быти.

1.

Презенатска основа вѣд; инфин. основа вѣдѣ.

	Презенат.	Императив.
Једнина	1. вѣмъ	—
	2. вѣси	вѣждь
	3. вѣсть	вѣждь
Двојина	1. вѣва (вѣ)	вѣдива (вѣ)
	2. вѣста (тѣ)	вѣдита (тѣ)
	3. вѣста (тѣ)	—
Множина	1. вѣмы	вѣдимъ
	2. вѣсте	вѣдите
	3. вѣдѧтъ	—

	Аорист.	Имперфекат.
Једнина	1. вѣдѣхъ	вѣдѧхъ
	2. вѣдѣ	вѣдѧше
	3. вѣдѣ	вѣдѧше
Двојина	1. вѣдѣхова (вѣ)	вѣдѧхова (вѣ)
	2. вѣдѣста (тѣ)	вѣдѧста (тѣ)
	3. вѣдѣста (тѣ)	вѣдѧста (тѣ)
Множина	1. вѣдѣхомъ	вѣдѧхомъ
	2. вѣдѣсте	вѣдѧсте
	3. вѣдѣша	вѣдѧхꙋ.

Радни парт. сад. вр. вѣдый Трпни парт. сад. вр. вѣдомь
» » пређ. » I. вѣдѣвъ » » пређ. » вѣдѣнъ
» » » » II. вѣдѣлъ инфин. вѣдѣти.

2.

Презенатска основа: дад; инфин. основа: да.

		Презенат.	Императив.
Једнина	1.	дамъ	—
	2.	даси	даждь
	3.	дастъ	даждь
Двојина	1.	дава (вѣ)	дадива (вѣ)
	2.	даста (тѣ)	датита (тѣ)
	3.	даста (тѣ)	—
Множина	1.	дамы	дадимъ
	2.	дасте	дадите
	3.	дадѧтъ	—

		Аорист.	Имперфекат.
Једнина	1.	дахъ и дадохъ	дадѧхъ
	2.	дастъ дадѣ	дадѧше
	3.	дастъ и т. д.	дадѧше
Двојина	1.	даховa (вѣ)	дадѧховa (вѣ)
	2.	даста (тѣ)	дадѧста (тѣ)
	3.	даста (тѣ)	дадѧста (тѣ)
Множина	1.	даховмъ	дадѧховмъ
	2.	дасте	дадѧсте
	3.	даша	дадѧхꙋ.

Радни парт. сад. вр. дадый
» » пређ. » I. давъ
» » » » II. далъ

Трпни парт. сад. вр. дадомь
» » пређ. » данъ
инфинитив дати.

3.

Презен. и инфин. основа: ꙗд.

		Презенат.	Императив.
Једнина	1.	ꙗмъ	—
	2.	ꙗси	ꙗждь
	3.	ꙗстъ	ꙗжьь

*

Двојина	1. ꙗва (вѣ)	ꙗдива (вѣ)
	2. ꙗста (тѣ)	ꙗдита (тѣ)
	3. ꙗста (тѣ)	—
Множина	1. ꙗмы	ꙗдимъ
	2. ꙗсте	ꙗдите
	3. ꙗдѧтъ	—

	Аорист.	Имперфекат.
Једнина	1. ꙗдохъ и ꙗхъ	ꙗдѧхъ
	2. ꙗде и т. д.	ꙗдѧше
	3. ꙗде	ꙗдѧше
Двојина	1. ꙗдохова (вѣ)	ꙗдѧхова (тѣ)
	2. ꙗдоста (тѣ)	ꙗдѧста (тѣ)
	3. ꙗдоста (тѣ)	ꙗдѧста (тѣ)
Множина	1. ꙗдохомъ	ꙗдѧхомъ
	2. ꙗдосте	ꙗдѧсте
	3. ꙗдоша	ꙗдѧхꙋ.

Радни парт. сад. вр. ꙗдый Трпни парт. сад. вр. ꙗдомь
» » пређ. » I. ꙗдъ » » пређ. » ꙗденъ
» » » » II. ꙗлъ инфинитив ꙗсти.

4.

Основе презенатске ѥс, бꙋдо, бꙋде; инф. осн. бы.

	Презенат.	Императив.
Једнина	1. есмь	—
	2. еси	бꙋди
	3. естъ	бꙋди
Двојина	1. есва (вѣ)	бꙋдива (вѣ)
	2. еста (тѣ)	бꙋдита (тѣ)
	3. еста (тѣ)	—
Множина	1. есмы	бꙋдемъ
	2. есте	бꙋдите
	3. сꙋтъ	—

		Аорист.	Имперфекат.	
Једн.	1.	быхъ	бѣхъ	бѧхъ
	2.	бысть (бы)	бѣ	бѧше
	3.	бысть (бы)	бѣ	бѧше
Двој.	1.	быхова (вѣ)	бѣхова (вѣ)	бѧхова (вѣ)
	2.	быста (тѣ)	бѣста (тѣ)	бѧста (тѣ)
	3.	быста (тѣ)	бѣста (тѣ)	бѧста (тѣ)
Множ.	1.	быхомъ	бѣхомъ	бѧхомъ
	2.	бысте	бѣша	бѧсте
	3.	быша	бѣша	бѧхꙋ.

Радни парт. сад. вр. сый Трпни парт. сад. вр. —
» » пређ. » I. бывъ » » пређ. » (бытъ)
» » » » II. былъ отуда вербал. супст. бытіе[1])

Инфинитив быти.

Напомена. Мјесто бѧхꙋ долази често бѣхꙋ.

5.

Овамо припада и презенат од глагола имѣти.

Једн.	1. имамъ	Двој.	имава (вѣ)	Множ.	имамы
	2. имаши		имата (тѣ)		имате
	3. имать		имата (тѣ)		имѹтъ

Радни парт. сад. вр. имый.

Напомена. 1.) Глаголи ове коњугације имају наставак за 1. лице множине презента мы: есмы, ꙗмы, дамы, вѣмы, имамы.

2.) Примјер за имперфекат: Исхождахꙋ же и бѣси ѿ многихъ вопіюще и глаголюще: ꙗкѡ ти еси Хр҃тосъ сынъ божїй. И запрещаѧ не даддѧше ѝмъ глаголати ꙗкѡ вѣдѧхꙋ Хр҃та самога сѹща (Лук. 4. 41. Издање од г. 1755.) ѧзыка, егѡже не вѣдѧше, оуслыша Богородица (Збор. 196.).

---

[1]) Забвенъ (забьвенъ) од забыти, отуда забвеніе.

3.) Примјер за аорист: **Даде свѧтꙑмъ своимъ оученикомъ и апостоломъ.** (Служебн.).

4.) Примјер за 1. лице множ. императива: **Пріидите, послѣднее цѣлованіе дадимъ, братіе умершемꙋ** (Требн. ре.). Али императив осим облика, који су у обрасцу истакнути, може имати облике у двојини и множини по аналогији облика у једнини. н. п. **И рече Саꙋлъ: приведите сѣмо всѧ колѣна Ісраилева, и оуразꙋмѣйте, оувѣждьте, на комъ высть грѣхъ сей днесь.** (Царствь. 14. 38.). Овај облик **оувѣждьте** постао је по аналогији 2. и 3. лица једнине **оувѣжд ь.** По аналогији облика једнине могу гласати и остали облици двојине и множине код глагола ове коњугације.

В. Синтакса.

Genitivus causae.

Рахиль плачꙋщисѧ чадъ своихъ. (Мат. 2. 18.).

Genitivus comparationis.

Креплій мене есть. Мат. 3. 11.). У српском језику тај је генитив изумро и данас се употребљава са приједлогом **од.** За овај генитив види примјере наведене код компаратива.

Генитив за припадање.

Мјесто генитива за припадање долази кадгод придјев н. п. **въ дворъ архіереовъ, глаголемагѡ Каіафы** (Мат. 26. 3.), мјесто **архіерея. Жрецъ Діевъ, сꙋщагѡ предъ градомъ** (Дѣан. 14. 13.) мјесто **Діа.**

Dativus commodi.

Что намъ и тебѣ. (Мат. 8. 29.) што је теби до нас; **что естъ мнѣ и тебѣ жено** (Јов. 2. 4.). Што је мени до тебе жено; **ничтоже тебѣ и праведникꙋ томꙋ** (Мат. 27. 19.).

Dativus cum infin.

У словенском dat. cum. inf. одговара грчком и лат. acc. cum. infin. **иже глаголютъ не быти воскресенію** (Мат. 22. 23.); **Подобаетъ оубо свидѣтелю воскресенїѧ егѡ быти с нами единомꙋ ѿ сихъ.** (Дѣан. 1. 22.); **и даде емꙋ ꙗвленнꙋ быти** (Дѣан. 10. 41.); **Молѧхꙋ ꙗзыци въ дрꙋгꙋю сꙋбботꙋ глаголатисѧ имъ глаголѡмъ симъ.**

(Дѣан. 13. 47.); **Бысть же отцꙋ Поліевꙋ огнемъ и кровнымъ трꙋдомъ ѡдержимꙋ лежати** (Дѣан. 28. 8.). Ἐγένετο δὲ τὸν πατέρα τοῦ Ποπλίου πυρετοῖς καὶ δυσεντερίᾳ συνεχόμενον κατακεῖσθαι Испореди ово са српским: боље је и рањену него посве убијену (бити). Боље с мужем од гумна до гумна него самој од сина до сина.

Dativus absolutus.

I.) Дативом је апсолутним скраћена споредна реченица темпорална, каузална, концесивна или ипогетична, која има други субјекат него што је у главној реченици. У дативу апсолутном номен представља субјекат, а партицип предикат. Ако се радња у дативу апсолутном догађа у исто вријеме са радњом глаголском у главној реченици, онда у дативу апсолутном стоји партицип садашњега времена. Ако се пак радња у дативу апсолутном догађа прије радње у главној реченици, онда стоји у дативу апсолутном партицип пређашњега времена.

1.) **Сіѧ емꙋ глаголющꙋ къ нимъ, се кнѧзь нѣкїй пришедъ кланѧшесѧ емꙋ** (Мат. 9. 18.). Док он то говораше (у исто доба) гле, кнез некакав дође и клањаше му се. **Тѣма же исходѧщема, се приведоша къ немꙋ человѣка нѣма бѣснꙋема.** (Мат. 9. 32.). **Сіе же емꙋ глаголющꙋ къ народѡмъ се мати егѡ и братіѧ егѡ стоѧхꙋ внѣ.** (Мат. 12. 46.); **И сѣющꙋ емꙋ, ова падоша при пꙋти.** (Мат. 13. 3.); **И исходѧщꙋ емꙋ ѿ Іерїхѡна, по немъ иде народъ многъ** (Мат. 20. 29.); **сѣдѧщꙋ емꙋ на горѣ Ѥлеѡнстѣй, пристꙋпиша къ немꙋ ученицы наединѣ** (Мат. 24. 3.). **Коснѧщꙋ же женихꙋ воздремаша сѧ всѧ и спахꙋ.** (Мат. 25. 5.); **сѣдѧщꙋ же емꙋ на сꙋдищи, посла къ немꙋ жена егѡ глаголющи: ничтоже тебѣ и праведникꙋ томꙋ.** (Мат. 17. 19.); **Идꙋщема же има, се нѣцыи ѿ кꙋстѡдїи пришедше въ градъ возвѣстиша архїерѡмъ всѧ бывшаѧ.** (Мат. 28. 11.).

2.) Іисꙋ же рождшꙋсѧ въ видлеемѣ Іꙋдейстѣмъ, во дни Иродꙋ царѧ, се волсви ѿ востокъ пріидоша въ Іерлимъ. (Мат. 2. 1.). Кад се Исус родио, послије тога дођоше и т. д. Сіѧ же емꙋ помислившꙋ, се Аггелъ Гдень во снѣ явисѧ емꙋ. (Мат. 1. 20.); И пришедшꙋ емꙋ въ церковь, приступиша къ немꙋ учащꙋ архіереє. (Мат. 21. 23.). Іисꙋсꙋ бывшꙋ въ виданіи, приступи к немꙋ жена. (Мат. 26. 6.). Ѿшедшема же оученикома Іоанновома, начатъ глаголати къ народомъ о Іоаниѣ. (Лук. 7. 24.). Громаждшꙋ же Павлꙋ рождіѧ множество и возложившꙋ на огнь, Єхідна ѿ теплоты изшедши сѣкнꙋ въ рꙋкꙋ его. (Дѣѧн. 28. 3.).

II.) Адјектив кад је предикат мора имати увијек номиналан облик. Зато и у дативу апсолутном партицип има номиналан облик, јер је предикат. У старословенском партицип за овај случај има увијек без изузетка номиналан облик. Али у црквенословенском језику вриједи то, само кад је партицип у једнини и двојини, а кад је у множини онда увијек има сложен облик н. п. Испореди старословенски: ошьдъшемъ же нимъ, се аггелъ господьнь въ сънѣ явѣ са Іосифоу са црквенослов. Ѿшедшымъ же имъ, се Аггелъ Гдень во снѣ явисѧ Іосифꙋ (Мат. 2. 13.); Испореди: И пришьдъшемъ нимъ къ народꙋ приступи къ нѣмоу чловѣкъ клаными са нѣмоу са: И пришедшымъ имъ къ народꙋ, приступи къ немꙋ человѣкъ кланѧѧсѧ емꙋ. (Мат. 17. 14.). Народомъ собирающымсѧ начатъ глаголати (Лук. 11. 29.). Ѿшедшымсѧ же имъ глаголаше къ нимъ (Дѣѧн. 28. 17.).

Напомена. Има једно мјесто у 28. глави од Матеја у првом стиху, које гласи: въ вечеръ же сꙋббѡтный свитающи въ єдинꙋ ѿ сꙋббѡтъ пріиде Маріа Магдалина и дрꙋгаѧ Маріа видѣти гробъ. Тај стих гласи у матици овако: Ὀψὲ δὲ σαββάτων τῇ ἐπιφωσκούσῃ εἰς μίαν σαββάτων, ἦλθε Μαρία и т. д. Τῇ ἐπιφωσκούσῃ разумијева се ἡμέρᾳ. Mit Tagesanbruch на освитак дана као што Вук каже.

То је датив у грчком, који показује вријеме. У црквенословенском преведено је то мјесто ропски. **Свитающи** је датив женскога рода номиналне деклинације, као што је и у грчком слажући се са ἡμέρᾳ. То је мјесто боље преведено у Evangelium S. Matthaei од Миклошића овако: **въ вечеръ же сѫботьный свитающитоу пръвоуоумоу въ сѫботы приде Марїꙗ** и т. д. Овдје је као што се види лијепо преведено ἐπιφωσκούσῃ дативом апсолутним.

У јеванђелију од год. 1864. гласи 1. 35. од Марка **и оутрѡ нощи сѹщей**, гдје партицип и у једнини има сложен облик **сѹщей**. То гласи правилно **нощи сѹщи** у јеванђелију од год. 1755.

Acc. cum infin.

Има и у старословенском и у црквенословенском језику acc. cum infin. Али то је по грчки. н. п. **Глаголахѹ Бога того быти** (**Дѣꙗн.** 28. 6.). **Мнѧхѹ призракъ быти**; **Єгоже глаголаше Павелъ жива быти** (**Дѣꙗн.** 25. 19.). Словенска је конструкција dat. cum infin.

Локал.

Локал у црквенословенском долази само са приједлозима. Врло ријетко долази без приједлога као: **Полѹнощи же вопль бысть** (Мат. 25. 6.). **Молитесѧ да не бѹдетъ бѣгство ваше зимѣ.** (Мат. 2. од год. 1755.). У доцнијим издањима стоји лок. с приједлогом **въ зимѣ.** Уз глаголе, уз које стоји локал без приједлога у старословенском, стоји у црквенословенском датив н. п. испореди: **ꙗ поне въскрилїи ризы юго прикоснѹтъ сѧ** са **да поне воскрилїю ризы егѡ прикоснѹтсѧ** (Марк. 6. 56.). Испореди: **И сами ни єдинѣмь пръстомь вашиль не прикасаюте сѧ бременехъ ихъ** са **И сами єдинѣмъ перстомъ вашимъ не прикасаетсѧ бременемъ** (Лук. 11. 46.).

Придјев.

Као и у грчком тако и у црквенословенском стоји сам придјев без својега супстантива за који би требао-

да је привезан н. пр. Испореди: **Не пецытеся оубѡ на оутрей (день), оутреній (день) бо собою печется** са Εἰς τὴν αὔριον, ἡ γάρ αὔριον и т. д.

Артикул.

У грчком језику долази артикул пред инфинитив кад замјењује супстантив. Па тако по грчком долази и у црквенословенском језику **иже, ꙗже, еже** као артикул пред инфинитив. Ово је ропски превод артикула грчкога са инфинитивом и противи се духу словенскога језика н. п. **Ꙗ еже сѣсти ѡдесн҃ю мене** Τὸ δὲ καθίσαι ἐκ δεξιῶν (Марк. 10. 49.); **и еже любити его всѣмъ сердцемъ** (Марк. 12. 33.) καὶ τὸ ἀγαπᾶν ἐξ ὅλης τῆς καρδίας; **что есть еже изъ мертвыхъ воскресн҃ути,** (Марк. 9. 10.). τί ἐστί τὸ ἐκ νεκρῶν ἀναστῆναι; **ꙗже ѡ царствіи Божіи.** (Дѣꙗн. 19. 8.); **ко еже** (!) **вожделѣти еꙗ.** (Мат. 5. 28.). Мјесто овога стоји лијепо у Остомирову јеванђелију **съ похотніѫ** πρός τὸ ἐπιθυμῆσαι αὐτῆς (πρὸς τὸ преведено **ко еже** не може ропскије бити, јер приједлог **ко** не слаже се са акузативом, али будући је у грчком акуз. τὸ, то је онда морало и у црквенословенском **еже** доћи у акузатив, само да је ропскије према грчком).

Футур.

И презенат од имперфективних глагола значи често футур: **о раде невѣренъ, дѡколѣ въ васъ бꙋдꙋ доколѣ терплю вы.** (Марк. 9. 19.). **Сіѧ въ притчахъ глаголахъ вамъ: но придетъ часъ, егда ктомꙋ въ притчахъ не глаголю вамъ.** (Јов. 16. 25.).

Инфинитив.

1.) По грчком долази и у словенском инфинитив послије **егда, ꙗко, прежде** итд., н. пр. **ѡбрꙋченнѣй во бывши матери его Маріи Іѡсифови, прежде даже не снитисѧ има, обрѣтесѧ имꙋщи во чревѣ ѿ дꙋха свѧта.** (Мат. 1. 18.); **Срѣтоста его два бѣсна ѿ грѡбъ исходѧща,**

люта ѕѣлѡ, ꙗкѡ же не мощи никомꙋ минꙋти пꙋтемъ тѣмъ (Мат. 8 28.) Многи бо исцѣли, ꙗкоже нападати на него, да емꙋ прикоснꙋтсѧ (Марк. 3. 10.); Ѿ нихже зобравшымсѧ тмамъ народа, ꙗкѡ попирати дрꙋгъ дрꙋга. (Лук. 12. 1.).

2.) И овај је инфинитив можда по грчком: Апостоли и старцы и братїѧ сꙋщымъ въ Антіохїи братїѧмъ радовати сѧ (Дѣѧн. 15. 23.) Клаодїй Лїсіа державномꙋ Филїпꙋ радоватисѧ. Овај се инфинитив може тумачити и елипсом.

Имперфекат.

По грчком цјепка се имперфекат на радни придјев садашњега времена и имперфекат од глагола бити. н. п. И бѣ сѣдѧ со слꙋгами, и грѣѧсѧ при свѣщи (Марк. 14. 54.) мјесто сѣдѧше; и вынꙋ нощь и день бо гробѣхъ и въ горахъ бѣ копїѧ и толкїйсѧ камениїемъ. (Марк 5. 5.) мјесто копїѧше и толчашесѧ. Бѣ бо оуча йхъ ꙗкѡ власть имѣѧ Мат. 7. 29.) мјесто ѹчаше бо; И всѣмъ въ сонмищи очи бѣхꙋ зрѧще нань (Лук. 4. 20.). Мјесто зрѧхꙋ; бѣ бо желаѧ ѿ многа времене видѣти его (Лук. 23. 8.) мјесто желаше.

Трпни партицип садашњега времена.

Овај партицип могу имати у словенском језику само транзитивни глаголи. Што у црквенословенском и старословенском долазе оваки партиципи и од других глагола осим транзитивних, то је ропско угледање на грчке оваке облике н. п. И надѣѧшесѧ знаменїе нѣкое видѣти ѿ негѡ бываемо. (Лук. 23. 9.) мјесто бывающе. Єгда же приде кончина лѣта, посла Богъ сына своего единороднаго, раждаемаго ѿ жены, бываема подъ ѕзкономъ (Галат. 4. 4.) мјесто бывающїа; видѧ же сїлы и знаменїа велїѧ бывлема (Дѣѧн. 8. 13.); и исправленїѧ бываемаѧ ꙗзикꙋ семꙋ твоимъ промышленїемъ. (Дѣѧн. 24. 2.). На једном мјесту замјењује тај партицип и партицип

футур. видѣвше же, иже бѣхꙋ съ нимъ бываемое, рѣша емꙋ τὸ ἐσόμενον, шта ће бити.

Трпни партицип пређашњега времена.

Овај партицип имају само транзитивни глаголи. Вербални супстантив прави се кад се на овај партицип дода наставак ніе н. п. пропѧтъ: пропѧтіе, распѧтъ: распѧтіе, воскресити: воскешеніе. Али вербални супстантив прави се и од глагола, који немају оваки партицип. н. п. бытъ, житъ: бытіе, житіе.

Декларативна партикула ꙗкѡ.

Декларативна партикала долази у старословенском и црквенословенском и пред директан говор н. п. и ѡбрѣтше его глаголаша емꙋ, ꙗко вси тебе ищꙋтъ (Марк. 1. 37.) И тогда исповѣмъ имъ, ꙗкѡ николиже знахъ васъ (Мат. 7. 23.) И исповѣда, ꙗкѡ нѣсмъ азъ Христосъ. (Јов. 1. 20.) И ово ће бити по свој прилици по грчком, јер у свијем тијем примјерима долази ὅτι у грчком, што је преведено у словенском партикулом ꙗкѡ: καὶ εὑρόντες αὐτὸν, λέγουσιν αὐτῷ, ὅτι πάντες ζητοῦσί σε. (Марк. 1. 37.) и т. д.

Преглед.

Стр.
Приступ 3
Слова и други знаци 11
Правопис 15
Закони гласовни 19

I. Деклинација 27—71.

Деклинација именска.

1. о — врста 27
о — основе 28
јо — основе 29
Придјеви о — врсте 32
2. а — врста 34
а — основе 35
ја — основе 36
Придјеви а — врсте 37
3. у — врста 39
4. и — врста 40
а.) именице мушкога рода 41
б.) именице женскога рода 43
Кардинални бројеви 46
5. Конзонанатска врста 47
а.) Основе са завршетком н. 48
б.) Основе са завршетком р. 50
в.) Основе са завршетком с. 50
г.) Основе са завршетком т. 51
д.) Основе са завршетком к. 52
Додатак именској деклинацији 53
Деклинација замјеничка . . . . . 55—62
Први раздио 55
Други раздио 58
Сложена деклинација . . . . . 62—70
Први раздио 63
Други раздио 65
Компаратив 68
Додатак деклинацији 70

II. Коњугација.

Стр.

Врсте с раздјелима 74
Обиљежје времена, начина и партиципа 77
Презенат 77
Аорист 78
Имперфекат 78
Императив 80
Кондицијонал 80
Перфекат, плусквамперфекат и футур 81
Футур ексакт 82
Партицип praes. act. 82
Парт. praet. act. I. II., парт. praes. pass. 83
Инфинитив, пасив 84
Први раздио прве врсте 85
Други раздио прве врсте 86
Трећи раздио прве врсте 88
Четврти раздио прве врсте 89
Пети раздио прве врсте 92
Шести раздио прве врсте 96
Седми раздио прве врсте 98
Осми раздио прве врсте 99
Друга врста 100
Први раздио треће врсте 103
Други раздио треће врсте 104
Четврта врста 106
Први раздио пете врсте 108
Други раздио пете врсте 109
Трећи раздио пете врсте 111
Шеста врста 112
Б.) Презенатске основе на сугласник . . . . . 114—118
В.) Синтакса . . . . . 119—125